

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknél, e-mailen (hirlap@posta.hu),

faxon (303-3440)

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Ferenczes István születésnapjára

Hogyan vagyunk a dátumokkal, évfordulókkal? Ferenczes István József Attila-díjas, Balassi-emlékkarddal kitüntetett költő már kicsiny korától tudja. Aki hat nappal a saját, „hivatalos” születésnapja előtt születik (talán, mert a biztatóbb jövőt ígérő 1945. esztendőben akarták már a nagykönyvbe bejegyezni), az valószínűleg a későbbi dátumoknak is csak viszonylagos jelentőséget tulajdonít, mert például most is, amikor a 70. születésnapja alkalmából köszöntöm, már túl van ezen a hátborzongató évfordulón. Hátborzongató, mert ráébredt, hogy jóval kevesebb van már előre, mint hátra.

Ferenczes István, mint annyi társa, sajátos időben, sajátos helyre, sajátos sorsra született. Országnyi végvárba, folyamatos helytállásra és bizonyításra. Amikor lassan egy évszázada minden valamire való magyarnak és székelynek is a maga józan eszével kellett, kell felmérnie, hogy a sokféle hiányzó létfeltétel, életet szolgáló intézmény közül melyik legyen az, amelyet neki magának kell és lehet pótolnia. Amelyet neki kell megszemélyesítenie, vagy „életre galvanizálnia”, hogy mégse hiányozzék teljesen. A költőn túl, akinek született, a mindennapokat ismerő újságíró mellett, a megtörténnél történelmet író, a megaláztatottakat és megszomorítottakat, az elhallgatottakat és elhallgattatottakat megszólaltató krónikás szerepe mellett a lelkiismeret és a belátás rá osztotta az irodalmi életnek teret nyitó folyóirat- és könyvkiadó szerepét is. Olyan évtizedekben, amikor azok, akik a lehetőségek kapuit állították, ebbe az irányba nem terveztek sem bejáratot, sem kihajtást. Ez a vállalklás – amelyre rá kell, hogy menjen az ember élete, de legalábbis annak egy soha vissza nem kapható, jelentékeny része – az egymást követő író- és költőnemzedékek jelentkezését, kibontakozását tette lehetővé. Mai szóhasználatul élve: ismét felírta SZÉKELYFÖLD nevét a magyar irodalom térképére. Ahogy a Moldvai Magyarság nevét is odaírta mellé. Jöttek a tehetségek, kerekedtek az új és új, jelentős ígéretek, majd életművek a Hargitán innenről és túlról, a Csíki-medencéből, Háromszékből, Gyergyóból, Gyimesből, ahogy később a Szeret folyó mentéről is. Jöttek a fiatalok, akik a magyar irodalom polgáraiként idővel megszokták a hazát, benne a fővárost, otthonossá és ismertté lettek ideát is.

Sok minden belefér hetven évbe, ha jól méri fel a tehetségét, és nem sajnálja magát az ember, ahogy Ferenczes István soha nem sajnálta magát. Nem sajnálja ma sem. Mert arról szó sincs, hogy idő teltével hátrábblépett volna a feladatoktól, legfőljebb a fontossági sorrendjüket változtatta meg: de megint azokat vette előbbre, amelyeket rajta kívül és helyette senki más nem végez el. Ez most a saját életműve gondozását, elősorakoztatását jelentette és jelenti.

Adjon Isten neki további hosszú évtizedeket, jó sorsot, egészséget, elegendő erőt, szívósságot és kitartást a maga és mindannyiunk örömére! És ahogy eddig, most is: a magyar irodalom és benne barátai javára.

Mezey Katalin

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Bíró Gergely
(olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné
(gazdasági ügyintéző)

Csontos János
(Nyitott Műhely)

Gilányi Magdolna (szerkesztő)
E-mail: gilanyi.magdolna@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-8147

Réger Ádám (Könyvszemle, szerkesztő)
E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szalai Judit (szerkesztő)
E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó
(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)
E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)
E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Borító: **Oláh Mátyás László**

A címlapon: **Kányádi Sándor**
(London Katalin felvétele)

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.
Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.*

Mezey Katalin: *Ferenczes István születésnapjára* 1

SZEMHATÁR

Mezey Katalin: <i>Nem elmúlás; Dicsőség</i>	3
<i>Nincs romlékonyabb; Sirálykerék</i>	4
Ircsik Vilmos: <i>Apai örökség.</i> <i>Egy uralkodó motívum Mezey Katalin költészetében</i>	5
Kemény István: <i>Az újra megtalált hit</i>	8
Vári Fábián László: <i>Megkésett vallomás; Eljön értem</i>	11
<i>Az asztalon pompa</i>	12
Temesi Ferenc: <i>Ártótisztek (csomag érték nélkül) I. rész</i>	13
Pollágh Péter: <i>Tovariszi konyec; Istentiszteletek édessége</i>	24
Nagy Gábor: <i>Glória</i>	26
<i>Kezdet, vég</i>	27
Kürti László: <i>Ahogy én öleltem; Haszontalan dolgok</i>	28
Tari István: <i>Újabb ága van a sípnak</i>	29
Filip Tamás: <i>Az eszmének, szeretettel</i>	36
<i>Amikor mindenki hallgat; November</i>	37
Molnár István: <i>Motívumgyűjtés Magyarországon. Huszka József és kora</i> ...	38
Kókai János: <i>Szegény Jánoska</i>	40
<i>„Eposztróf”</i>	41
Erős Kinga: <i>Magyar narancs, román nyugdíj</i>	42
Tófalvi Zoltán: <i>A romániai magyar írók és a Szekuritáté</i>	43
Széki Soós János: <i>Mezőségi keserves</i>	48
Fellinger Károly: <i>Életrajz; Rondó; Origami</i>	51
Iancu Laura: <i>Tél</i>	52

NYITOTT MŰHELY

Tankó Anna – Csósz Enikő – Józsa István:
Egyetlen haza a nyelv. Beszélgetés Kányádi Sándorral 53

KÖNYVSZEMLE

Szakály Sándor: <i>Ragaszkodás a szülőföldhöz. Skultéty Csaba:</i> <i>Vannak vidékek, féltett kishazák. Az én Ung megyei Nagykaposom</i>	58
Szabó A. Ferenc: <i>1956 írásban és képből. Salamon Konrád:</i> <i>Tizenkét nap szabadság – 1956. Az első antikommunista forradalom</i>	59
Balázs Géza: <i>Minden nap újratörténik a múlt.</i> <i>Jámborné Balog Tünde: Templomkerti látomások</i>	62
Jámborné Balog Tünde: <i>Facsaros csiki kecmec avagy olyan,</i> <i>amilyennek lennie kell. Molnár Vilmos: Az ördög megint Csikban</i>	64
Türjei Zoltán: <i>Lassított nézéssel – két esszékötetről. Falusi Márton:</i> <i>Virágvasárnapi zsákbanfutás; Géczi János: Sétáló árnyék</i>	66

SZERZŐINK 68

**Számunkat gyűjtött (Gergely János, Huszka József, Molnár István)
és alkalmazott magyar népi motívumokkal illusztráltuk.**

MEZEY KATALIN

Nem elmúlás

Szathmári István professzor úrnak

*Sirályok szállnak az Ördögárok felett.
A villamossín partjára óceánt képzelek.*

*Állíthatnám akár, hogy itt volt valaha,
és a sirálycsapat még annak a nyoma.*

*Hadapród utca sincs már, a kertészetet
sem találni, ahol egymásba szeretett*

*egykor apám s anyám, a két alkalmazott.
Róluk se tud már senki, de tanújuk vagyok.*

*Furcsa szórakozás elmúlt sok évtizednyi
valóság hűlt helyét makacsul emlegetni.*

*Valóban rég történt meg, amiről mesélek,
de nekem ez a régmúlt épp oly közeli élet,*

*mint a tegnapi reggel, mai délután:
egy emlékezetben siklik egymásután,*

*másolódik egybe sok emlékvillanás:
amíg élek, a múlt múlt, és nem elmúlás.*

Dicsőség

*Ó, a sóvárgott dicsőség,
ó, sóvárgott mámore!
Jobban kínoz, mint az éhség,
bor nem bódít úgy soha.*

*Nincs olyan lázas kívánság,
nincs érzéki vágy olyan,
nincs helyette semmi váltság,
hogy ne gyötrődj untalan.*

*Ó, a sóvárgott dicsőség,
lelkünk legmélyebb zuga
rejt magában, semmi kétség,
aki nem sejtí, ostoba.*

Nincs romlékonyabb

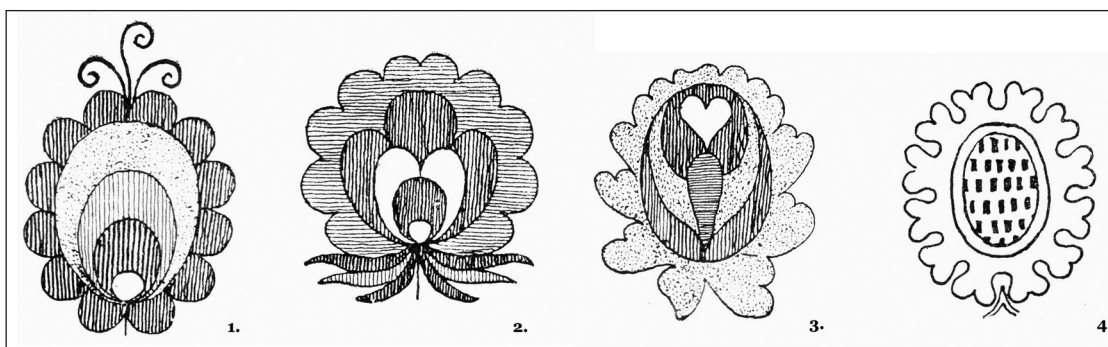
Nincs romlékonyabb
dolog a bizalomnál.
Mikor már minden úton
fekete falhoz értél,
mikor tudod, hogy nincs már
sem vissza, sem előre,
egy helyben várnod sincs mért,
akkor beletörödhetsz,
nincs már, amitől féljél,
nincs, amiről beszéljél.
Már valamennyi szó és
minden tekintet kérdés,

nem tudod, mit jelenthet.
Csak pillanatnyi ötlet
az, amit éppen hallasz,
hogy egy új gondolattal
megcáfolják, és hallhasd
épp az ellenkezőjét.
Nagyobb veszteség nincsen,
mint a szeretet veszte,
nincs mélyebb fájdalom
a szétkorhadt szavaknál,
a lyukas kétfillérként
elguruló szavaknál.

Sirálykerék

A hidkorlát fölött
forgó sirálykerék,
vékony, fehér szárnyú,
küllőszárnyú sirályok.
Kenyeret dobok nekik,
ügyesen bukik rá,
elcsípi egyikük,
de száz másik röpül
rikoltozva felém:
forgó sirálykörhinta.
Fölkapnak fölöttem,
azután megfordulva
újra szemberöpülnek.

Kenyérdarabot dobok,
egy a csőrébe kapja,
de szemét rám szegezve
röpül felém a többi,
nyújtja felém a csőré,
szemberöpül, majd felkap,
s a levegőben fordul.
Majd egy rábukik ismét
a kis kenyérdarabra,
légtornász mutatvánnyal
rácsap, megkaparintja,
s vijjogva fölröpül
egy újabb fordulóra.



Huszka József: A magyar turáni ornamentika

1. Hosszúfalusi festett szekrényről, 2. Borsos Sándor rimaszombati szücsmester rajzkönyvéből,
3. Borsos Sándor rimaszombati szücsmester rajzkönyvéből, 1886, 4. Jegykendő himzéséből Vargyason

IRCSIK VILMOS Apai örökség

Egy uralkodó motívum
Mezey Katalin költészetében

A kertész édesapa alakja a kezdetektől fogva Mezey Katalin irodalmi munkásságának egyik visszatérő motívuma. Fogódzóként és kiindulási pontként érdemes megemlíteni egy példázatszerű prózai írását, ahol az apai örökség, a feleslegessé vált, elhanyagolt, magára hagyott kert vadonában tévelyegve azt a víziót vázolja fel, hogy talán írói munkásságát is ugyanez a sors fenyegeti, talán annak feleslegessé vált, elhanyagolt, magára hagyott sűrűjében is ugyanilyen értetlenül fognak majd tévelyegni az utódok. Ennek megfelelően az apa alakja a lírai életműben egy sokrétű jelképrendszer megtestesítője és hordozója lesz, hatását tekintve pedig az érzelmileg kitárulkozó, a legősibb emberi kapcsolatokra épülő, ízig-vérig feminin költészet egyik meghatározó elemévé válik. Mivel ennek az írásnak nem lehet témája, csak futólag jegyzem meg, hogy ez a költészet sok minden mellett éppen az apa hangsúlyos jelenléte miatt is feminin, hiszen a legtöbb férfi lírikusnál e tekintetben sokkal inkább az anya, az anyához való viszony áll a középpontban. Vagy, ha úgy tetszik, a magyar versolvasónak ebben a témakörben az anyaversek jutnak legelőször eszébe, például a *Mama*, az *Anyám*, a *Kései sirató*, a *Füsbement terv*, *Az anyám és én*, amelyek a szerző nevének említése nélkül is úgy egybeforrtak József Attilával, Petőfivel, Adyval, mint a kortársak vagy volt kortársak közül az *Anyám fekete rózsza* Csoóri Sándorral, a *Ha döng a föld* Nagy Lászlóval.

Az apa motívuma sok helyütt és sokáig csak töredékesen, villanásszerűen egy-egy vers alkotóelemeként bukkan fel. Így például az ezerkilencszázhatvanas–hetvenes évek fordulója körül keletkezett *Kőfej* című versben egy szobor szemlélése közben a mulandóság rettenetének és a megmaradás esélyeinek latolgatása ürügyén egy hasonlat erejéig: „a homlok gyűrűs / mint apámé / egész a tar fejtetőig.”

A következő két dolgozat az Írók Alapítványa *Új realizmus és modern népiség a mai magyar irodalomban* című konferencián hangzott el, 2014. október 6-án

A néhány évvel későbbi *Szöveggyűjtemény és példatárban* egy köznap beszédhelyzetben, valamilyen tárgynak a keresése közben, gyermekkori emlékfoslány idézi az apa alakját: „A fészterfalra / akasztotta / apád!” – akinek tudat alatti folytonos jelenlétéről tanúskodik a prózai szövegezésű *Álmok*: „A töltésen vasúti sín, a töltés két oldalán víz. Kék-arany-sárga. Amíg még apám élt.” Néhány sorral lejjebb pedig: „Kék víz, rozsdaszín őszi láp. Fölötte repülünk. Elöl én, mögöttem ő és hátul anyám.” Ezt a folytonos tudatalatti jelenlétet bizonyítja a jó egy évtizeddel később keletkezett *Álom* című vers is: „Sose tudtad, hogy kihez imádkozzál – / Mondta álmomban apám.”

Az ellentétekre épülő tízsoros, remek kis dal egyébként már teljes egészében apavers, az apáról szól, és azt a mindent rendező, gondos atyafigurát látni benne, amelyről az alábbiakban bővebben is szó lesz.

Az apa halálát a *Szárazföldi tél* című kötetben egy kisebb ciklusra való vers örökíti meg: *Vég, Följegyzés, Rekviem I, Rekviem II, Emlékvers, Hiányos tánc*, amelyekhez valamivel később közvetlenül csatlakozik az *Öregség, A föld alatt, az Apám (apám tűnik a szilva közt)* – az első sorral kombinált cím egy későbbi, hasonló című verstől való megkülönböztetésül szolgál – és a *Három strófa*. Ezeknek fő jellemzője a megrázkódtatás közvetlen hatásából fakadó szaggatott, rapszodikus előadásmód, a sírást, fájdalmat imitáló és gyakran enjambement-okba tördelt sorok, a központozás nélkül szabadon áradó érzelmek, felkiáltások, kérdések, zárójeles megjegyzések. Ennek illusztrálására a legjobb példa a *Följegyzés* befejező része: „micsoda pazarlás testét az idő göd / rébe viszszadobni hogy tudatlan és magate / hetetlen utódokkal kezdjünk mindent előlről?”

A fájdalom legyűrésének kísérletéről tanúskodik a ciklus két legjobb darabja, az *Emlékvers* és az *Apám (apám tűnik a szilva közt)*. Az előbbi egy kétstrófás, nyolcsoros dal, ennek az ősi műfajnak legjellemzőbb, egyszerű és keresetlen eszközeivel – az ellentéttel: „ha lett volna türelme várni még... / de most hogy végleg elveszett”, és a csattanószerű, váratlan befejezéssel: „mikor még karján fellendülhetett / volna e csecsemő.”

A megfellebbezhetetlen veszteséget itt már nem az érzelmek szabad áradása, hanem a verset uraló feltételes mód fejezi ki: ha lett volna, elsétálhatna, meghintáztathatná, beszélhetne, fellendülhetett volna. Az *Apám (apám tűnik a szilva közt)* pedig szintén annak az elégiába forduló dálnak a hangján szólal

meg, amely majd a későbbi apaversek jellemzője lesz, és amelyhez az út a közvetlen fájdalomtól az egyre elmélyültebb, egyre katartikusabb, egyre távolabb összefüggések felismerésén át vezet.

Ezek az összefüggések, vagyis a történelmi, életrajzi távlatok a *Szerencse* című versben és a kispika műfajába sorolható *A történet kezdetében* bontakoznak ki. Ezekben a korán árvaságra jutott, az élet és a háború viszontagságainak kiszolgáltatott ember egyre inkább példaképpé, sőt cselekvő hőssé válik, aki nemcsak Kolozsvárt, Kassát, Kijevet és a hadifogságot járta meg, hanem zsidókat mentett: „csomagot fuvarozott, / ennivalót / a csillagos házba.”

És innen már csak egy lépés annak az apának a képe, aki gondviselőként, mindent rendező felettes énként, apa helyett immár atyaként él tovább a lírai hős tudatában. Ezt a minőségi változást fogalmazza meg és bizonyítja az *Újra meg újra*. A vers kezdősorai egyértelműen Pilinszky *Apokrifjére* játszanak rá („Látja Isten, hogy állok a napon”): „Látja apám, / hogy ülök a széken.”

Vagyis ez az atyává magasztosult alak annak a szerepét veszi át, a lírai hős pedig annak az elvesztését panasolja a második versszakban: „Apám nem látja. / Nincs. / Annyira, hogy tán / sose létezett” – aki a befejező négy sor tanúsága szerint: „Biztosabb volt / a saját életemnél. / Van-e, amit még / biztosnak hiszek?”

Ugyanilyen magaslatokra emelkedik az apa az *Ameddig élekben*: „Pedig mennyire / hiányzol! A mérték veled / örökre elveszett.”

A *Tebenned bízom* pedig még tovább árnyalja ezt az eszményített atyafigurát: „Én is mindig biztonságra vágytam: / Apám erős kezére / N. L. ítéletére / W. S. szeretetére”

Mindhárom példakép, az apa, Nagy László és Weöres Sándor a gondoskodás különböző szintjét jelenti, sorrendben a nevelői, a szellemi és az érzelmi gondoskodását. És milyen finoman tapintatos a két költőfejedlem monogrammal való, stilisztikailag elhallgatásnak nevezhető szerepeltetése! Hiszen különben ők hárman nem lehetnének egy súlycsoportban, itt viszont, a halál színe előtt kíméletlenül és végérvényesen egyenrangúak. Az apaversek egyik legfőbb erénye ugyanis éppen az, hogy a kisember, a köznapi ember válik bennük halhatatlanná. És nemcsak Mezey Katalinnál. Gondoljunk csak Kosztolányi *Halotti beszédére*, amelynek névtelen hőse, a milliók között az egyetlenegy maradandóbb nyomokat képes maga után

és az olvasóban hagyni, mint bármilyen nagyság vagy kiválóság.

A *Portré* és a *Nézem* éppen ennek a maradandóságnak és az elveszett mérték szüntelen keresésének bizonyítékai. A lírai hős ezekben egyrészt genetikai hasonlóságokat keres apjával: „Nézem a tükörben arcomat. / Apámat látom. // Alkatom Mezey: / zömök termet, kis láb. / bokrozó idegrendszer.”

Másrészt lelki önazonosságot vél felfedezni benne: „Belül mindig szorongó, / de kifelé derűs.”

Harmadrészt pedig egy mesteri elhallgatással a halál színe előtt követendő magatartásmintáját találja követésre méltónak: „Sikerült meghalnia, mielőtt... / Sikerül-e nekem?”

Az *Emlékben* a hasonlóságnak ez a folytonos, önigazoló keresése oldottabban, már-már anekdotikus könnyedséggel történik. Az epikus elemeket is tartalmazó, életképszerű versben az apa továbbélő alakját egy asszociációs lánc révén két ruhadarab, egy harisnyanadrág és egy fürdőnadrág idézi fel.

Az *Apám (apám tűnik a szilva közt)* kapcsán már említett elégikus hangvétel a *Hiány* és az *Apám utoljára* jellemzője. Az elégikusság mindkét versben a vereség, a veszteség rezignációjából, a halállal szemben alulmaradt élet elsratásából fakad. Az *Apám* ezzel szemben, Németh G. Béla kifejezésével élve, elégiába forduló dal, akárcsak az *Emlékvers*. A dal köztudottan az egész lelket betöltő, legelemibb emberi érzelmek, esetünkben a bánat, a gyász kifejezője. A nyolcsoros vers pontosan ezzel az egész lelket betöltő hatásával, azaz egyneműségével emelkedik a többi fölé. Dalszerű könnyedségét, tárgya miatt inkább közvetlenségét az *Emlékversben* már említett legelemibb stilisztikai alakzatok teremtik meg.

Az ellentét: Etettem volna, De nem evett

Az ismétlés: De nem evett. De nem evett. És hallgatott. És hallgatott

A hasonlat: mint egy gyereket.

A hosszan elnyúló páros rímek: gyereket / nem evett, falatot, hallgatott.

A szabályos, szótagszámláló sorok.

Végül pedig a párhuzam, hiszen a második versszak teljes egészében párhuzamban áll az elsővel, a hasonlat kivételével minden alakzat ugyanott és ugyanúgy fordul elő. És ezek az alakzatok – főként a csüggedt ismétlések, illetve a cselekvő igék megfellebbezhetetlen múlt idejű feltételes módja: etettem volna, áptoltam volna – szinte észrevétlenül fordul-

nak a halál tudatából eleve adott elégikus alaphelyzetbe. Ezt koronázza meg a második versszakot uraló eufémizmus, amely a halál közvetlen közelében írt korai versekkel szemben már egészen másfajta szembesülés az elmúlással: „De a halál, de a halál / leoltotta benne a tudatot. / És elaludt. És elaludt.”

A teljesebb, ám korántsem teljes apakép kedvéért szólni kell még a témába szervesen illeszkedő és a bevezetőben elrugaskodási pontként felhasznált kertmotívumról, amely már az ott idézett prózai írásban sem a hagyományos idill, hanem sokkal inkább az elmúlás, a pusztulás és veszteség szimbólumának szerepét tölti be. Ez figyelhető meg a más összefüggésekben már említett *Apám* (*apám tűnik a szilva közt*) című versben, ahol a sejtelmes, rejtélyes éjszakai kert és az elvesztett apa alakja valami panteizmus jegyében fonódik össze. Ugyancsak szóba került már a *Szöveggyűjtemény és példatár 0–10 éves korig*, amely a gyerekkor sajátos kommunikációs fejlődését mutatja be. Az első két versszak az alapfokot, az alanyesetben álló kertészeti szakszavakat tartalmazza: az *I.a*-val jelölt strófában: ásás ágyásozás egyelés ültetés öntözés locsolás lótetűszedés – a *b*-vel jelölt strófában: bogáncs boglárka belflőr bundásbogár jeltábla komposzt kecskecs. A monoton felsorolást különböző alakzatok szervezik verssé: a rímek, az ábécérend, az alliteráció. A többi versszak a kommunikáció magasabb szintjeire, a különböző mondattípusokra épül: kijelentés, kérdés, felkiáltás, tiltás, óhajtás – amelyeknek személytelen alanya ugyancsak az apa panteisztikus alakját feltételezi.

A *Kertész*, a *Reggel a kertben* és a *Felperzselte a kert a fagy* szintén nem idilli helyszínein már nem jelenik meg az apa alakja. A kertmotívum mindhárom versben a lírai hős lelki rezdüléseinek, vívódásainak színteréül szolgál. A *Kertész* epigrammatikus tömörséggel és egy paradoxszal jó és rossz megkülönböztetésének nehézségét, emlékezés és felejtés

dilemmáját sugallja. Ezt a feltételezést igazolja a nefelejts írásmódja, amely így nem virág, hanem felszólító módú ige: „elszaporítom kertemben / ezt a fajta nefelejtset / a többi fajtát pedig / kiirtom.”

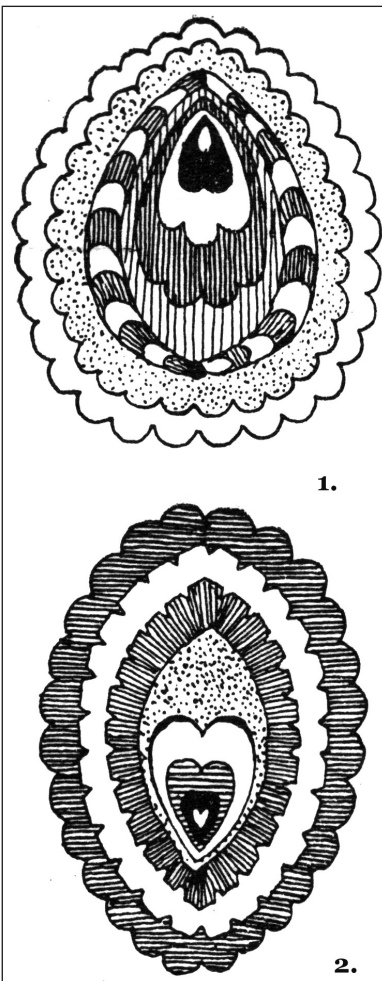
A *Reggel a kertben* szintén paradox helyzetre épül, amely a látszólag idillikus verskezdés után hamarosan a lírai hős lelki válságára világít rá: „mélyről jövő vágyamat / hogy háborítatlan feküdjem itt sokáig / nyugtalanítja az a vágy / hogy rám találjon mégis valaki”

A *Felperzselte a kert a fagy* elégikus őszi hangulata, a megbarnult, megfeketedett, deres kert látványa, a varjak káromlásának hangja a tél fenyegető közeledését érzékeltetik, az ismétléssel hangsúlyozott „tudtam” pedig az elmúlás szintjére emeli ezt a tényt: „tudtam, ha megjönnek a varjak / hideg szeleket indít röptük, / tollászkodik a tél fölöttünk.”

Az apa alakja különösen az 1990-es évekig volt uralkodó motívum Mezey Katalin lírájában, ám eltűnni később sem tűnik el végleg, sőt legutóbb írt műveiben is felbukkan. A tanulmány elején egy prózai írásra hivatkozva vezettem fel a témát, amit most jelzésszerűen csak azzal egészíték ki, hogy az apa ezen kívül még sok más prózai műben is szerepel, ezek közül elég csak a legújabb-

bat, a 2013-ban megjelent *Kecske* című novellát említeni. Ennek főszereplője a háborúból hazatérő apa, aki már a villamosból felfedezi a bombák szaggatta, feldúlt kert, az elvadult sövényt, a megrongálódott tetőt. Már-már a legrosszabbra gondol, amikor leszállva, a csata utáni tájképben észreveszi a kertben ugrándozó kecskegidát, és meghallja a sövény mögül az anyakecske mekegését. A novella minden érzélgőség nélkül itt befejeződik, az apa megnyugszik, hogy nem maradt család nélkül. Mint ahogy a család sem maradt apa nélkül.

Mert kell egy atya, aki mindnyájunk gondját viseli. Ez Mezey Katalin apaverseinek legfőbb tanítása és tanulsága.



Huszka József: *A magyar turáni ornamentika*
1. Pásztor János szegedi szücsmester rajzaiból 1885.,
2. Malatinszky Ferenc debreceni szűrszabó műhelyéből 1885.

KEMÉNY ISTVÁN

Az újra megtalált hit

1.

„Örömei értesítünk, hogy az Országos Diáknapok keretében rendezett Diákköltők, Diákirók VI. Országos Találkozójának zsűrije a beérkezett többszáz pályamű közül munkádat figyelemre méltónak ítélte, s ezért meghív az április 19–21-ig Sárváron szervezett találkozóra.” Így kezdődik az az 1979 márciusában keltezett levél, amelyet a sárvári Tinódi Gimnázium KISZ-bizottsága és igazgatósága küldött nekem, és amely az egész életemet meghatározta. A levélben említett zsűri pedig az azóta eltelt három és fél évtized során még legalább ezer gimnazista munkáit ítélte *figyelemre méltónak*, és ebben az ezerben ott van az élő mai magyar irodalom fele.

Sárvár, a Sárvári Találkozó a hetvenes évek óta több nemzedéknyi magyar költőnek és írónak a közös beavatás-élménye. Megérkeznek oda a legfogékonyabb korukban, vagyis tizenévesen, életre szóló barátságokat kötnek, olvasni kezdik egymást, mulatnak együtt esténként, és nem utolsó sorban meghallgatják a zsűri véleményét. A vers-zsűriben pedig már 1979-ben is ott ült az a két ember, akiknek a szavai, mondatai ma is ott vannak a fél magyar irodalom fejében. Két ember, akiktől meg lehetett tanulni, hogyan is kell ránézni egy versre (nem kell: hogyan érdemes), mit felejtse el ilyenkor (az előítéleteket), mit ne felejtse el közben (csak két dolgot: magát a konkrét szöveget és az embert, aki írta). Meg némi verstant. Szóval igazából semmi meglepőt nem lehetett tanulni tőlük, csak éppen a lényegét – és ezzel együtt észrevétlenül átvenni tőlük valamit, amit nem lehet precízebben megfogalmazni, mint így: jó szellem. Kazinczy Ferencen és a Nyugat folyóiraton kívül talán nincs olyan iskola az irodalomtörténetben, amely ennyi évtizeden át, ilyen szeliden, de ilyen következetesen tette volna jobba a magyar irodalmat, mint ez a két zsűritag: Mezey Katalin és Papp Mária. Ők a mai magyar irodalom jó szellemei.

2.

„Nem vállaltad a nemtelen
tülekedést. Kerülő utakra
a képességed vezetett:
a megfélemleni nem akarás.

Ne kívánd meg
amit mások elértek
(de ne vesd meg azt,
amit nagyon kívánsz).
Ne bízzál jobb jövőben.
Kérdemelni nem lehet.
Kegyelmek vannak,
nincsenek érdemek.”

(Lelki gyakorlat)

Nekem, Kun Árpádnak és Vörös Istvánnak külön szerencsénk volt, mert ahhoz a kis csapathoz tartozhatunk, akikkel 1981 őszén Mezey Kati megalakította a Sárvári Kört Pesten, a Dembinszky utcai kultúrházban. A Kör eleinte kéthetenként, majd hetenként működött csütörtök esténként, később már az Almássi téri kultúrközpontban. A Kör soha nem szűnt meg, de a fénykora a nyolcvanas évek végéig tartott. Addig, amíg mi – nem túl nagy meggyőződéssel, de – fel nem nőttünk.

Mezey Kati volt a mesterem. Olvasott mindent, amit írtam, és az ő megjegyzései alapján javítottam a legtöbbet. Az ő véleménye volt a legfontosabb. Vitte az írásaimat (és a többiekéit) lapokhoz, kiadókhoz, szerkesztett nekünk antológiákat, és ha kellett, megoldotta a problémáinkat. Például elvitte a verseimet Király Istvánnak, hogy segítsen nekem átiratkozni a jogról a bölcsészkarra, vagyis új életet kezdeni. És Király segített. És Kati mutatta meg a verseimet Vasy Géának is, aki aztán az Eötvös Könyvek-sorozatban megszerkesztette az első kötetemet 1984-ben. Ez a két eset döntően meghatározta a jövőmet, de – ahogy a többiek is – még hosszan tudnám sorolni, mikor, miből rántott ki Kati.

És én mindezt természetesnek vettem. Bizony (akkor is sejtettem, de most már biztos), úgy viselkedtem vele, mint az elkényeztetett kamasz. Aki szeretettel de félfüggyel nézi a szülei dolgait, meg van róla győződve, hogy ő jobban csinálná, bólogat, sok mindent ért, még többet nem, de azt hiszi, hogy amit nem ért, az nem fontos. Látja a szüleit esténként, félfüllel meghallgat valamit a napjukból, megjegyez pár nevet, egy-egy sztorit, néha meglepődik, közben megeszi a vacsorát, és elvonul a szobájába. Esetleg kér egy kis zsebpénzt.

Valahogy így voltam Mezey Katalival. Csütörtök esténként elmentem a Körbe, ott volt Vörös, Kun, később Tóth Kriszta, Bódi Laci, Kozák Laci, András Laci, mikor kik, én például mindig. Vörössel vagy

Kunnal kimentünk a közértbe kenyérért, párizsiért, füstölt sajtért, kólaért. Pénzünk nemigen volt, de nem baj, mert Katinál valahogy mindig akadt egy ötvenes (ma százzal kell beszorozni), amiről ő azt állította, hogy kap egy kis támogatást a Kör. Hogy honnan, arra valahogy nem emlékszem, akkor nem tűnt lényegesnek... Ad abszurdum még az is lehet, hogy tényleg volt ilyen támogatás, bár mai fejjel kizártnak tartom, hogy ezeket a csütörtök esti kajálásokat igazából ne Kati finanszírozta volna a saját pénzéből. (Nem is beszélve a Royal Cukrászdáról, mert olykor oda is elvitt minket...) Pedig őt se vetette fel a pénz. Üzemi lapnál dolgozott újságíróként, és három gyereket neveltek, de nekem akkoriban arról se volt fogalmam, mi az, hogy gyereket nevelni.

3.

*„Itt maradtam,
hogya hazajönnék,
ne legyenek egész egyedül.*

*Hazajöttek,
ettek, újra mentek,
itthon maradtam én egyedül.*

*Ablakomból
néztem őszi füstöt,
ahogy lenn a völgyben szétterül.*

*Elég a fa,
a füstje elszökik,
erdő-mező ág-bogára ül.”*

(Itt maradtam)

Persze azért tudtam, hogy Katinak van egy költői életműve. Olvastam is a köteteit, szerettem sok versét (többet fejből is tudtam). Tudtam, hogy a Kilencek költőcsoport tagja, tudtam, hogy a Kilencek az aczéli kultúrpolitika áldozatai, és hogy a hatalom nyomása alatt állnak, a Tiltott és a Túrt kategória elmosódó határán. Hogy a könyveiket öt-tíz évre pihentetik, mire esetleg – agyoncenzúrázva – kiadják, mert ez a kilenc költő a rendszer ellenzékének számít, és tudtam, hogy a háló körülöttük olyan finoman van megszöve, hogy ők maguk sem lehetnek biztosak benne, hogy tényleg van háló. Tudtam mindezt, de nem értettem. Vagy inkább nem éreztem át. Pedig nemcsak Katitól hallottam ilyesmikről, hanem például a saját családban is, és alapjában persze el is hittem. De

kételkedtem is. A saját apámnak és a saját nagybátyámnak sem bírtam elhinni igazán, hogy ők annyira fontos emberek lennének, akiket figyeltethet az állam. (Némi mentségemre szolgáljon, hogy apám és nagybátyám se nagyon hitt egymásnak, évtizedeken át üldözési mániával gyanúsították egymást, sőt a nagybátyám maga is megdöbbsent, amikor 2000 után végre kikérte a III/III-as anyagát, és kiderült, hogy a három legjobb barátjából kettő jelentett róla... De ekkor az apám már nem élt.)

Szóval tudtam Mezey Katalin költői életművéről. De ő ritkán mutatott saját verset, bár nem is csinált titkot abból, hogy mit ír éppen.

*„Adták ugyan, amit, fanyalogva,
tudatva, hogy nem becsülnek sokra,
hogy a helyem ott van a sarokba,
s én csak álltam némán, mosolyogva.”*

(Honvagy Arany János után)

De a Kör a mi verseinkről szólt. Mi pedig hordtuk az Almássyra a verseinket, ettünk-ittunk, és hallgatuk Katit. Nemcsak a mi verseinkről volt szó. Hanem – egyetemi szeminárium-szerűen – megtanított minket az irodalomról gondolkodni. Sőt, gondolkodni egyáltalán. Bármiről. Beszélgetni.

Mindent és mindenkit olvasott, Gilgamestől Hajas Tiborig, ismerte a magyar irodalmat, világirodalmat, és kisesszéikben értekezett bármiről-bármiről. Kerek, leszűrt, átgondolt, megszenvedett véleményei voltak, és mindezen kívül ott volt a fejében a magyar és az egyetemes történelem, amibe bele tudott helyezni bármilyen napi eseményt, pletykát, amiről csak beszélünk. Én pedig több-kevesebb sikerrel próbáltam követni, de volt, ahova nem sikerült. Mert volt köztünk egy nemzedék. De nem pusztán a tizenennyolc év korkülönbség volt az akadály, hanem Mezey Katalin korosztálya volt különleges.

4.

*„A keresztény embernek az a szerencsétlen
típusa vagyok,
aki az istenbe vetett hitét elvesztette,
de erkölcsi igényességét nem,
a forradalmárnak az a szerencsétlen típusa
vagyok,
aki az alapvető változásokba vetett hitét elvesztette,
de a változás igényét nem.”*

(Önvizsgálat)

Mezey Katalin korosztálya volt az első, amely a háború után nőtt fel. Ez a korszak, a hatvanas évek Európa szerencsésebbik felében egyértelműen optimista, felívelő szakasz volt. A személyes szabadság a világtörténelem során soha nem volt olyan teljes, mint a hatvanas évek végétől kezdve Európában. Ma-napság ez a nagy szabadság sokszor tűnik inkább tehernek, de a hatvanas évek fiatalsága számára alapvetően mégis inkább egy nagy, szép és közeli célt jelenthetett. Azt az érzést, hogy a történelemnek mégiscsak célja van. És ez az optimizmus világjelenség volt, amely – kommunista rezsim ide vagy oda – Mezey Katalin korosztályának indulását is meghatározhatta. Úgy képzelem, hogy a huszadik századi Magyarországon ez a korosztály hitt legerősebben a szabadság eszméjében. (Már ameddig hihetett... Nem sokáig. Hatvan-nyolcig.) Ők voltak a modernizmus utolsó nemzedéke. És éppen ezért talán ez volt a legsérülékenyebb korosztály is, sérülékenyebb a háborúkat átélte korosztályoknál, amelyek nem vártak annyit a jövőtől.

És talán sérülékenyebbek még az én korosztályomnál is. Mert mi nemigen vártunk semmit. Se jobbat, se rosszabbat. Nem láttunk ötvenhatot, hatvanas éveket, felnőttünk szépen a csöndes kis hetvenes években. Azt kaptuk, ami eléink volt rakva: a nyolcvanas éveket és a leépülő diktatúrát. Persze, nem tudtuk, hogy ez leépülés, én például egyszerűen hanyatlásnak láttam, és így még élvezni is tudtam. Verseket írni róla.

De Kati tudta, mit veszített ő és a nemzedéke. Amikor őt megismertem, egy nagyszabású csalódást is megismertem. Kati sokat beszélt nekünk a hatalomról. Elemezte a kultúrpolitika aktuális játszmáit, és mindig akadt valami égbekiáltó. És Kati azt is elmondta hozzá, hogy az a legelkeserítőbb, hogy mégse kiált égbé senki és semmi. Nemcsak a kommunista hatalomra gyanakodott. A hatalomra általában. Az emberi természetre is, általában. Én azt hittem, hogy valahol a történelem végén vagyunk, és ami volt, az már nincs, ő pedig tudta, hogy az emberi természet nem változik soha.

Az irodalomban se bízott vakon. Az irodalomtörténetben pláne nem, az irodalmi életben pedig a legkevésbé. Tudta, mert személyesen látta, hogy mi minden alakulhat az irodalomban esetlegesen. Személyes okokból, kicsinyességből, félreértésekből. Gonosz-ságból, gögből, gyávaságból. Vagy csak úgy véletlenül. Én meg, ha ilyenekre gondoltam is egyáltalán, valahogy azt hittem, az irodalom végső soron azért mégiscsak egy és ugyanaz – és annak mégiscsak valami-

féle objektív okai vannak, hogy ki marad meg benne hosszú távon, és ki esik ki belőle. Szóval akkoriban nem tudtam elképzelni, hogy sok okos, képzett és trendi ember együtt is tévedhet.

Katinak ez természetes volt. És nemcsak a hivatalos kommunista kánonra gyanakodott, hanem az ellenzéki ellenkánonokra is. És volt neki egy saját kánonja, aminek a csúcán ugyanúgy Weöres Sándor állt, mint az összes létező kánonnak, de az övébe mindenki belefért, aki minőséget hozott létre. Tehát a lesajnált, az elfelejtett, a betiltott, a disszidens – és az itthon nyomorgó betiltott művész is. Azt hiszem, az ő kánonja volt a legteljesebb.

Kati kiábrándultságában az volt a csodaszerű, hogy mindezek ellenére nemhogy cinikus nem volt soha, de még keserű se. Sőt inkább őrzött valami olyasféle vidám rácsodálkozást a világra, hogy ahol ekkora hitványságok léteznek, ott még nem fogyott el az életerő. Szóval humort.

*„Az egész városból csak abban a
néhány emberben bízol,
akik a széles folyó partján álldogálnak,
és vékony zsinórjukkal
nagy halakat remélnek
kihúzni a vízből.
Róluk legalább ennyi tudható.”*

(Utazás)

5.

Szóval a nyolcvanas években, a Kör fénykorában, amikor mi fiatalok voltunk, talán boldogok is, mindezenetre sokat röhögtünk – ekkoriban Mezey Kati kiábrándultan és csalódottan ült velünk. Talán felvidítottuk pár órára, de életművének egyik pillére volt és maradt a kiábrándultság. Amit aztán én még sokáig nem ismertem. Kellett egy váratlan rendszerváltás, váratlan remények, és még egy évtized (a kilencvenes évek), hogy kezdjem felfogni, milyen is lehetett Mezey Katalin felnőttkora. Amikor a rendszerváltás öröme lecsillapult, én is kezdtem látni, hogy mi tud megváltozni egy évtized alatt egy társadalomban, és mi nem: majdnem semmi. Az ezredforduló után én is elkezdtem átélni a magam csalódásait.

De Mezey Katalin – szerencsére – akkor már másutt járt. Előrébb. Az igazán nagy verseinél. A játszópajtásosnál. A rozsdás késesnél. A labdarózásnál. És az újra megtalált hitnél. Remélem, egyszer majd ide is sikerül követnünk.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Megkésett vallomás

Midőn még szerelemképes voltam,
s öleltük egymást inszakadásig,
belsődben boldogan barangoltam,
nem készült helyedre még a másik.
Szerettelek szőnyegen, széken,
kádban, megroppant gerincű ágyon,
aztán a legforróbb nyár szívében
bolondos, budai éjszakákon.

És amint sikolyodra a lombok
bódulatukból felriadtak,
akkor indult be aprócska szíve
képemre formált kisfiadnak.
Hanem a lombok árulók lettek,
eleve annak lettek teremtvé:
lerázták magukról a friss zöldet,
esendő sárgát vettek helyette.

Te öröközöldnek születél, annak
árnyalatait raktad magadra,
te kikeletet jeleztél folyton –
megtagadtalak mégis tavaszra.
Lehet, a föld rendült meg alattam,
vagy hogy tán idegen napba néztem,
s aki e szép napot támasztotta,
hattyú képében el is jött értem.

Ej, hisz nem úgy volt. Egy pőre angyal
mellkasomba nyúlt pusztá kézzel,
madárnyi szívemet kezembe adta,
hogyan kettőzzem meg még akkor éjjel.
A delírium tán el sem eresztett.
Kábán köszöntött rám a reggel,
ám azt a képtelen végjátékot
álmában is kerülje az ember.

Mert mintha trónjához láncolt volna
valami barbár szerelem-isten,
aki csak okádta rám a rontást,
hogyan azon helyben elveszítsen.
Magamhoz tértem, de a férfierőm...
Vétkeim felmérték... Ez lett az ára.
Hogy kereszténynek is hitvány lettem,
bocsásd meg, örök asszonyom, Klára.

Eljön értem

Megmártóztam a bűnök tavában
sejtjeimből a foszfor világit
jöttömre megindulnak a lombok
az élők riadtan kérdik: ki járt itt

dehogyan merek én visszaszólni
mikor már ütni készül az óra
madárlelkem egy szélütött ágon
figyel a legelső kakasszóra

eljön értem az énekes koldus
s mint illő ellát tarisznyájából
kézen fog és nagy hálálkodással
kivezet ebből a tündéri tájból.

Az asztalon pompa

Októbernek már fújják a kürtöt,
a kincses ősz színeit keveri.
S mert szegény jó hársfánk mézét si-
ratja, mézarany köntöst fest neki.

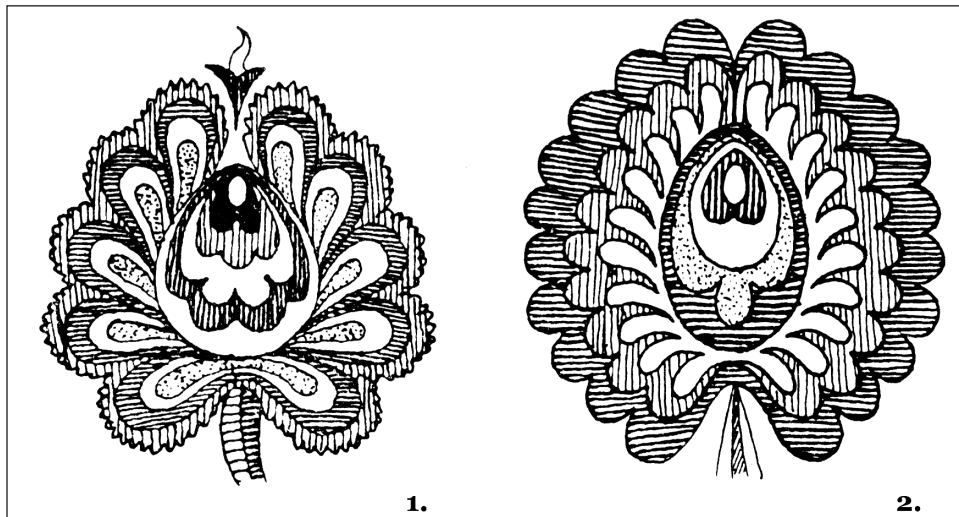
Az asztalon pompa – gyümölcs-csendélet,
körték puhulnak a polcokon,
bronzba borul az áldott gyümölcsös,
mint múltunk hajnalán egykoron.

Megtöretett a kadarka teste,
hordóba zárva a drága vér.
A bordó bánat felékitette
a lugast, sírva igyon, aki él.

Diófánk lombja kesereg barnán,
dús termése zsákokban zörög.
Elalhatna a macska a padkán:
a zsák körül egérke sündörög.

Lám, a fenyő híreskedik zölden,
gyantáját gyűjti, érleli, hogy
sziporkázhasson télen a tűzben,
de addig – fejsze sem kell neki.

Perceit pergeti, elfogy november:
harminc nap, s lejár mandátuma.
Nyomul mögötte a vén dac-ember –
jöjjön el királya, karácsonya!



Huszka József: A magyar turáni ornamentika

1. Gömör István jászberényi szücsmester rajzaiból 1886., 2. Tapodi Bálint kiskunfélegyházi szücsmester rajzaiból 1885.

TEMESI FERENC

Ártótisztek (csomag érték nélkül)

„A politikai rendőrség nagyon fontos dolog. Ezzel kapcsolatban olyan kifogás van – szerintem teljesen jogosan –, hogy a politikai rendőrségnek állandóan nekünk kell szólni, hogy valakit itt vagy ott le kell tartóztatni. Az a rendőrség a normális, amely mindenkit le akar tartóztatni. Ez egy hivatásérzés és tudat.” (Kádár János)

„És amilyen mértékkel mértek, olyannal mérnek nektek is.” (Máté 7:2)

1. rész

Megjelent Bálint László volt kémelhárító könyve az államvédelmi és állambiztonsági tisztekről Szegeden és Csongrád megyében (1944–1990), *A kommunista párt öklei* címmel (Kárpátia Stúdió, 2014). Alapmű ebben a témában, lévén első.

Ő maga írja: „akik fontosnak ítélték, mind benne vannak, de a kötet nem tartalmazhatja a teljes állományt, ugyanis teljes lista talán sosem létezett”. Azon kívül az oroszok (akik tanácsadóként, kiképzőként stb. benne voltak a cégben) elvitték magukkal, ami nekik fontos volt. Mondta az utolsó kormányfő a rendszerváltáskor. Mások szerint a le nem darált anyag most is megvan. Így is, úgy is, én csak a maradék maradványból dolgozom, írtam az *Apámban* is.

Mivel Bálint László igazán ismerhette őket, az ő könyvéből idézek, gyakorta szó szerint. Fontos a pontosság, mert ezek a tartótisztek úgy bántak apámmal, ahogy rendes regényíró nem teszi a figuráival. De ők bántak (el) a besúgóikkal is, akik még mindig a névtelenségben lapulnak. Csak annak a néhány nem-embernek az élete izgat, akik apám életét tették tönkre. Honnan jöttek? Kik ezek?

A főkolompók a kommunista vezető politikusok a voltak, ők hozták létre az államvédelmi, majd állambiztonsági szolgálatokat, ezeknek a hivatásos tiszteknek a működtetésével. A pártállami elit élvezhette a 4 K-t, a K-vonalas, vagyis közvetlen telefont (amikor normál készüléke az emberek 10%-ának se volt), a külföldi utakat, a Kútvölgyi elitkórházat és a Kerepesi temetőt (nagyon kivételezetteknek a munkásmozgalmi pantheont). A kitartótisztek voltak vagy

húszezren a rendszerátváltás előtt. Csak utánuk következhetnek a besúgók, a téglák, vagyis a „hálózati személyek”, akikkel behatóan foglalkoztam az *Apám* című regényemben. Ők voltak a „tömeghálózat” a totális elhárítás időszakában. A szerző valóban kémelhárító volt, amelyre minden országnak szüksége van, de hogy patyolattiszta lenne a keze, azt nem tudhatom, csak remélem. Senkiről se mondható el, hogy tiszta, aki benne volt a gépezetben. Sokszor arról se, aki nem.

A nevek nem számítanak, a születési nevek sem. Minden név álnév, tartom én, a tarthatatlan. Ráadásul mit kezdhünk olyan nevekkal, amelyeket becsületes százezrek viselnek? És a többi se olyan ritka. Az emberek utáni kémkedésre kémkedés a válasz. Apám élete nyitott könyv volt előttük. Az övék most nyílt ki előttem. Csak résnyire. De ennyi elég is.

Most ezek a tartótisztek, az igazi ártányok jönnek, Apa. A téglagyári művezetők, a majré mérnökei. Ők voltak az örökös sakkban tartók, sarokban tartók. Akik egymást is. Kik közül csak párat ismerhettél, például azt a D. Imrét, aki kiszemelt szervezésre, de hogy ennek ellenálltál, „különösen veszélyes elemet” gyúrt belőled. De a legtöbbjükéről nem is tudhattál, hát nem is tudtál. Fedésben voltak. Bemutatom őket – neked, Apám. Jelentek tizenhat tartótisztről.

(Ma, augusztus 23-án, a barna és vörös korlátlan parancsuralom áldozatainak emléknapiján, a nácik és internácik násznapján elszállt a délelőtti munkám, két oldalam, amelyben megpróbáltam összefoglalni az elvtelen bűntársak tetteinek származási, lélektani mozgatórugóit. Nem szenvedek olyan mértékű üldözési mániában, mint ők. Akik tudták, hogy őket is figyelik. Paranoiaföldön nem csak az írók hiszik azt, hogy körülöttük forog a világ. Elszállt, hát elszállt. Kedvenc könyvük különben Marx A tőke és a Lenin összes mellett Teraszov-Rogyionov Csokoládé című szocialista-realista fejlődésregénye volt, amelyben egy Cseka titoktiszta látványperben örömmel vállalta a bűnös szerepét, mert megérti, hogy kivégzése – mint élete – a párt érdekeit szolgálja. A szerző elvakult elvszerűséggel átélhette hőséne érzeményeit, amikor vele is végeztek a harmincas években a szovjet ártótisztek.

Ami fontos: egy technológiával mindig előtte jártak a megfigyelteknek – lehallgatókészülék, adóvevő, álcázott filmfelvevő és fényképezőgép stb. stb. Mánikusan keltettek félelmet, és mániákusan féltek. Nem igaz, hogy a néptől. Egymástól. Kisparaszt, cipész-

A szerző írásának következő, egyben befejező részét a márciusi lapszámunkban közöljük

inas, kispolgár, kubikos, tetőfedő, hentes, kiskereskedő, orvos, bölcsészdoktor, jogász, vagy rabbiképzőt végzett, művelt és műveletlen egyaránt volt köztük. A pártállami kiváltságosok, a „nómenklatura” tagjai között az árulás volt a gyorslift. („személtádk védett élete / a piszkosítás közszükséglete” – énekelte az Illés-együttes Szemétdomb című számában.) Ezek a szemetek használták az embereket. Kihasználták azt a természetes hitüket, hogy létezik „szocialista törvényesség”. Miközben hazudtak maguknak, egymásnak, a világnak, s legfőképp a népnek.

A little bird told me, magyarul a titkosszolgálattól tudom. Mit is? Például: félted a kispolgári, tyúkszaros életedet? Majd kiderül a vallatásnál. Légy elvszerű, elvtárs! Ezek a mesterségesen gyártott álemberek látták: a félelemből kitűnően meg lehet élni. Dologtalanul. Csak ne legyenek erkölcsi aggályaid. Az akkori jelen kevés lesz múltnak, gondolták. Ennyi. A XX., vagyis a múlt századi emberek, köztük én is, a XXI.-iket megér(t)ve, tudják ezt. És nem hogy nevetni, de mosolyogni sincs kedvük rajta. A többieknek mindez történelem. Aki nem szereti a történelmi történeteket, az itt abba is hagyhatja az olvasást.

„Mi, kommunisták különleges anyagból vagyunk gyúrva” – mondotta – Lenin és Sztalin után – Kádár (Csermanek) elvtárs. Ez az anyag az erkölcs teljes hiánya, a nihil volt. Az igazi antianyag, bocsánat az illetlen kifejezésért. Délelőtt még interjút adott 1956-ban a többpártrendszer szükségességéről, de délután már egy szovjet kisrepülőn ült. „Ungváron talán annyit időztünk, hogy megegyünk egy zsíros kenyeret” – mondta. Még ekkor is a puritán párttag képét építette magáról a mindenkit eláruló ártány, miközben a totális diktatúra terrorszervezeteinek legfelsőbb főnöke volt, mint Rákosi. Hol közvetlenül, hol közvetve.)

Istenen kívül mindenki felületes szemlélő a világon. Az első titoktisztt nem érdekes, csak megmutatom, mi lehetett volna, ha úgy döntök, hogy félelemipari művezető leszek. Netán a lélek főmérnöke. Mert ez a köpöcsésze utánam járt vagy hat évvel a szegedi Ságvári Gimiben, ráadásul pont francia tagozatra.

B. Viktor (Szeged, 1955) *Egy párhuzamos élet. Velem. Ő az új típus. Értelmiségi családban született. Apja a József Attila Tudományegyetem Természettudományi Karán volt adjunktus, MSZMP-tag, több éven át alapszervezeti titkár. Általános iskoláját Szegeden a Ságvári Endre egyetemi gyakorló iskolában végezte (apám taníthatta a titokzsaru palántát: ha napközis volt alsóban), majd a gimnáziumot is ugyan-*

ott, francia tagozaton. (Bizony. Utóbbira jártam én is ugyanabban a gimiben. Már végeztem, mire anti-hőszünk elkezdte ott tanulmányait.) 1970-től tagja volt a KISZ-nek, „a gimnáziumi csúcsvezetőségben aktívan tevékenykedett”. Kitűnő eredménnyel érettségizett (eddig – like me), majd felvételt nyert a Pécsi Egyetem Közgáz karára. Előfelvettként (ha egészséges fiú voltál, tizenegy hónapra berántottak egyetem előtt. Diploma után meg tartalékos tisztet faragtak belőled. Csakhogy őt a kalocsai „forradalmi” ezredhez vonultatták be. Az ezredet azért hívták így, mert a többi magyar egységtől eltérően ’56-ban részt vettek Pesten a forradalom karhatalmi elfojtásában. Valószínűleg itt lett a cég jelöltje, ide az elvtársi gyereket rántották be elsősorban, de ártatlan, balga bölcsészeket, jövőd, jófajta jogászokat stb. egyaránt. Nem mondhattad, hogy nem mész.) Az egyetem vállalati piacszervezési szakán négy éven át a KISZ titkára volt. ’78-ban, végzés után nem sokat lazsált. Már július 1-jén rendőr törzsszázlósoként került belügyi állományba, operatív tisztként a BM III/I (polgári hírszerző) Csoportfőnökségre. Felvételi lapjának egyik megjegyzése szerint „B. elvtárs ez év január 1. óta szervünk ösztöndíjasa. A BM szolgálatot élet-hivatásának tekinti.” Tehát már egyetemistaként elkötelezte magát az állambiztonsági szolgálattal, s ez magyarázhatja a gördülékeny s főképpen gyors kinevezését, írja Bálint László, akinek adataiban bízom, hiszen kémelhárító lévén, ismerhette őket. ’79-es jellemzése szerint „az egyetem elvégzése után került a BM-hez. Tervszerűen és tudatosan készült arra, hogy tagja legyen az MSZMP-nek. Politikai hovatartozásának a megerősítését az elméleti alapok mellett családi neveltetése is biztosította. Az MSZMP Politikai Főiskolán tanulmányokat folytatott A mai polgári filozófiai irányzatok témakörben.” (Fel kell készülni az ellenségéből, ha el akarjuk hárítani.) 1980-ban tagja lett az MSZMP-nek. 1982-ben előléptették r. főhadnaggyá. 1983-ban házasságot kötött egy ’45-től szolgálatot teljesítő nyugállományú rőrnagy (rendőr őrnagy) lányával (ez is szabályos: egymás közt házassodtak az elvtársak gyerekei). Minősítése szerint „B. elvtárs fiatal kommunista operatív munkás, akinek még nincs nagy élettapasztalata és szakmai gyakorlata, de rendelkezik azokkal az alapokkal, amelyekre építkezhet... A jövőben fokozott gonddal kell törődnie a fizikai és pszichikai kondíciójának megőrzésével” (magyarán vékonydongájú idegbeteg volt?). ’83-ban hazaküldték Szegedre, és onnantól ismét oda-

haza bűnözött tovább. Az állambiztonsági polgári elhárítás alosztályán lett operatív tiszt. Egy '85-ös minősítéséből: „Tippkutató [beszervezési jelölteket kutató] munkáját nagymértékben segíti felsőfokú német, illetve francia nyelvtudása, amit a külföldi tippekkel való konkrét kapcsolatteremtésben felhasznált. Törekedni kell B. elvtársnak, hogy a hírszerző és állambiztonsági munka vonatkozásában meglevő elméleti ismereteihez megfelelő konkrét szakmai gyakorlatot szerezzen.” *(De nem szerzett. A főhangya hat év belügy után eljutott a hírszerzők vagy inkább hírkészítők Oxfordjába, Moszkvába. Kiégették a fél-téglát keményre. Fél évig képezték tovább a magyar tagozaton. Ennyi elég volt ahhoz, hogy hazatérve a szegedi III/III (belső elhárító) osztályának vezető-jévé nevezzék ki, minden ilyen gyakorlat nélkül. 1100 Celsius fokon égették ki B. elvtársat is. Ezért lett érzéketlen minden iránt, ami emberi. Egy élére állított téglával több lett a szocialistának nevezett, tudományosan megtervezett börtönépület falában, mert B. elvtárs meg akart felelni a családi hagyományoknak.)*

A már századosi rangú ov. et.-nak nem sok siker-élménye volt: még egy röplapozó ügyet se sikerült földerítenie. Lehet, ha franciául, németül kellett volna beszerveznie valakit... De ezek a bunkó magyarok nem beszélnek idegen nyelveket. Hát lehet így dolgozni?!

Mégis megkapta az igen magasnak számító Vörös Csillag Érdemrend kitüntetését. Ő volt a rendszerváltoztatás előtti utolsó belső elhárító osztályvezető Szegeden. '89 decemberében letette az esküt a Magyar Köztársaság alkotmányára! Egy 1990. január 26-i dokumentumban a következőt írta: „Az átszervezés kapcsán részemre felajánlott beosztást nem vállalom, ezért kérem szolgálati viszonyom megszüntetését 1990. január 31-vel.” És 45 évesen zsíros nyugdíjába bújt.

(Semmi köze, édesapám, a te történeteidhez, későn született már ehhez. Csak megütköztem egy utánam következő francia szakos ságváris párhuzamos életén. Nem minden volt KISZ-titkárból lett téglá, gyerekek. Sőt éppen azért nem lett, mert az volt. B. elvtárs viszont téglagyári főművezető lett.)

(Amikor ezeket a sorokat írom, mintegy zárszavául az Apám című regénynek, sok ártótiszt még élt/élhetett. Nem vágyom a halálát senkinek, tetemrehívást se akarok. A könyv szerzőjének segítségével bemutatom a titkosszolgálati karrierjüket. Mert ne-

kik aztán volt. És nem akarom fényképen látni őket. Látni se akarom őket. Amit apám besúgóiról írván ritkán éreztem, az most töményen önt el: az undor.)

B. István (1931) Korán kezdte. Már 1953-ban államvédelmi (ávós) hadnagy volt az ÁVH Csongrád megyei Osztályon. A forradalom alatt bujkált, mert biztonsági őrizetben nem volt, és Jugoszláviába sem menekült. *(De aztán a mutatott gyávaságát ezerrel bosszulta meg az ártatlanokon: ez is szabályos.)* A forradalom leverése után B. István rendőr főhangya a BM Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályon teljesített szolgálatot. *(Csak az elnevezések változnak, a lényeg nem.)* Belső elhárító operatív tiszt lett. A megtorlás során azonban vizsgálati munkát is végzett, azaz több szegedi ügyben volt kihallgató. Közben tovább szervezte a besúgókat, „fejlesztette a hálózatot”, ahogy ők mondták. 1957-től '61-ig többek közt egy másodéves joghallgatót „Nagy Tibor” fedőnéven *(példás névválasztásai voltak: „Kovács”, „Magyar” stb.)*. Aztán egy ügyvéd jött, aztán egy másodéves bölcsész, aztán egy negyedikes gimnazista (!).

De nem minden ment ilyen simán. '61-ben az egyházi vonalra tervezett használni egy szerencsétlent, aki azonban megtagadta az együttműködést. B., aki ekkor már százados *(minden századik szava volt igaz)*, így oldotta meg: „Ha nevezett nem vállalja, helyesebben megtagadja az együttműködést, úgy vele, a testvérével és a szüleivel szemben intézkedést foganatosítunk, jelenlegi állásukból eltávolítjuk őket.” *(Ha nem vállalod, majd a segédmunka megroppantja a derekadat. Apámmal is ezt tervezte, újra meg újra.)*

1962-ben „Tisza” fedőnevű informátor foglalkoztatásával apám „utóellenőrzését” végezte, mely 1971-ig tartott. Két fő besúgója közül, a család barátja szerepét játszó, velem sakkozgató dr. Németh Pista bácsi volt a veszélyesebb, mert volt érzéke a jelentésíráshoz. 1963. április 19-én a következő intézkedést tervezte B. et.: „Figyelemmel kísérjük Temesi elhelyezkedésével kapcsolatos helyzetet (újból iskolaigazgató szeretett volna lenni), és időben felhívjuk az illetékes elvtársak figyelmét Temesi korábbi és jelenlegi magatartására, abból a célból, hogy igazgatói kinevezéséhez ne járuljanak hozzá.”

(Na. Így ment ez. Említettem az Apámban. A félelemipari dolgozók teljesítették a tervet.)

Mindvégig a belső elhárítás területén, B. elvti rendőr szds., később őrgy., végül ales volt. Volt csopvez, alosztályvez-h., aloszt. v., ov. h. Szépen szabályosan

fölfelé, az elrontott, szétvert, megnyomorított, halálba kergetett életekért cserébe. Nem akarom azt mondani, hogy a téglák, spiclik, vamzerek, susogók mocsoktalanok lettek volna, de ha nem önként és dalolva, vagy pénzért, karrierért, hanem zsarolás, fenyegetés hatására tették, amit tettek, ugyanúgy az ártótisztek markában voltak, mint akikről jelentettek. 1963-tól a Politikai Osztály, 1971-től az Állambiztonság III/III Osztály állományába tartozott. *(A nevek változása átszervezést jelentett, esetleg a „pártvonal” – ez volt a legfontosabb szó a kádári édenben – megváltozását.)* „Ebből következően a jelzett időben nem volt Csongrád megyében olyan belső elhárítási operatív ügy, amelyben fontos, meghatározó-irányító feladatokat ne teljesített volna.” Ezek közül kiemelés érdemel 1961-től a „Misszió” fedőnevű ügy 1964–1965-ben, aztán a „Fellazítók” fedőnevű ügy. Ezután a „Próféták”, majd a „Követelők”. Ezek mind kitalált ügyek, amelyekhez keresték a balekokat. 1968-ban a „Nyomdászok” fedőnevű ügy következett. Közben gyártotta a téglákat szorgalmasan, mert szeretett az emberekben uralkodni, és rajtuk keresztül másokat sakokban tartani. ’62-ben például beszervezett egy katolikus lelkészt az egyházi elhárítási vonalra. Ugyanabban az évben ugyanerre a vonalra szervezte be a „Sándor” fedőnevű informátort. ’64-ben egy másodéves joghallgatót szervezett be informátornak, majd még ebben az évben egy újabb informátort szintén egyházi vonalra. A beszervezések arra utalnak, hogy ezekben az években tevékenységében kiemelt jelentőséggel bírt az egyházi elhárítás. *(Érthetetlen, hogy miért kellett még ez is, amikor az Egyházügyi Hivatal szoros pórázon tartotta a papságot. A nép által „bajszos püspököknek” nevezett, nyíltan a püspöki palotában, majd’ azt nem mondtam, dolgozó betartótisztek segítségével mindenről tudtak.)* Még ’77-ben is beszervezett egy „Kiss Pál” (emlékszünk Nagyra) fedőnevű titkos megbízottat, mert nem bízott az egyetemi ifjúságban. Hogy mikor ment a jól kiérdemelt pártnyugdíjba, rendőrnnyugdíjba, arról nincs adatunk.

B. István 1939-40 körül születhetett, egyik áldozata, történetesen egy barátom szerint. Kis hal volt. A piranhák is azok. ’60-ban rendőr alhangya, és úgy szerette verni, kínozni az embereket, hogy a központi vizsgálati osztály megállapította: „a szegedi vizsgálók egyes kihallgatásokat kulturálatlanul, durva hangnemben vezetnek le, egyes terhelteket [gyanúsítottakat] emberi méltóságukban megsértenek.” *(A belső vizsgálati osztály úgy tesz, mintha nem tud-*

ná, mi is volt a munkamenet: lelki megdolgozás, alvásmegvonás, fenyegetés, zsarolás, és/vagy verés. Majd aláírja.) Az alhangyának valószínűleg nem csupán a stílusával volt baj, hiányozhatott a vizsgáloi szakértelme és tapasztalata is.

„Mivel vizsgálónak alkalmatlannak bizonyult, áthelyezték a BM Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztály III/III (belső elhárító) alosztályára. Sem az ügyszerű operatív feldolgozó munkában, sem a hálózati munkában nem alkotott maradandót az új szolgálati helyén sem. Talán egyedül Temesi Ferenc szegedi pedagógusnak, az Független Kisgazda Párt egyik helyi újjáalakítójának az utólagos ellenőrzése érdemel ebből a szempontból említést, bár *(már rendőr hangyai rendfokozatban)* abban is csak részfeladatokat teljesített” – írja Bálint László. *(Betöréssel jutott be a házukba, ez rutinmunka volt nekik. A kutyát bezárták a pincébe, ennyi. A lakást jól rajzolta le, csak az utcát nevezte meg rosszul. Ej, B. elvtárs, hűséges kutya vagy, de ostoba. Nem nézted meg a táblát? Tündér utca volt kiírva, nem Ősz utca, elvtárs! Mélyen benne volt a keze még a Bálint Sándor, Szeged néprajzprofesszora ellen megépített per alapozásában is. Ami, csak így utólag látom, beilleszkedik az „egyházi vonalba.”)* Hová fújta a vörös szél Szegedről, nem tudni. Gyakran cserélgették őket, kis jolly jokereket, több kellett volna belőlük. De hát nem volt. További életéről nem tudunk semmit.

Cz. Mihály dr. (Nagykamarás, 1924) Szegény-paraszti családba született. A második világháború után szülei mindketten beléptek az MKP-ba, majd tagjai lettek az MDP-nek és az MSZMP-nek is. A hat elemi elvégzése után – hol kubikosként, hol uradalmi cselédként vagy napszámosként kereste a kenyerét. 1944 legvégén ÖNKÉNT jelentkezett az MKP által szervezett katonai alakulatba, ahova 1945 márciusában be is vonult. Harcba nem vett részt, és 1945 júniusában le is szerelt. 1945-ben belépett az MKP-ba, és pártjavaslatra a rendőrség kötelékébe. „Amikor ez történt, a rendőrök még civil ruhában, csupán karshalaggal teljesítettek szolgálatot, és szinte elmaradhatatlan fegyverzetük volt a »madzagos puska« (a rendőrség felfegyverzésére többnyire az eldobált fegyvereket használták fel, amelyekről rendszerint hiányzott a hordszíj – az ugyanis nadrágszíjként vagy borotva-fenőként is hasznosítható volt). Az egykori »madzagos puskás« rendőröket nagy megbecsülés övezte még évtizedek múltán is, hiszen a háború után a legelső közt álltak szolgálatba” – írja Bálint László.

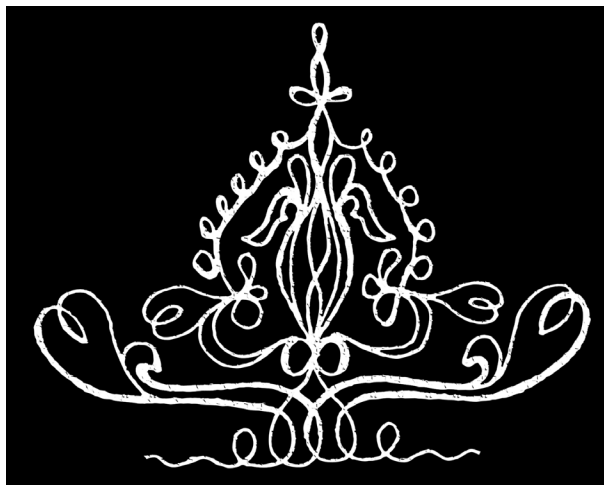
'46-ban részt vett Makón egy hathetes alapkiképző tanfolyamon, 1947/48-ban pedig egy nyolchónapos rendőrképzőt végzett el Szegeden. A tudás hatalom. A rendőr tizedes Csanádpalotáról '48-ban Pestre került, és egy év alatt elvégezte a Rendőrtiszti Akadémiát. 1949-ben *(mikor én megszülettem egy jövődő „különösen veszélyes elem” családjában)*, végzés után rendőr hadnagyként került az ÁVH kötelékébe. Első szolgálati helye Pécsen volt. 1950-ben áthelyezték Kaposvárra, ahol már áv. főhadnagy volt és alosztályvezető. Közben az ÁVH ottani MDP-alszervezetének is a titkára. *(Az elvtársakat időnként áthelyezték, hogy az új terepen is bizonyítsanak. Hogy jobban harapjanak!)*

'52-ben elvégezte a Dzerzsinszkij nevét viselő egyéves operatív iskolát, és államvédelmi századosrá léptették elő. *(1948-tól rendszeres politikai kopóképzés érthetetlen módon nem volt szépséges hazánkban.*

*Az Államvédelmi Hatóság Dzerzsinszkij Operatív Iskola ezt az aggasztó hiányt töltötte fel, kb. másfélezer megbízható fiatallal. Évente kétszázötven tiszt végzett a közvetlenül Kádár János belügyminiszter alá tartozó intézetben. Csak névrokona volt a komcsi Oxfordnak, Minszkben, a CCCP-ben, a Szajúzban, ahová néhány tucat kiválasztott juthatott el. Félix Eduardovics, a szovjet titkosszolgálat, a Cseka kiöltője és megszervezője lengyel földbirtokos családban született. A kis Félix elsőben megbukott oroszról, mert akkor még rendes hazafi volt. De hatalmon már Lengyelország függetlensége ellen foglalt állást. Milyen szép is internácinak lenni!) Cz. elvtárs hamarosan az ÁVH barcsi kirendeltségének vezetője lett. Szorgalmasan gyártotta és irtotta az osztályellenséget, ezért soron kívül előléptették áv. őrnaggyá, és élet-halál ura lett a megyében. De a vallását sem hanyagolta el: '53-ban (p)ártiskolát végzett. „Állítása szerint – sok elvtársról volt köztudott, hogy diplomája volt, érettségije nem – 1955-ben gimnáziumi érettségi vizsgát tett” – írja Bálint László. *(Két év alatt. Jó tanuló lehetett. Akkori jellemzése szerint „párthű, elvileg szilárd elvtárs”. Ez a lényeg, nem a papír. Úr ír, meg ilyen marhaságok. A tiszta kommunista tudat volt**

a fontos, amelyet nem árnyékol be a kétkedés és holmi lelkifurdalás felhője.) '56-ról a következőt írta: „Az ellenforradalom alatt 1 éves pártiskolán voltam Budapesten mindaddig, amíg ki nem tudtam jönni, a szovjet csapatok bejövetele előtt.” *(Mázli: holtbiztos alibi.)* Önéletrajza szerint „Szegeden néhány hét után, még 1956 decemberében a hódmezővásárhelyi politikai kirendeltség vezetésével lettem megbízva, ahol a megyei pártbizottság első titkárának megbízásából a Csongrád megyei karhatalom operatív csoport-

jának irányítását végeztem és ezen keresztül részt vettem Hódmezővásárhelyen túl az egész megye ellenforradalmi erőinek a felszámolásában.” *(Vagyis a forradalom, ha kellett, véres leverésében. Újra kellett szervezni a vásárhelyi hálózatot, hát nem eltűntek, disszidáltak a szorgos kis téglák, a hálátlanok! Valahol jól élnek, ha élnek, az '56-os múltból.)* Az itthon maradtak felszedése



Férfi mellény derékdísz a Kiskun Múzeum gyűjteményéből.
Molnár István rajza

– az ő szavuk –, az újak beszerzése ment neki. Először egy pedagógus, „pressziós alapon”, vagyis zsarolással. *(Cz.-t, az elvtit az írók, irodalmárok foglalkoztatták. Nem annyira könyv, mint inkább emberbőr-kötéses áldozat formájában. Szomjúhozta a kultúrát, na. Égett benne a tudásvágy.)* Aztán, '57-ben, a Márciusban Újra Kezdjük időszakában egy másik nyomorultat „ütött be” *(elvtársi szleng)*, ugyancsak pressziós alapon a hódmezővásárhelyi ifjúság megfigyelése céljából. Aztán egy szigorló orvos jött, ő is terhelő alapon, mert hát részt vett a helyi forradalmi megmozdulásokban. *(Kevesen tudják már, de akkor Hódmezővásárhely volt Csongrád megye székhelye. Rákosi ezzel is büntette a „szegedi gondolat” városát a Csillag börtönbeli másfél évtizedért. Ott lett ugyanis impotens. Miközben Szűcs Szűsz Ernő vitte utána a nyugágyat, mert napozhatott, és a vörös segélyt fosztogatta. De nem ezért verette péppé a SZU-ból hazatérő öccsével együtt a saját verőlegényeivel az Andrassy út 60. pince kínzókamráiban. Farkas Vladimir elvtárs (holló a hollónak) vezetése idején, nyugati kémkedés vádjával. Mert tudta ezt a titkát a kopasznak? Nem csak azért. Hanem mert Rákosi – Rosenstein – jól tudta: jelentett róla a birodalom*

fővárosába, a nyikém nyé pobegyímaja = legyőzhetetlen Moszkvába. Két napig éjjel-nappal úgy verese, hogy ropogjanak a csontjai! Mondta Rákosi, de a végrehajtóknak már fájhatott rá a foguk, agyonverték. Az öccsét is. Munkahelyi baleset. Persze.)

Na, de vissza a mi kis Cz. elvtelen élvonalbelinkéhez! Akinek ártó tevékenysége (munkája) „természeténél fogva nem a jogrendszeren, hanem a kommunista erkölcsiség normáin alapszik” – írta Mitrohin KGB lexikon című alapművében (Alexandra, 2000).

’57 közepén rendőrkapitány. Közben ülnök őrnagyi rangban a szegedi katonai bíróságon. *(Nem szerettem volna a kezébe kerülni. De – apám által – én is a markában voltam, ha nem is tudtam róla. Mert rövidesen a megyei jogú város, Szeged lett az állomáshelye. Leszármazottait ne bántásatok, senki se választhatja meg felmenőit. Még az is lehet, hogy civilben jó apa volt: az emberek, mint a sakktáblák, egyszerre feketék és fehérek. Különböző is a semmitmondóan gyakori nevet rengeteg ártatlan viseli.)* Odaadó munkája eredményeként több vezető beosztású rendőrtisztet, köztük a Politikai Nyomozó Osztály vezetőjét is (!) eltávolították, és büntetésből máshova helyezték őket. Ennek következtében lett osztályvezető, rendőr ales. *(Nemcsak civileket nyírt ki, hanem szaktársait, más félelemiparosokat is. Minden akadályt elhárított, ami útjába került.)* 1961-ben foximaxi egyetemet végzett (marxista esti gyorstalpaló), ’66-ban megszerezte a jogi diplomát is. *(Szeretném én azt a tanárt látni, aki négyesnél rosszabb jegyet mert adni az esetleg csak beküldött leckekönyvbe. Vagy diploma volt, de index nem?)* ’63-tól az amnesztiával szabadult ellenforradalmárokat tartotta kiemelten fontosnak. E megfigyelések irányítását végezte megközelítően egy évtizeden át *(így került apám is a látókörébe)*, ’69-től r. ezredes. *(Minden ezredik szava volt igaz.)* Csongrád (népiesen Pol Pot) megyében ő lett az bizonytalan állambiztonság kisistene. *(Mennyit kaphatott érte?)*

Nagy kudarca a sok siker mellett, hogy nem sikerült a nyomára jutni annak a néhány röpcédulázónak ’62 és ’66 között, akik évente többször is megszórták a szegedi Belvárost. ’68 augusztusában az emlékezetes csehszlovákiai fegyveres beavatkozás hatására a röpcédulázókat a harmadik szórás megkísérlésekor tetten érték. De már sitt nem lett belőle, pedig Cz. elvtárs hogy szeretne volna! „You can’t always get what you want” – énekelte a Rolling. De a Cz. elvti által vezetett Politikai Osztály megtalálta a módját

annak, hogy büntetőeljárásen kívüli eszközökkel állítsa félre az elhárítandó embereket, megnehezítse, -keserítse az életüket.

„Megközelítően erre az időre tehető a »Proféták« fedőnevű ügy *(Horváth Tamás és társai)* kezdeményezése és lefolytatása is. Ebből is szerettek volna valamiféle államellenes ifjúsági szervezkedést kiügyeskedni, a célszemélyek nagy része egyetemista volt, ám végül kénytelenek voltak beérni azzal, hogy néhányukat államellenes izgatás vádjával bíróság elé állították és elítéltették. A leggyalázatosabb és legnagyobb közfelháborodást kiváltó ügy, amely nevéhez és osztályvezetői működéséhez kapcsolható, a »Fellazítók« fedőnevet kapta *(Bálint Sándor és társai)*. A köztisztletben álló Bálint Sándort már a második világháborút követő évektől kezdve folyamatosnak nevezhető megfigyelés alatt tartotta az ÁVO, majd az ÁVH. Különböző fedőnevű ügyekben (pl. »Utazók«) és más-más célszemélyekkel együtt folyt a konspiratív feldolgozásuk. Ami azonban az elődöknek nem sikerült, azt beosztottai véghezvitték: Bálint Sándort egy jószerevével semmitmondó bírósági ítélettel örökre eltávolították az egyetemi katedráról.” *(Bálint László Betyár fedőnevű személy című munkájára – Mikes Kiadó, 2004 – már hivatkoztam apám regényében. A legszemetebb húzás a boldog emlékezetű, gyermekmód tiszta ember nyugati útjának megszervezése volt. Lehet, hogy Cz. et. agyából pattant ki az ötlet? Amikor hazajött, a negyvenéves barátság mögé bújót dr. K. István – „Mannlicher”, majd „Mauser” fedőnéven –, aki az ügyvédje volt, és Sándor bácsi orosz tolmácsa, K. József = „Körmendi”, gimnáziumi tornatárom rávette, hogy írja le élményeit, benyomásait. Vagyis saját maga szállítsa a bizonyítékot.)*

Az ügyek sorát még hosszasan lehetne folytatni. Előkelő helyet foglalnának el e sorban azok – és nem csupán a számuk miatt –, amelyek a római katolikus egyház szegedi és Csongrád megyei papjai ellen irányultak. Több célszemély esetében ezek büntetőeljárással, elítéltetéssel és börtönbe zárással fejeződtek be. A hetvenes években már más volt a pártvonal, ám dr. Cz. rendőr ezredes – a valahogyan megszerzett jogi diploma ellenére – nem volt képes megújulni. Jöttek az újjazemberek, igazi diplomával. Ezért ’73-ban – még be sem töltötte az ötvenet –, nyugdíjazták. Ereje teljében ment a halál faszára csúszdázni, ahogy Szegeden mondták.

D. István (Gáboros, 1927) Nem tudható pontosan, mikor került az ÁVH állományába. *(Az ilyen kezdése-*

ket szeretem én. A múltjuk érdekel csupán, és tessék. Arról nem is beszélve, hogy fedőfoglalkozásaik voltak. Ez hozzátartozott az ártótisztek „legendájához”, amely egy kitalált, de hihető és ellenőrizhető, valódi elemekkel átszőtt élettörténet volt. Kedvenc elvtartó igém: „legendásít, legendáz”.) Egy dokumentum szerint 1953-ban, egyszer csak, hipp-hopp, ukmukfuk (*huszonhat éves volt, fiatal ember*) kinevezték ávéház alhangyának. „Az általa akkoriban végrehajtott beszerzésekből arra lehet következtetni, hogy az államvédelmi belső elhárítás volt a szakterülete” – írja Bálint László. ’54-ben a római katolikus egyház ellenőrzése céljából beszerezett egy szegedi orvos-tanhallgatót. Aztán, szakmai szleng szóval a „belső reakció vonalra” (*ahová szegény apám sanyargatása, megfigyelése is tartozott*) egy újabb orv(ostan) hallgatót.

„Forradalom alatti tevékenységével kapcsolatos adatok nem állnak rendelkezésre. (*Beh kár!*) Biztonsági őrizetben Szegeden nem volt, Jugoszláviába menekülésének nincs nyoma, így a legnagyobb valószínűsége annak van, hogy illegalitásban bujkált. A forradalom leverése után is leginkább operatív munkával foglalkozott, a megtorló ügyek vizsgálatában nem nagyon vett részt” – írja Bálint László. De dolgozott serényen: ’58-ban beszervezett a hálózatba egy róm. kat. segédlelkészt. Az 1960-as évek elejétől r. százados volt, a BM Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztály belső elhárító alosztályának vezetője. Ebben a beosztásban volt egészen 1971 nyaráig, az akkori átszervezésig. 1971-től (*akkor hagyták abba apám figyelését*) r. őrnagy, a BM Csongrád megyei RFK Állambiztonsági Szerv III/III belső elhárító bünszövetkezetének vezetője volt, egészen a nyugállományba vonulásáig.

„Az említett igen hosszú idő alatt ő irányította az állambiztonsági belső elhárító operatív munkát Szegeden és Csongrád megyében. A kezdeti időszakban, az 1960-as évek legelején fontos feladat volt az ún. utóellenőrzések, felülvizsgálatok végrehajtása. Ezt az 1956 előtti politikai elítéltek és a forradalom után bármilyen megtorlásban részesültek esetében végezték r. százados irányításával” – Bálint László megállapítása. Sorolhatnám a példákat, de minek. Egyikük már ’46-ban sitten végezte, mert éjszaka azt kiabálta, hogy „aki nem bízik Sztálinban, szarjon bele a képi-be. Sztálin képe le van szarva.” Ha nem volt új áldozat elég számban, elővették a régieket. (*A magyarok Sztalinnak mondták, „a”-val, de mindegy.*) Hősünk

már százados, hálózati munkával is foglalkozott. ’64-ben például beszerezett besúgónak, szépkedve informátornak egy volt újságíró, akit a forradalmi tevékenységéért börtönbüntetésre ítélték. Ez nem lehetett olyan nehéz munka. De ’66-ban a római katolikus egyház ellenőrzésére a szegedi papnevelde egyik tanárát – ez már valami! Ugyanezekben az években, de a későbbiekben is minden jelentősebb operatív ügyben végzett felderítő-feldolgozó munkát ő irányított. A „Próféták” fedőnevű ügy, aztán következtek a „Fellazítók”, a „Jogászok” és a „Követelők”. ’68-ban mint őrnagy vezetője volt annak az éjszakai portyázófigyelő brigádnak, amely a „Nyomdászok” fedőnevű illegális röpcédulázókat tetten érte. A szegedi belső elhárítóknak az 1960-as és 1970-es években meghatározó jelentőségű vezetője volt. (*Aligha van olyan szegedi vagy csongrád megyei belső elhárítási ügy, amelyben ne lehetne találkozni a nevével. Az államrendőrség jolly jokere, „tréfás fickója”. Az volt. Aztán jöttek az új fiúk. Apám számos titkosított iratán is ott a keze jegye.*)

D. Imre (1925) Az 1956-os forradalom előtti évekből nem maradtak fenn olyan adatok (*már megint!*), amelyek azt bizonyítanák – vagy csak utalnának rá –, hogy akár a PRO-n, akár az ÁVO-n vagy az ÁVH-nál Szegeden vagy Csongrád megyében teljesített volna szolgálatot. 1957-ben azonban a BM Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztály belső elhárító alosztályán már r. főhadnagy volt. Mit jelent ez? (*Ávós volt: bizonyítani persze nem tudom. Egyelőre. De ha beperel – ha még él –, akkor megtudom.*) 1957 elején belső elhárító operatív tiszt volt, hálózati munkával is foglalkozott, ugyanakkor különféle megtorló ügyekben is feladatokat teljesített.

Tégláégető munkájából említésre méltó, hogy ’57-ben beszervezte a „Halas Henrik” fedőnevű ügynököt, egy szegvári ügyvédet az értelmiséget megfigyelő vonalra. ’59-ben „Fehér Klára” fedőnéven egy szegedi forradalmi résztvevőt, gyors- és gépirónót. Ezeken kívül természetesen más beszerzéseket is végrehajtott. Ugyanebben az időben kitarótisztje volt egy telepvezető, „Széll” fedőnevű ügynöknek, aki a háború utáni időben helyi kisgazdapárti tisztségviselő volt és politikai elítélt is (*apám egyik korai besúgója*), sőt a „Mauser” fedőnevű ügynöknek, Bálint Sándor fő besúgójának az 51 közül. Tizenennyolc év alattiaikat tilos volt beszervezni, de neki ez nem jelentett akadályt: egy szegedi gimnazista is a hálójába került, „akit részben az ifjúsági vonalon, részben az egyházi

elhárítás vonalán foglalkoztatott”. (*A felsorolás ez esetben sem teljes.*) Külön említést érdemel a „Zalán” fedőnevű ügynök esete, mert az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára adatai szerint ilyen fedőnevű ügynök nem is létezett. (*Pedig apámról is jelentett!*) Más elvtársak is gyártottak maguknak nem létező spicliket, buzgott bennük a bizonyítási vágy. Vannak azonban későbbi állambiztonsági dokumentumok, amelyekben szerepel ez a név. Hogy lehet ez? Bálint László válasza: „Ezek az állítólagos hálózati jelentések írógéppel készültek, hiányzik róluk a megnevezésük (»jelentés«) és a hálózati jelentések elmaradhatatlan kelléke, a hálózati személy fedőneves aláírása. Illetve van aláírás, kézzel és töltőtollal készített, de ennek az a szépséghibája, hogy nem a feltételezett hálózati személytől származik, hanem r. főhadnagy írta oda saját kezűleg, tehát hamisította.” (*Akkor apámét is ő alkotta, szülte, hozta a világra – Zalán Zalán.*) Bálint László, a volt kémelhárító megjegyzi: „A jelentéseken egyértelműen tetten érhető a hamisítás, akár az egész »Zalán«-féle beszerzés-együttműködés valódisága is megkérdőjelezhető. Pedig ha valakinek, D.-nak nem lett volna szüksége hamisításra, hiszen az értelmesebb, rátermettebb belső elhárítók közé tartozott. Talán éppen ezért lett időnként a megtorló ügyek vizsgálatába is bevonva.”

Tanúkat hallgatott ki, például Baróti Dezső (a híres futballedző testvére) irodalomtörténész, egyetemi rektor megtorló ügyében. Kerényi György író kihallgatója volt, akinek a Takaréktár utcai lakása erkélyéről próbált 1956. október 26-án Baróti Dezső hatni a tüntető tömegre, megakadályozandó a sortüzet. Nem sikerült. Sortűz volt, egy fiatalember meghalt. Ifjú Schwarcz Lajosnak hívták. Ettől függetlenül Baróti két év nyolc hónapot kapott, ha jól emlékszem. D. téglagyári pártmunkás munkálkodott a szegedi MEFESZ (egyetemisták és főiskolások forradalmi szervezete, mely Szegeden alakult) vezetői ellen lefolytatott büntetőeljárás vizsgálati munkájában is. (*Ami számomra a legfontosabb: ő akarta beszervezni apámat, vagyis „beütni” a falba, az ő szép szavukkal. Meglepetésére, nem ment neki. Ezért, ha találkoztak, megvetően nézett apámra, később elfordította a fejét. De mindvégig ott lihegett, szaglászott a nyomában. Ő és a többi kopó.*)

Nem volt tehát véletlen, hogy néhány év alatt a rendőr százados a belső elhárító alosztályon csoportvezető lett. Közben a munkája mellett fokozatosan

képezte magát, tanult a Szegedi Tudományegyetem jogi karán, ahol végül jogász diplomát szerzett. Amikor az 1960-as évek közepén már tarthatatlan volt az addigi szegedi vizsgálati alosztályvezető helyzete (*ki is volt az?*), dr. D. r. őrnagyot nevezték ki a helyére. Kinevezésével másfél évtizedre megoldódott a vizsgálati munka irányítása politikai nyomingerek-nél. Sok más mellett, Horváth Tamásnál a házkutatás végrehajtásának vezetője és az első kihallgatás végrehajtója volt. (*Horváth Tamás egy évet ült egy többpárti alkotmánytervezeti vázlat miatt, s csak 1999-ben jelent meg kétkötetes Szuvenír című regénye – Benedikty Tamás néven –, amely az egyik legjobb ’56-os regény.*) Dr. D. rendőr alezredes (*a pártmunkás-elvtársak is doktori címmel büszkélkedhettek, mert nálunk ez így ment*) a szolgálati idő felső határának elérésekor, 1980. február 29-én (!) nyugállományba vonult.

(*Források kellenek? Megvannak. A többiekéi is.*)

J. Béla (Salgótarján, 1919) Kispolgári családból származott, apja géplakatosmester, majd vendéglős volt. (*Na, egy vendéglős fia, akár szegény apám.*) Telt a taníttatásra. Salgótarjánban kezdte tanulmányait, Szegeden folytatta, majd végül Budapesten fejezte be. Később szegyenkezve vallott arról, hogy elsőéves egyetemistaként belépett a Csaba Bajtársi Egyesületbe: „teljesen antiszemita és sovíniszta befolyás alá kerültem”. (*Fiatalon mind botladozunk, de van, akinek ezt nem bocsátják meg. Neki igen. Náciból könnyen lesz internáci.*) Már másodéves egyetemistaként rátalált az igaz útra. Megismerkedett illegális kommunistákkal, de ekkor még semmiféle mozgalmi munkát nem végzett. „Miután megszerezte az orvosi diplomáját, 1944-ben kb. egy hónapot dolgozott az újpesti Károlyi kórházban, majd ismét katonai szolgálatra hívták be, immár orvosként, a budapesti 11. számú helyőrségi kórházba. Egy hónap után megszökött, és illegalitásba vonult. Aktivizálta kapcsolatát az illegális kommunista mozgalommal, például D. Gy.-val, az ÁVH későbbi kéjesen szadista főhőhérével, aki végül az Akadémiai Kiadó szótárszerkesztőségének (!) vezetőjeként ment nyugdíjba. Az illegalitás során ismerkedett meg K. Etelkával. Közöttük szerelmi viszony alakult ki, és 1944 októberében K. Etelka várandós állapota miatt házasságot kötöttek. Egyes adatok szerint csak hosszas rábeszélésre vette feleségül K. Etelkát. Ebben az időben már aktívan bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. Elvtársaival röpcédulákat készítettek és terjesztettek,

robbantásokat hajtottak végre, pl. vasúti síneket, magasfeszültségű vezetékeket, a Döbrentei téri Gömbös-szobrot rongálták meg.”

Farkas Mihály (Löwy Hermann), Rákosi és Gerő (Singer) után a kor legnagyobb hatalmú „trojkájának” a tagja, hadsereg tábornok, a honvédelem, később az ÁVO vezetője (aki az Akadémia Kiadó lektoraként (!) lett öngyilkos a hatvanas évek közepén), egyik vallomásából idéz Bálint László: „Én J.-t egy nagyon rendes forradalmárnak tartom, hiszen ő volt annak a partizáncsoportnak a vezetője, amelyik a Gömbös-szobrot felrobbantotta.” Olyan – nem ellenőrzött – adat is van, hogy: „J. a Nyilas Párt tagja volt, amit az ellenállás javára használt fel.” ’45 elején az illegalitásból ismert Fehér Lajoson keresztül (a PRO ÁVO ÁVH egyik vezetője, később a háztáji és az új mechanizmus egyik fontos alakja) nyomozó lett a politikai bűnőrségnél.

„Egyetemi végzettségének köszönhetően, de még inkább az illegális kommunista és ellenállási múltja miatt, hamar kiemelkedett az akkori operatív állományból, politikai megbízhatósága pedig megkérdőjelezhetetlennek tűnt. Az MKP Szervező Bizottsága 1946. november 5-én összeállított egy 300 vezető elvtársat tartalmazó listát, akik felett a Politikai Bizottság rendelkezik.” Későbbi szóhasználatból ez az MKP PB hatásköri listája volt, amelyre csak igazán fontos emberek kerülhettek fel. Köztük J. neve is szerepelt. Ezért egyáltalán nem volt véletlen, hogy 1947 tavaszán kinevezték osztályvezető-helyettesnek a szegedi ÁVO akkor már idős vezetője, D. József r. ezredes mellé. *(Szegeden már 1945 januárjában százötven kommunista és nyolcvan szocdem alkotta a rendőrlégénységet. A nyomozók kivétel nélkül internácik.)* Alig néhány hónap telt el, és r. alezredes lett a szegedi ÁVO vezetője. Mint fiatal és lendületes vezetőre, reá várt a feladat, hogy helyi viszonylatban az államvédelmi szolgálat speciális eszközeivel és módszereivel segítse a kommunisták totális diktatúrára való törekvését, és ennek során minden ellenérdekelt politikai tényező félreállítását. Szegedi és Csongrád megyei tevékenységének eredményét a koncepciók ügyek, a kifejezetten az ÁVO által provokált ügyek, a fegyházbüntetésre, kényszermunkára, börtönre ítélték sokasága, a halálra ítélték és kivégezték, az internáltak jelezték” – írta Bálint László. Továbbra is ő:

„Az általa vezetett szegedi ÁVO jelentősebb ügyei közül kettő kiemelés érdemel. 1947-ben vette kezdetét, és 1948-ban jutott el a realizálásig (a büntetőeljá-

rással való befejezésig) a Magyar Ellenállási Mozgalom, Lévy Béla és társai ügye. Ma már bizonyított tény, hogy az egész államellenes összeesküvés ügyet az ÁVO provokálta, sőt az ügghöz kapcsolódóan az akkori belügyminiszter, Rajk László alávalósága is jól tetten érhető. Súlyos bántalmazásokkal és kínzásokkal – ávósai a gyanúsítottakból valótlán beismerő vallomásokot csikartak ki, aminek eredményeként negyven körül volt azoknak a száma, akiket hosszabb vagy rövidebb ideig tartó fegyházbüntetésre, kényszermunkára vagy börtönre ítélték. Lévy Bélát csak azért nem ítélték kényszermunkára – csupán fegyházbüntetést kapott! –, mert a második világháború végén Buda ostrománál sebesülés következtében elvesztette a fél karját. Még súlyosabb büntetéseket szabtak ki a Kereszt és Kard Szövetség (Halápi József és társai) csinált, megírt és megrendezett ügyében. Ez az ügy még 1947 áprilisában indult, amikor a szegedi ÁVO vezetője D. r. ezredes volt, de J. irányításával teljesedett ki és fejeződött be, két végrehajtott halálos ítélettel és sok súlyos fegyház- és börtönbüntetéssel. (...) Az egyik hamis vallomást tevő koronatanút, mellesleg az ÁVO ügynökét maga az alezredes hallgatta ki. Az államvédelmi munka irányítása mellett részt vett az MKP propaganda és agitációs munkájában is.”

(Apámról tudhatott, de túl magasan volt ő ahhoz – hál’ istennek –, hogy vele foglalkozzon. Meg aztán apám igazi üldözése 1956 után kezdődött.)

Mozgalmi feleségétől 1947-ben elvált. Szegeden ismerkedett meg K. Évával, aki később J. Éva néven vált híres íróvá. A szerelem útjai valóban kifürkészhetetlenek. 1952-ben már Pesten kötöttek házasságot. ’53-ban a belső hatalmi harcok következtében most J. került börtönbe. Szabadulása után az Országos Onkológia Intézetben orvosként dolgozott.

(Az Apámban leírtam, hogy az ártótisztek voltak a szerkesztők – némelyikük, mint Kardos György, kiadógazgató lett. A besúgóknak a hálátlan írói szerepkör jutott. Az ő jelentéseikre is alapozva, a tartótisztek megterveztek egy látványt. Miként egy színelőadást, színpadra állították, és ki-ki megkapta a megérdemelt előléptetését, börtönét, túlélését, ritkábban kötelét. Megírták a koncepciót, vagyis a színpatszist. A szereplőket – az áldozatokat – ehhez a „hírigényhez” keresték, a kirakatperhez. És besúgókat állítottak rájuk. A téglákkal megírták a jelentéseket, aztán bevitték a szereplőket a jarda, vagy egyenest a börtönbe, és addig verték, míg alá nem írták

a szerepüket, amelyet a bíróság előtt el is kellett játszaniuk. Lelki és testi kínzások, tudatmódosító szerek hatására előbb-utóbb mindenki mindent aláír. Akkor kezdődhetett a per, vagyis az előadás, mindenki eljátszotta a megírt szerepet. Amit mondjuk J. talált ki.)

1948-ban váratlan esemény történt. A rendőr alezredes kinevezték a BM ÁVH Határ-, Folyamőr Légi-rendészeti Osztály vezetőjévé. Irány a főváros: így közelebb kerülhetett az ÁVH legfelsőbb vezetéséhez. Az újabb előrelépésre nem kellett sokáig várnia. Az ÁVH Katonai Elhárító Főosztály főosztályvezetője lett, áv. ezredesi rendfokozatban. Ez volt karrierjének csúcsa.

„Tudta, hogy ennél már nincs tovább, s ezt a beosztást igyekezett is megtartani, a bizalmat megszorgálni” – írja Bálint László. Feladata volt bőven, hiszen újabb és újabb konstruált ügyek követték egymást, amelyekben szinte kivétel nélkül fontos feladatokat kapott. A legjelentősebb ügy mindenképpen Rajk és társai ellen irányult. Ezt követte a Pálffy-ügy, majd a Súlyom-ügy, az utolsók között 1951-ben pedig Kádár János ügye. Egyáltalán nem véletlenül állapította meg később Kardos (Kastreiner) György (1918) áv. alezredes, hogy „J. a koncepciókészítés nagymestere lehetett”.

De aki nagyokhoz nyúl, azért visszanyúlnak egyszer. Előbb visszaminősítették főosztályvezető-helyettesnek, majd 1952 nyarán elbocsátották az ÁVH-tól. Később ezzel kapcsolatban kijelentette: „Elbocsájtásom okát nem közölték, csak gondolom, hogy mint kispolgárt és orvost bocsájtottak el. Ehhez hozzájárult, hogy egészségi állapotom miatt nem végeztem olyan lendületes munkát, mint korábban.”

Az Egészségügyi Minisztériumban lett osztályvezető, gyaníthatóan az ÁVH jóvoltából. Néhány hónap múlva erre így emlékezett: „Az ÁVH-tól elbocsájtásom után, mint informátor állandóan kapcsolatban álltam K. Jánossal.” Arról a K.-ról van szó, aki Szegeden a beosztottja volt, és együtt szorgoskodtak a koncepció és provokált ügyekben, s aki később humorista lett. Lapátkezeléssel most már csak gesztikulált (→K. János). Az egészségügy nem volt életbiztosítás: a Szovjetunióban már előkészületben volt a „cionista orvos csoporttal” tervezett leszámolás. ’53-ban Magyarországon is eljárás indult őrizetbe vételekkel cionista szervezkedés, kémkedés stb. alapos gyanújával. Ez lett Péter Gábor és társainak ügye, amelynek gyanúsítottai közé besorolták az ’53 febru-

árjában őrizetbe vett J.-t is. Ezúttal is mázlija volt: Sztálin 1953 márciusában feldobta a bakancsot. Nem tudta már kinyírni az orvosait. Lekerült a napirendről a cionista szervezkedés ügye, a vádlottakat csak egyéb bűncselekményekért ítélték el, ha egyáltalán elítélték őket.

„J.-val szemben végül csak egyetlen vádpont maradt, az egy rendbeli személyes szabadság megsértése – írja a szerző. – Ezt 1949-ben követte el, amikor a hivatali hatalmával visszaélve az első feleségét, csak azért, hogy a közös gyereküket elvehesse tőle, minden különösebb indok nélkül elmeógyógyintézetbe zárt osztályra vitette és ott fogva tartatta. (Ez azért nem semmi. Mindent megtehettek hatalmuk csúcsán: akár meg is ölethette volna, de csak a bolondokházába záratta.) Ezért két év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte a bíróság, amelyet a jogerős ítélet megváltoztatott, és e vád alól is felmentették. Teljesen tisztán, büntetlenül és ártatlanul került ki az államvédelmi vezérkar ellen indított hadjáratból.”

Az ávós-ávénás múltjától azonban sosem tudott, talán nem is akart megszabadulni. ’57-ben Péter Gábor ügyében (*Demény Pál, egy igazi magyar kommunista, a két gyerekére ránézve – Péter és Gábor – találta ki az álnevét a hamisított igazolványba. Eisenberger Benjámin meghalálta: ’46-tól tíz évet ült Demény a párt börtönében. Ha belegondolunk, egész Magyarország az volt.*) J. így vallott: „Ismételten aláhúdom, hogy a koncepció ügyekben feladatot végző államvédelmi beosztottak valamennyien a legjobb meggyőződésük szerint, a párt, a népi demokratikus rendszer, a Szovjetunió iránti szeretettől vezérelve jártak el abban a tudatban, hogy az ellenség ellen harcolnak, a párt ügyét szolgálják.” Néhány hónappal később, Farkas Mihály ügyében: „Ez az ügy is koncepció. Szükségesnek tartom azt, hogy a jelenlegi politikai helyzetben ilyen ügyekkel ne foglalkozzunk, mert ez csak az ellenforradalom malmára hajtja a vizet... Az ÁVH-nál legutoljára ezredes voltam. Részt vettem a Rajk-ügyben (*Az ÁVO megszervezőjét ’44-ben a nyilasok is ki akarták végezni, de nyilas államtitkár bátyja megmentette. A sajátjaitól már nem tudta*), a tábornokok ügyében, a Kádár-ügyben mint kihallgató. (*Csermanek, miután Rajkot kinyírta, a kommunista erkölcs, de főleg a pragma szerint sorra került.*) Koncepció alatt kitalált, valótlan dolgokat értettünk. De ezek a perek nem voltak kitaláltak vagy hazugok.” Maradt, mi volt: ávéhás.

K. Miklós (1925) Családi körülményeiről csak annyit lehet tudni, hogy 1944-ben a szüleit deportálták, életüket veszítették. Ennél kevesebb is elég a bosszúhoz. Az általános iskola elvégzése után szabósegédként dolgozott.

„1944-ben munkaszolgálatra hívták be, és a századával Borba vitték – írja Bálint László. – Sikerült megszöknie, és átállt a jugoszláv partizánokhoz. Egy dokumentum szerint „kétszer volt bevetésen a németek ellen.” 1945-ben jött haza Belgrádból. Azonnal belépett az MKP-ba, és önként jelentkezett a hadseregbe. Belügyi állományba irányították, államvédelmi beosztott lett, és pályafutása elején a Baranya megyei PRO-n teljesített szolgálatot. 1949-ben elvégeztettek vele egy hathónapos Dzerzsinszkij-iskolát, majd áthelyezték az ÁVH Csongrád megyei Osztályra, Szegedre.

Azonnal bekapcsolódott az ÁVH által provokált Magyar Ellenállási Mozgalom elleni munkába. 1950-ben már áv. főhadnagyként osztályvezető-helyettes volt Szegeden. A Kereszt és Kard Szövetség ügyben, a lengyelkápólnai részeges volt MKP-titkár meggyilkolása kapcsán konstruált kulákszervezkedési ügyben kihallgató tiszt volt. 1951-ben szerepe volt az ÁVH Csongrád megyei Osztálya által provokált Fehér Gárda szervezkedési ügyben, Bálint Sándor operatív megfigyelésében és más szemétségekben. Fölsorolni is sok. 1954 augusztusában előléptették áv. őrnagyi rendfokozatba, és megbízták a BM Csongrád megyei Főosztály vezetésével. Ebben az időben tagja lett az MDP Csongrád megyei bizottságnak. 1956 tavaszán az MDP Központi Vezetőség Titkárság hozzájárulásával a BM Csongrád megyei Fő-

osztály kinevezett vezetője lett. 1956. szeptember 1-jétől a fővárosba került, ahol egyéves pártiskolán kezdte meg tanulmányait. A forradalom alatt Budapesten, a BM épületében tartózkodott. Október 30-án a többi államvédelmi tiszttel együtt Tökölre ment a szovjetekhez. Eközben Szegeden a nemzetőrök biztonsági őrizetbe akarták venni, keresték az újszegedi lakását. Tökölön november 4-ig tartózkodott, akkor visszament a BM épületébe. Egy do-

kumentum szerint „jó az operatív érzéke. Munkája során kiemelkedő eredményeket mutatott fel... Pártmű, politikailag szilárd. Beosztottaival szemben durva, de már sokat változott.” A forradalom leverése után a fővárosban szolgált mint r. őrnagy, vezető beosztásban. Amikor 1957 őszén fegyelmi eljárás során eltávolították a Csongrád megyei RFK vezetőjét, őt nevezték ki a helyére, ekkor visszatért Szegedre. Nemsokára előléptették r. alezredessé. 1965. április 1-én r. ezredes lett, 1975-ben r. vezérőrnagy. A hitéletet sem hanyagolta el: ’60-ban elvégezte a Marxista-Leninista Esti Egyetemet. ’65-ben a jogi egyetemet. Megyei rendőrfőkapitányként

már nem volt közvetlen kapcsolatban a politikai kiberekkel, noha ezeknek is vezetőjük volt rendőr-főkapitánysági szinten. 1967-ben mint r. ezredes írta alá azt a javaslatot, amely Temesi Ferenc „általános iskolai tanító kiszorítására... és a népgazdaság területére való áthelyezésére” vonatkozott, és amellyel „a megyei pártbizottság első titkára is egyetértett”. De felmerült a r. vezérőrnagy neve 1976-ban a „Szerkesztő” fedőnevű bizalmas nyomozás célszemélye, Ilia Mihály ügyében is. Dicstelen pályája végéig rendőrfőkapitány volt Szegeden.



*Férfi mellény válldísz a Kiskun Múzeum gyűjteményéből.
Molnár István rajza*

POLLÁGH PÉTER

Tovarisi konyec

*Szidtuk a kommunistákat, még nem volt divat,
munkásörrel szóba nem álltunk, tudtuk, ki tag,
ki békepap, tudtuk, kik súgnak be, kinek vagy
kartoték-adat. Ma újságíró, 20 éve még ÁVH-s,
ilyenek tucatszám tülekednek, affektálnak,
ez egy ilyen szakma, fiam, itt tollat ne fogjál.*

*A vöröstéglás tanácsházán elrepedt a plafon rég,
érezem a malter szagát: ki nem volt már téglá itt?
A tetején páváskodik a vérrel piszkolt csillag.
Felhazudták a csillaguk az égig, ez polipvilág,
súgja a Bábuska, Anya meg csitítja,
pedig X-es, csak 40 évesen tanulhat tovább.
Majd én letépem, mert nagy vagyok, 9 éves,
1988 van, azt mondják, eszembe ne jusson,
majd pár év múlva magától hullik el a porba.*

*Tovarisi konyec, tavaszi nagytakarítás, kárpótlás.
Na persze, csapataink rég nem állnak harcban,
csatatér se maradt, csak keserű hátország,
marékszám pirulák, gúnyos-sárga csekkek.*

*47 óta akarják végképp eltörölni a múltat itt.
Pedig egyszer valaki Tatabányát is eltörli,
autóútjainak esti, szénfekete krémjébe,
forró feketéjébe mártja bele majd mind
kockacukorházait, kockacukortitkait.*

Istentiszteletek édessége

*Stop cukrászda, Kedvenc cukrászda, Körcukrászda.
Tatabánya ilyeneket tudott. Ilyen neveket tudtunk.
A templom után. Stoppolunk. Templomi ünneplőben.
Csak tartom a markom az aranyat érő májusi esőben.
Úgy akarok öltözni, mint egy templom, azóta érzem.
Kapkok gombócokat, vaníliát, csokoládét, vagy tán azt,
amelyikben fűszer van, a fahéjasat, lehet, hogy attól
ennyire kék a szemem. Fremenkék.*

Északi városkákból ide lecsorogtunk,
mint az esővíz, összegyűlünk, tóvá leszünk:
talán ezt gondoljuk itt, a pokol szájára
épült toronyban, összekulcsolt kézzel.
Egy másik országról mormolunk itt,
elsodort kis városkákból összetákolt
városunkban, feléneklünk mi az égig.

Az eltévedt bárányokat leszúrják, felhők
lesznek ők mind a templomtorony körül,
egész ősszel sírnak: Luther-rózsák nőnek,
szöknek szárba a parókiakertben, nekem
a tejszínű lelkésgallér a kedvencem,
a szószék meg az orgona: a kakasülőn,
az orgona mellett jó volt, magasabban
lehettem, mint szemben a szószék.
Semmilyen lift, még a 4-es-6-os sem vitt
engem eddig.

Evangelikus vagyok: milyen szép két szó,
ki gondolná, hogy ezért is büntetnek.
Mi van a lelkész úr mellén? Szóvirág.
A szeme rózsablak: az SZTK-keretbe
Mária-üveget fűjtak az aprószentek:
érted, ha szeretet van még benned.



Szarufésű, Kiskun Múzeum. Molnár István rajza

NAGY GÁBOR

Glória

*Pár év kitartás, és hozzád öregszem,
tábornoki seregedben baka.
Megannyi hunyorgó üvegszem:
csillagképek bezúzott ablaka*

*választ el tőled s a körúti
szmog; a Margit híd ívein a fény
mint ékszer, földöntúli,
csillan meg a négyes-hatos üvegén.*

*Te odafönt is imbolyogva
biciklizel, csillagközi
mellékutakon. Napvédett sarokba
kéredzkedsz, elmerülni borközi*

*állapotba, amíg én ideleln,
az óvörössel is téged perellek,
ne legyünk végképp idegen,
sosem találkozó paralellek.*

*Sarki kocsmá, április négy sugárút.
Poharunkból kihabzik a sör.
Innen nem nyílik más egérút:
kánikula- vagy alkohol-csömör.*

*Vajon azóta kifélék időznek,
felelőtlen alanyi költők,
támaszkodnak-e még a borgőznek
kopott vászonkabátok és felöltők?*

*Kisasszony! Két vodka-sör rendel még!,
tenyeredben rég kialudt pipa.
És földerülsz az égi Béke Tanszék
zugában, a pultos lány idomaira*

*sandítva. A csillámló mennypult
mögött csapongó angyal a csapos –
nekem a koszos pesti mennybolt
jutott s kiszolgálás: unottan alapos.*

*Fogadott fiadból öcséddé
öregedtem. A Boldogasszony-képzelet
mámora von köréd fényt,
s kiárúsítja az ihletet.*

Kezdet, vég

Nyárillatú emlékeimmel *mihez kezdjek,*
miként lesz egészzé gomolygó kezdet,
színpompája a szétrúgott avarnak
kialszik estére, feketévé lesznek
a csillagok is, baljós égi varjak.

Beragadt a lélekajtók rozsdáette
 riglije, a test régen elfeledte,
 feltétlen reflexe a múltnak
 miként hevít, és hogyan lesz selejtje:
 kitörölhetetlen jele a meguntnak.

Minden átszivárog a tünt jelenbe.
 A feledés rögváló képtelenje
 szögezi földhöz, ami lobogás volt.
 Ha majd átlépünk a határtalan terekbe,
 a múlt gejrre is felível, átmós;

addig örzi a körutak télszürke csendje,
 Lövölde tér esküszik a fegyverszünetre;
 a gondolatok puskaropogása
 agyunk tekervényeiben kerengve
 képtelen a végső leszámolásra.



Kiskunfélegyháza, Városháza motívum. Fotó: Molnár István

KÜRTI LÁSZLÓ

Ahogy én öleltem

nagyanyám halálos ágyánál álltunk.
 légszomj. a meghalás is csupa gyalázatból
 van kikövezve. a gonosznak pedig nincsenek
 szándékai, sőt indulatai sincsenek. fehér csempéi,
 olajzöld, enyves szemei vannak. elvártam volna
 tőle valami dühöt, részegen üvöltöző kórházbűzt.
 de csak a tapintat csöndje, meg ez a ritmusos sípolás.
 sírnak a gyermekek, mert hipószagú a semmi.
 összeomlott keringés, veríték, tudod, az a legutolsó,
 és még vagy húsz perc testi kényszer a vérkörök után.
 szerelemtelen az ördög, borzongat, nagyanyátlanul,
 áttétekkel mutogatja magát, akár a kései rák. úgy öleli,
 ropogatva csontjait, ahogy én öleltem, még kissrác
 koromban, mikor nála aludtam, mennydörgő nyarak
 nyikorgó sezlonjain.

Haszontalan dolgok

édesapám soha nem támadta a költészetet,
 de egyszer csak annyit mondott:
 „hülyeségekkel foglalkozol, drága fiacskám.
 nézd csak meg ezt a fűnyírómotor csapágyazást,
 jobb, mint újkorában!” – és tényleg jobb volt.
 mindezt kimérten, megfontoltan. tudta, a hencegés
 kockázatos lehet, számolva autószerelő
 végzettségemmel, rálátásommal. úgy forgathatnám
 ki tengelyéből, komposztálhatnám humusszá költeményét,
 hogy ő maga is könnyen beleroggyanna a példabeszédbe.
 reméli, most engedékeny leszek, beismerő,
 ha kegyetlen pontos is, de úgy, ahogy azt a helyzetünk
 megkívánja, függetlenül szerelőmunkája maximumától.

apámnak nincsenek életre szóló, sem világot megváltó eszméi,
 számításoktól mentes belevetettsége, önmagáért ragyogó léte van.
 őt szenvedélyek, első gesztusok, pillanatnyi döntéskényszerek
 igazgatják. a tervezés az ördög praktikája, úgy ered a tisztátalanból,
 ahogyan a túlgondoskodás vagy a havi zsebpénz. atyaisága egyetemes,
 engem soha nem akart eltéríteni haszontalanságaimtól. még akkor sem,
 amikor arra kért, ne érettségizem le.
 „a tartásdíjat akkor is fizetni kéne utánad, ha levelezőn csinálnád.
 ez pedig, lásd be, örültség!”
 kérően néz rám: akarom ezt a zajos költeményt?
 édesapám úgy tud belebámulni a képembe, mint aki az angyalát látja.

TARI ISTVÁN

Újabb ága van a sípnek

„Helyzetünk a legstabilabb:
a kisebbség továbbra is kisebbség marad.”

Halálának híre késve jut el hozzám. Ötvenöt évesen hal meg, 1998 januárjában. Barátja és harcostársa, Gálics István mellé temetik Lendván.

A hetvenes évek második felében ismerem meg őt, Szúnyogh Sándort.

Dús szakála mögé bújva, időnként csillogó szemével jelzi egyetértését, cinkosságát. Újságíróként megszállottan járja Muravidék apró falvait. Nemcsak híreket, tárcákat, a kor hangulatához igazodó költeményeket is ír.

*Három TV-antenna
a szomszéd lakótömb tetején
a minap összeölelkezett.
Senki sem tudja
hogyan történhetett.
Így akarták-e?
Vagy a szél
vette rá őket?
Ma is így vannak
ölelkezve
várják a szerelőket.*

Egy lassan széteső ország kirakatában dolgozunk. A kirakat árnyékosabb, kevesebb figyelmet vonzó részen.

Újságot írunk.

Magyar újságot a szláv tengerben, amelynek hajairól most ne essék szó! Szóval: a magyar kisebbség számára készülő újságok szerkesztőségében dolgozunk. Olvasóink száma lassan, ám biztosan apadó, fogyatkozó, nagyjából tízezerre tehető.

Tudni akarunk egymásról.

A kétnyelvű oktatásról, az *önizgatás*ról – egymás között így nevezzük az öniigazgatást. Egy korlátolt és magyarul már idegenes ejtismódban küszködő, elvtársi fejtágításon hallottuk így, alig akartunk hinni a fülünknek: – nagyon jó! – ujjongtunk, Jugoszlávia útja valóban csak az *önizgatás* rögs útja, amiről nem lehet letérni!

Szóval: tudni akarunk az *önizgatás* alakváltozatairól, a szavakkal elkövethető bűncselekményekről, a politikai perekről...

Recsegnek-ropognak már az ország eresztékei.

Ő nálunk a múltunkban, én náluk a jövőnkben mártózom meg. Persze, a jövő mindig zavarosabb, kiszámíthatatlanabb.

Nincsenek illúzióink a sajtószabadsággal kapcsolatban, a „laptulajdonosok” szabadságát alaposan megismertük. És tisztában vagyunk „kenyéradó gazdáink” elvárásaival is. Elvégre ezekben a lapokban kellene fogyaszthatóvá, tálalhatóvá, elfogadhatóvá tenniük az újságíróknak mindazt, ami már a kutyának sem kell. Igen, a napi politikai propagandáról van szó, akkoriban még jobban tudják a vezetők, hogy az irodalom, a művészetek a politikai propaganda legolcsóbb és legjobb reklámhordozói.

Hogy is mondta közös barátunk, Jóka: „csak népe csatlósa lehet az újságíró, az író”. Az igazi, a tényirodalom megszállottja.

És az ellenünk, a nemzetrészünk ellen elkövetett iszonyú bűnök is lassan elmondhatóvá válnak, felszínre törnek. Hiába vannak ezeknek a háborús bűnöknek elkövetői, haszonélvezői vezető beosztásban. És hiába nyilvánítják államellenségnek, ellenséges propaganda terjesztőjének, hiába büntetik, időnként példát statuálva, börtönnel a rebelliseket, hiába szabadítja ki Szerbiában a – később Balkáni Hentesnek nevezett – vezér a politikai rabokat: mindannak, ami ekkora mellébeszélésre, hamisságra épült, össze kell omlania, el kell tűnnie a térség legújabb háborúiban.

Szlovéniában, a legfejlettebb köztársaságban robban ki először a háború.

Még azon a nyáron találkozom vele a szülőföldjén, én, aki Szlovéniában hivatalosan már ellenségnek számítok, az ellenség lapjától érkezem, az ellenség lapjában szeretném megírni „gazdáim” gáztetteit. Közösen szemrevételezzük a háború nyomait, szorgalmasan fényképezem azokat. Őrihodoson a határőrök jól ismerik Sanyit, az őrházra is többször lőttek – esetelik. Mutogatják a golyónyomokat.

És mennyi ragasztószalag kellett ehhez a háborúhoz!

Magával ragad a ragasztószalagok tobzódása.

Az országos feliratokat, az összes fölöslegessé vált feliratot Szlovénia területvédelmét jelző ragasztószalaggal takarják, ragasztják le.

Képzletben a tépődő, sebtében adagolt ragasztószalagok fülsértő zajával, sebtében végigsimított, fölho-

lyagosodva összeragadt gyűrődéseivel foglalkozom... Bizony, a villámháború újabb anyagáról van szó!

A tölténytárok jobb kezelését, az új feliratozást, a szájak beragasztását, a kezek gyors összekötözését biztosító anyag lehetőségeiről.

Huncutul vigyorgó rám kérdésével az államhatár közelében:

– Azt tudod-e, ki volt a háború előtt a legjobb szlovén sielő?

– Gőzöm sincs!

– Hát Bojan Križaj – hallom a közismert sportoló nevét, és ebből a viccesnek szánt kérdéséből az derül ki, hogy Szlovénia immár túl van a háborún.

Igen, a háborúk mindig is választóvonalakat, cezúrákat jelentenek.

Igazodni lehet hozzájuk. Mélni lehet tőlük valamit.

– Igen súlyos harcok dúltak a határátkelőhelyek közelében – meséli a hodosi határmilícia egyik tagja. – Ezt az épületet is kíméletlenül lőtte a jugoszláv hadsereg. A mi életünket egy fa mentette meg, mely törzsével eltérítette a gyilkos lövedéket.

Lefényképezem az életet mentő fát, egy kicsit álldogálok előtte.

Számomra, kifordult szállítóedényeivel, ez a fa jelképezi a szlovén nép harcát, önállósulási törekvését.

Remélem, beheged ennek a fának a sebe.

– Arra nem gondoltunk, hogy ennyire elfajul az összetűzés – emel föl később Szúnyogh Sanyi egy elszáradt szőlőtökét. – A Mura megvédett bennünket. Meg is emelték a víz szintjét azokban a napokban szövetségeseink. A szlovéniai magyarság köréből senki sem esett el a háborúban. A legsúlyosabb harcok Muraszombat és Gornja Radgona térségében dúltak. A muravidéki magyarság támogatta a szlovénok harcát. A háborús múzsa nem tudott homlokon csókolni, ezért nem írtam verset a háborúról. Én úgy gondolom, hogy Szlovénia nem akar szakítani a jugoszláv piaccal, ám milyen kereskedelmi kapcsolat az, ha kirabolják a boltjaidat, ha nem fizetnek a munkáért, árudért. A magyarság idáig is a köztársasági

határok által fölszabdaltan élt. A háború sok pénzbe került, és mi csak abban reménykedhetünk, hogy javulni fog a helyzet.

Helyzetünk a legstabilabb: a kisebbség továbbra is kisebbség marad.

A hodosi vámhivatal falán még ott a régi címtábla, csak sebtében fedték le ragasztószalaggal az őrház jugoszláv címerét és a szövetségi jelzőt.

Lépten-nyomon kétnyelvű feliratokat fényképezek – Muravidéken szlovénok és magyarok élnek –, tán ez a kétnyelvűség is hozzájárul ahhoz, hogy otthonosabban érezzék magukat az emberek.



Szúnyogh Sándor

Persze ezt csak Szerbiában kell magyarázni, ahol időnként a nyelvünket is el akarják venni tőlünk a háború újsütetű képviselőházi vőlegényei.

*

Egy évvel később, Magyarországon, a Hetési Csárda parkolójában leállítom autóm motorját. Messziről fölismerem Szúnyogh jellegzetes alakját: kopasz fej, dúsan őszülő szakáll, némi huncut csapzottsággal elegy mosolygás: hasonl

sonló ürülékben járunk mi valamennyien, kik a valóság föltárással bibelődünk.

Tetszik benne az a nagyon otthonos mozgás: az ember legyen otthon a saját szülőföldjén.

Kis csomagommal beszállok mellé, az autójába.

– Van útleveled? – kérdi vigyorogva, úgy látom, neki is tetszik a kíváncsiságom.

– Nem alakulnak annyira rosszul a dolgok, ha már egymáshoz is útlevéllel kell járnunk – motyogom. – Ráadásul ugyanolyan útlevéllel: egy nem létező ország útlevelével.

– Még egy évig használhatjuk ezeket a bordó útleveleket. Akinek lejár, az már újat kap, új szlovén útlevelet.

– Végül is egy új ország született.

– És ennek az új országnak sok pénzt kell költenie az új adminisztrációra, ezért oly drága az új útlevél; sokan megtartották a régit is, inkább az teljen meg pecséttel; '93 tavaszán, májusában, júniusában vonják majd be a régi útleveleket. Addig ne izgulj, te, te

új keletű ellenség, addig könnyen átcsempészhetlek – csúsztatja útlevelebe az én útlevelemet, fölül csak egy ujjnyi látszik ki belőle. Így mutatja föl, zúgó autója ablakából a két egymásba csúsztatott útlevelet a fiatal határőröknek, akik régi ismerősként üdvözlük, „tovább”-ot intve.

– Most már ti sem vagytok a kisebbség kisebbsége – koccintunk később.

– Önállósultunk. Nemcsak nekünk, az olaszoknak is van új, kétnyelvű útlevelek, pedig ők még feleannyian sincsenek, mint mi vagyunk, ők csak két-háromezren vannak, ők is őslakosok Szlovéniában. Nekik sokkal erősebb az anyaországuk. Idáig, 1992 őszéig csak két-három szlovén–magyar vegyes vállalat alakult meg, az olaszoknak idáig már negyvenkét vegyes vállalatuk van, ami nemcsak az olasz kisebbség gazdasági felemelkedését jelentheti, hanem olaszáguk könnyebb megtartására is ösztönözheti a Szlovéniában élő olaszokat. Szinte mindegyik, olaszok által is lakott faluban van egy-két vegyes vállalat, mészárszék, autószerelő, borpalackozó üzem, szóval az olasz kisebbség nagy része ezekben a vállalatokban dolgozik.

– Önállósultatok, ezt mondtad?

– Hát azért alakul a mi helyzetünk is. Több új határátkelőhely nyílt. Új utakra van szükségünk, új vasútvonalakra. Most újból oda kell lerakni a síneket, ahonnan azokat felszedték. Most újból fel kell vennünk a kapcsolatokat.

– Szerbiával is?

– Szerbiával is. Sok szlovéniai vállalat tőkéje, áruja Szerbiában maradt. Sok szlovén üzletet kiraboltak Szerbiában. Az új viszonyok kialakításához tisztázni kellene a régi számlákat. Sok szlovén vállalatvezető bele is bukott szerbiai kalandjába. Ezek a szakemberek lehetnének a Szerbiával való új kapcsolatok kialakítói.

– Önállósultatok...

– Önállósultunk. Hamarosan beindul Lendván a televízió is. Most kéthetenként van fél óránk, azzal, hogy a napi hírműsorokba is bekapcsolódunk. A pesti híradó műsorába is bekapcsolódhatunk, képet is küldhetünk egymásnak.

Magyar könyvkiadásunk tavaly volt a csúcson, tizenegy könyvet adtunk ki, irodahelyiség, titkárnő nélkül; tizennégy-tizenöt állandóan írogató emberünk van, közöttük néhányan még egészen fiatalok. Változatlanul érdekel bennünket az utódállamok magyar irodalma, folyóiratunkban, az évente kétszer

megjelenő Muratájban most készítettünk egy válogatást, egy kis ízelítőt a felvidéki magyar irodalomból. Aztán viszonzoznunk kell a Szivárvány elnevezésű amerikai–magyar folyóirat baráti gesztusát is, hiszen ez a folyóirat bemutatta a szlovéniai magyar írókat.

– Még mindig annyit csavarogsz?

– Mostanában még jobban megszerettem ezeket a kicsiny falvakat! Mindegyik kis erdei utat szeretném minél jobban megismerni. Az idei aszály jól megviselte a szőlőt, ám úgy érzem, nagyobb baj nem történt. Kevesebb leve volt a szőlőnek, ám a mustban a cukor foka 19-21 volt. Tizenöt éve van szőlőm, ám ilyen jó minőségű mustom még nem volt. Vidékünk 1992-es borai szinte csak miseborok lehetnek. Mondta is egyik ismerősöm: a '92-es borunk nem bedob az árokba, hanem átdob az árkon.

*

– Szüretkor az emberek nagyon együtt vannak – kortyol a borába Szúnyogh, a költő, aki ahhoz a maroknyi muravidéki magyar értelmiségihez tartozik, amely időnként a kisebbségek között is kisebbségben érzi magát. Szeretnek a költők játszani a szavakkal, a világgal: ettől érdekesek...

– Talán ez a táj, talán ezek a szokások tartják meg bennünk a nemzeti tudatot – néz rám hunyorogva, amire csak bólintani tudok.

És el kell neki hinnem, hogy megtartó szerepe van a szőlőnek, még úgy is, hogy időnként azzal vádolják: elbutítja az embereket.

A muravidékiek sokat vesződnek szabadidejükben a szőlővel. Sok munkát, sok tudást igényel a szőlő megművelése – és amiért megszenvedünk, ahhoz bizony ragaszkodni is tudunk.

– A fontos dolgok nálunk a pincében történnek. A muravidéki magyar írócsoport első gyűlésére is egy pincében került sor. A *Tavaszwárás* című antológiánkat is egy pincében, Ivanec Pista pincéjében mutattuk be. A Lendvai Művésztelep záróünnepsége is valamelyik hegyi pincében történik. Az én pincém-ben is számos művész, alkotó ember megfordult már. Össze kéne gyűjtenem az aláírásukat egy falra, hadd lássa az utókor, mennyire mozgalmasság volt az életünk.

A legjobb ötleteink is a pincében születnek, ahol oldottabb a hangulat. Most mondjam azt, hogy egy pár napos közép-európai írótalálkozó tervét forgatjuk fejünkben? Hiszen valamikor itt nyomtattak először magyar nyelvű könyvet: 1574-ben Kultsár György prédikátor Postilla-gyűjteményét. Regényben is meg

kéne írni azt, hogyan gördül be ide a lengyel nyomdász kocsija. Az örök, a lendvai vár őrei azt hitték a nyomdászokról, hogy komédiások. Csak Bánffy Miklós főispán tudta róluk az igazat, hisz ő hívta meg őket.

A muravidéki magyar írók sorsa is hasonlít a XVI. századbéli lengyel nyomdászok sorsához. Minket is sokan komédiásoknak vélnek, pedig csak az a helyzet, hogy nekünk muszáj prófétáknak lennünk saját hazánkban. Máshol nem lehetünk próféták. Hangunk nem halatszik messzire. A Vajdaságban is alig tudnak rólunk. Hogy csak a saját példámat említsem: írtam néhány könyvet, évtizedeken át szerkesztettem Naptárunkat, ám a *Kortárs magyar írók kislexikonába* mégsem kerültem bele. A lexikon vajdasági szerzői megfélekedtek rólam.

Rólunk elég könnyen megfélekednek, amin nem szabad bosszankodnunk. Az a fontos, hogy dolgozzunk; csináljuk, amíg bírjuk. Az a lényeg, hogy itt otthon érezzük magunkat. És talán a fiataljainkra is hatni tudunk, akik szokás szerint elégedetlenek, elégedetlenkednek. Ám előbb-utóbb letisztul az ő hőbörgésük is, előbb-utóbb belőlük is lesz valami, ők is gyökeret eresztenek itt, ők is megkapaszkodnak ezen a tájon. Tizenöt-húsz évvel ezelőtt csak néhány embert érdekelt felénk a művészet, most már legalább húszan vannak, akik igazi érdeklődésből járnak irodalmi estre, tárlatmegnyitóra stb. Valamikor nagyon szerettünk volna valamelyik íróegyesülethez tartozni. Ma már úgy vagyok vele, hogy szívesebben tartoznék egy falusi tűzoltóegylethez vagy Mária-társulathoz, amelyben szép lányok vannak, mint bármelyik íróegyesülethez.

Ma már nem akarunk egyik írószövetséghez sem tartozni. Kiharcoltunk magunknak egy folyóiratot, a Muratájat; megalakítottuk írócsoportunkat, és a szőlőhegyen jól érezzük magunkat. Ráadásul kitűnő



Egy lövedék nyoma

borra van kilátásunk, noha a termés 30 százalékát elvitte a jég, ám a tőkén maradt fürtök majd kicsattannak az éjjeli harmattól. Ebből a borból nyugodtan megkínálhatjuk barátainkat, a messziről idetevődőket is.

Hallgatom Szúnyogh Sándort a szélmeghajtású „kelepelők” zajában. Vilódzó műanyag szalagoktól, csattogó kereplőktől, csengő-bongó vasdaraboktól, riasztó lövésektől elevenek szüret idején a muravidéki szőlőhegyek.

Nemcsak az emberek, a seregélyek is szeretik a szőlőt.

*

Fényképeket nézegetünk.

– Jól megjósoltad tavalyelőtti írásodban a ’91-es háborút – mosolyog bajsza alatt Bence Lajos.

– Könnyű dolgom volt, a szellemi zűrzavart bárki kitapinthatta!

„Asztalomon időnként, a legváratlanabb pillanatokban, nagyot durran egy ásványvizes üveg. Abban az üvegben mézédess mustot hoztam haza az egyik muravidéki présházból. Most az a maradék, félüvegnyi must erjed, feszítené szét az üveget, a világot – és jobb híján csak a dugót vágja ki pezsegve, füstölögve. Minél jobban rászorítom a dugót, annál nagyobb, annál ijesztőbb, már-már puska lövéshez hasonló a durranása. Mintha csupán a sorsunkat testesítené meg ez a félüvegnyi feszengő, habzó zavarosság, mely néhány nappal ezelőtt még mézédess nedűként itatta magát.”

– Lefényképeztem tavaly nyáron a háború nyomait – mutatom neki a ragasztószalaggal (melyen ez áll: TERITORIALNA OBRAMBA REPUBLIKA SLOVENIJA) betakart jugoszláv címerrel, az őrihodosi vámház falán leragasztott feliratokról, golyónyomokról készült fotóimat.

– Jól dokumentálják azt a kéthetes háborút, mert végül is háborúnak nevezhető az a két hétig tartó fel-fordulás, amelynek végén a jobbára szerb vezetésű jugoszláv hadsereg kivonult innen.

Nem tudom, fotózta-e még ezeket a nyomokat más rajtad kívül.

Kezdetben, főleg Magyarországon sok minden nem volt világos. Ki kit és miért is támad? Joga van-e egy ennyire kis, nagyjából kétmilliós lélekszámú népnek az elszakadásra? Hirtelen kellett döntenünk arról, hogy mit akarunk a jövőben. Az itt élő magyarság zöme (85-90%-a) a népszavazás alkalmával a függetlenségre szavazott. Már az ötvenes évektől kezdve a szlovénok felé húzódott a muravidéki magyarság. Mi itt elég jól elvontunk a szlovénokkal, a közhangulatot ma is a velük való együttélés szorgalmazása jellemzi. Hogy miért? Ez egy igen hosszú mese! Anyaországunk közönye is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az itt élő, immár a tízezernél jóval kevesebb lélekszámú magyarság ne akarjon olyan nagyon az anyaországhoz tartozni. A gazdasági helyzet itt mindig jobb volt, ma is jobbnak tűnik.

– Hosszú időn át a kisebbség kisebbségének érezték magatokat. Szlovénia független országgá válásával az ötágú síp, amely, ugyebár, eleve hatágú volt – ha ezt Gyula bátyánk hallaná! –, szóval: a sokágú síp új ága lettetek.

– Önállóbbak lettünk, önállóbb lett a kultúránk, most már nem kell másoknak beszélniük, cselekedniük helyettünk. Az már a realitás, hogy a szlovénokkal kell tárgyalnunk, hogy nekünk kell elérnünk azt, amit szeretnénk. Nem kaptunk mi eddig sem keveset a szlovénoktól, csak a pártállam bemerevedett kulcsai szerint kaptuk a pénzt. Most ki kell harcolnunk azt, ami megillet minket. A jól megvívott harc tartást ad az embernek.

*

Húsz évvel később: ülünk Lendván, a Bánffy Központ barátságosan bordó falai közt, Szúnyogh Sanyi

aranyló fejszobra alatt. Most leplezték le Király Ferenc szobrászművész alkotását, az 1998-ban elhunyt Szúnyoghot fiatal korában mintázta meg a Mester, az a szobra került méltó helyre a muravidéki magyarság művelődési életének központjában.

Az arcok ünnepélyesek, a visszaemlékezők meghatottak, a baráti kör ismerős. A Bánffy Központ közönsége érzi azt, hogy fontos dolog történik 2012. november 16-án: a muravidéki magyarság emléket állít hű fiának, krónikásának, költőjének.

Visszajövők – ez Szúnyogh Sándor válogatott verseit tartalmazó kötetének címe.

Közös portyázásunk képei villognak a vetítő vásznan: fiatalon, lobogó szakállal a Lendva-hegy tetején



Szúnyogh Sándor

álló kápolnánál, ahol Hadik összeaszalódott, sárga lábujjait nézegettük, üvegkoporsóban fekvő múmiáját fürkészttük. Azét a Hadik Mihályét, akinek fia, Hadik András, Bukovinát felszabadítva, székely falvakat alapított. Kárpát-medencei, egymást rengeteg szállal összekötő történetek kavargának: Hadik András nálunk, Újvidék közelében, a futaki templomban van eltemetve. A háború nyomait őrző képek sorjáznak: a tank lövedékétől megsérült fa törzséről; a ragasztószalaggal leragasztott címerről, a már nem létező ország rövidített nevének betűit őrző, elévült határkőről, egyre nehezebbé váló találkozásainkról.

Szúnyogh aranyló fejszobra alatt ülünk.

Királynak is Szúnyogh mutatott be. Akkor már alig álltam a lábamon. Előtte Sanyi édesapjánál jártunk, aki három óriási söröskorsót borral töltött meg, piciny szódát futtatva szét a rizling felszínén. Kocintottunk.

– No, Isten hozta – kezdte el kiinni a legalább fél-liternyi korsót. És szép lassan, egy hajtásra kiitta. – Maga talán beteg? – figyelte huncutul adáz küzdelmemet a hegy levével.

– Pihennem kell – magyarázkodtam.



Gálics István lendvai műterme

– Nem fáj a keze? – heccelt.

Meg fogom inni, ha belegebedek is! – gondoltam elszántan. És nem maradtam szégyenben. Iszonyú rossz bora volt.

Csak később, a '91-es háború után tanult meg igazán jó borokat készíteni a muravidéki magyarság.

*

Képzeletben Gálics Pista műtermében nézelődöm.

Jártatom a szemem, arra a gráci tarkaságra gondolva, mely megelőzte lendvai látogatásomat.

Ausztiai alkalmi kiruccanásom emlékezetes kora őszi tarkaságában nagyon megörültem a Murának, hídjáról föltűnően tisztának látszott fürge vize. Aztán a város harangjátékról elnevezett terének művész-boltjában ragadtam le, ahol a pasztell hihetetlenül gazdag színválasztékán kedvemre legeltethettem a szemem.

A fejlettebb világban sokkal több szín, árnyalat létezik – állapíthattam meg ismét magamban, 1990 őszén, a gráci utcák nyüzsgését élvezve.

Aztán, az országhatárt átlépve, nem véletlenül tértem be Gálics lendvai műtermébe, mely a muravidéki

magyar alkotók találkahelye, sajátos hangulatú tájháza, biztos pontja. Igen, jó kisugárzású támaszpontja, bázisa, fűjtatója... Legtöbb muravidéki utam már érintette ezt a helyet, ezt a földszintes házat, ezt az élő, kicsiny muravidéki múzeumot, amelyben Gálics nagypapja verte valamikor a vasat, patkolta a lovakat, hiszen kovács volt ő, egyszer le is égett ez a ház, a háza. Apja kezdetben kéményseprő volt. Füstfaragó. Kémények, kormok ismerője.

Korom és nyomdafesték, füst és látomások, folytonosság és szárazpecsét.

Apja pecsétje is fel-feltűnedezik nagy formátumú metszetein, grafikáin: „Kémény Söprő Mester A. Lendva” – áll az ovális keretben.

Film vagy fénykép idézhetné föl teljesebben Gálics összegyűjtött régi tárgyainak végtelen sorát, a kiscsengőktől kezdve, tányérok, ecsetek, köcsögök, üvegre festett szentképek, gyertyatartók, koppantók, régi pisztolyok, lakatok, kulcsok, öntőformák, üvegcsék, patikaedények, órák, gerebenek, kuglófsütők, szüretelőkések, fateknők, kékfestőminták stb., stb. tömkelegén át a hangvilláig, a bajonettig, a perui pipáig, a kőkorszak baltájáig.

Gálics István, ez a szerény, halk szavú képzőművészünk gyűjtő is, Szlovénia legnagyobb egzotikus lepkegyűjteményének tulajdonosaként vigyázta, csodálta, osztotta meg lepkéi látványát.

Színek a lepkék szárnyán, színes hímporból összeálló ábrák, színes pontokból összeálló, kinyomtatott grafikák...

Lepkék és hegedűk alakja tűnik fel folyamatosan Gálics korai grafikáin.

Egyelőre maradjunk csak a külsőségeknél, és gyönyörködünk a fa erezetében, a lepkeszárnyak erezetében, a hegedű formájában, amely szelíden emlékeztet a női test körvonalára, és hagyjuk békén a muravidéki emberek, a muravidéki magyarok lelkiállapotát – kezdtem róla szóló értekezésem a kilencvenes évek elején, a háború előtt.

Igen, továbbra is gyönyörködünk csak az apró repedésekben, rovátkákban, a rovarok karmizsálásában, kaparászásában. Mert a lendvai Gálics István sem akart egyebet, csak gyönyörködni mindabban, amivel a természet ajándékozza meg az embereket, amivel a természet ajándékozza meg önmagát.

A képzőművészek másként látják a színeket: többet tudnak a színekről; számukra egy-egy szín fölbukkanása örömet jelenthet, a gyönyör forrását jelentheti...

Gálics a lepkék szárnyán tanulmányozta a színeket, gyönyörködött bennük. Mert a lepkék szárnyán minden szín a helyén van, egyik szín sem jelenhet meg véletlenül! Ott mindegyik tarka foltnak funkciója van, mindegyik szín az életet szolgálja. A fennmaradást! És legszebbek a születés színei: nincs szebb színjelenség a gubóból kibújó lepke születéstől nedves szárnyainál. Aki azt látni akarja, annak a lepkekeltető közelében a helye.

Gálics István gimnazista kora óta gyűjt, tenyészt a lepkéket, rovarokat. Büszkén mutatta gyűjteményét, azt, hogyan is kell préselni, kivasalni a törékeny szárnyakat: hihetetlenül nagy türelem, kitarás kell hozzá. – Nem véletlenül lettem képzőművész – mondta el magát a lepkeszárnyak színes erdeje fölött.

Igen, Gálics nem véletlenül lett grafikus, nem véletlenül fordult épp az egyik legősibb és legnagyobb precizitást, türelmet, szakmai fölkészültséget igénylő grafikai eljárás, a színes fametszet világa felé a '70-es évek elején.

A '70-es években a szitanyomás volt a legdivatosabb grafikai eljárás képzőművészeink körében. Ak-

koriban a színes fametszetek készítése elavult dolognak, különködésnek számított. Persze, csak azok körében, akik haladni akartak a korrall, akik mindenáron korszerűek akartak lenni, akik a divattól várták a fontos impulzusokat, akik kirakatba kíváncsoztak, akik a könnyebb ellenállást, a dolog könnyebbik felét választották.

Az 1944-ben Lendván született Gálics István a dolog nehezebbik felét választotta. Jó iskolában tanult, 1971-ben szerzett oklevelet a ljubljanoi képzőművészeti akadémián, a grafikai mesterkurzust (R. Debenjak tanítványa volt) 1974-ben fejezte be.

Azóta Lendván élt és alkotott. Nagyapja egykori házában rendezte be grafikai műhelyét, és az a ház, amely valamikor az üllő csengésétől volt hangos, a szlovéniai magyar értelmiségiek egyik gócpontjává vált. Abban a házban a régi világ tárgyai között beszéltek meg ügyes-bajos dolgaikat a Muravidék alkotói, azok az írók és költők, akiknek könyveit a házigazda illusztrálta. Gálics lenyűgöző szakmai felkészültséggel és művészi alázattal alkotott. Lepkéi, hegedűi, fölaprított hegedűkből összeálló tájképei (a dimbesdombos Muravidéket idéző tájképei), följegyzései, fossziliái a saját és a környezetében élő emberek közérzetét, természet utáni sóvárgását, természettel való kapcsolatát tükrözik igen hitelesen, arra figyelmeztetve, hogy mindaz, ami korszerű, egyben archaikus, és fordítva: mindaz, ami archaikus, egyben korszerű is.

Mostanában ismét divatossá váltak a régi technikák, a mesterségbeli tudás újból követelmény. És a nagyméretű színes fametszeteket készítő, ezt a legősibb grafikai eljárást alkalmazó, fametsző Gálics István méltán tartozhat legjobb grafikusaink élvonalába. Művészetét Japánban is megbecsülik: alkotásaival nagy sikert aratott a tokiói, vakajamai és kamagavai tárlatokon.

Élete végén Muravidék házainak, présházainak eső marta, ember faragta, rovar rágta deszkáit gyűjtötte, emelte be grafikáiba, azokkal a használat alakította fákkal készítette lenyomatait.

Sírkövénél, a lendvai temetőben, születésének és halálának évszámainál időzve (1944–1997) lehetetlen nem arra gondolnom, hogy művészete a sorvadó muravidéki magyarság igazi menedékhelyévé, kapaszkodójává vált.

Erről is túl kevesen tudnak a Kárpát-medencében.

Túl hosszú ideig nem szerethettük azt, ami a miénk...

FILIP TAMÁS

Az eszmének, szeretettel

*Szünetek nélküli hosszú darab.
Az itteni színjátéknál ki tudna
jobbat kitalálni? Nem kell
pokolra menni, följön az közénk.
Egyetlen birtokunk a fogság.*

*Mikor az illúzióromboló hajót
sötét vízre bocsátják, nem
halljuk, ahogy a pezsgősüveg
csattan az oldalán, mert éppen
szirénázik a vérszállító autó.*

*A lelehetőségesebb világ ez,
mondom, különben másképpen
nőne a köröm, a ráncokat
kisimítaná az öregség,
nem izzadnánk a melegben,*

*macskánktól kapnánk enni, és
Jerome Davidet is máshogyan hívnák.
És ez a nem-Salinger magyarul
írta volna meg az Alpári történetet
az eszmének, szeretettel.*

*A Föld nem forogna, és ezt
Eco-ingával lehetne bizonyítani.
Kedvenc mesénk a kis rableány volna,
a népdal meg úgy kezdődne, hogy
Megyen már a halálcillag lefelé...*

*De mindegy, milyen világ lenne,
a Nyúl Bélák abban is vesztenének,
a Nobel-díjat talán máshogyan
neveznék, de ugyanazok kapnák,
legfeljebb nem ugyanazért.*

Amikor mindenki hallgat

*Kezdek antológia lenni, sokan
írnak belém; belőlem még
többen. Szavaik tintafojtja
rajtam, ám a verset végül én
rakom össze, míg megyek haza
a külvárosból a külvárosba.*

*A Hajléktalan Isten mindenhol
ott van, mozgólépcsőn és bolond
havazásban, villalakók közt,
meg a romkocsmákban, és
megcsóválja a fejét, amikor
valaki megoszt egy hivalkodást.*

*Nem csak egy ősrobbanás volt,
üzeni, ha igazán élsz, benned is
megisméltódhat olykor,
kitágul tőle az élet, szétáradsz
benne, viszed magaddal magadat,
egyre vénebben, de vigasztal, hogy
őssejtjeid egyre fiatalabbak.*

*A botránykönyveket többé már
nem veszed meg, és belül
énekled a himnusz, amikor
mindenki hallgat. Megéljened
az erdőt tavasszal. A mélysztrím
hadd fecsegye, amit szokott,
az a kérdés: változtatok?*

November

*Átizzadt kabátban állsz, az őszi
napsütés hívott a sárga fal elé.
Aki tényleg lehattél volna,
játszod annak a szerepét.
Mosolyogsz, mint egy újszíves.
Orosz donortól kaptad talán –
szeretnéd hinni, mert egyre csak
Dosztojevszkijre gondolsz, és
csak őt szeretnéd olvasni
eredetiben ezután. Minden sorát,
az elsőtől az utolsóig, hogy
hosszú életű legyél a földön,
s hogy amíg élsz, ne legyél
könnyű a földnek.*

MOLNÁR ISTVÁN

Motívumgyűjtés Magyarországon

Huszka József és kora

Huszka József (1854–1934) Kiskunfélegyházán született. A szarvasi gimnázium után a Műegyetemen tanult egy évig, majd a budapesti Ipariskolában pedagógusként végzett. Rajztanárként dolgozott sokáig középiskolákban, majd a Műegyetem rajzi tanszékén. Emellett komoly gyűjtőmunkát végzett néprajzkutatóként a magyar tájakat járva. Magyarországon alkalmazott díszítőelemeket rajzolt le, művészi színvonalú színes akvarellek formájában. Az ornamentikák eredetét is igyekezett felderíteni munkája során, hét kötetet tesznek ki kutatásai. Leghíresebbé közülük *A magyar turáni ornamentika története* című munkája vált. 2005–2006-ban a Néprajzi Múzeum kiállítást rendezett, *Huszka József a rajzoló gyűjtő* címmel, majd 2007-ben Kiskunfélegyháza posztumusz díszpolgárává avatták.

Egyik kortársa és kollégája, Várdai Szilárd (1858–1936) motívumgyűjteményének (*Magyar díszítmények*, 1910, Budapest) bevezetőjében, amelyet Bosznay István tanár, festőművész írt, olvashatjuk, hogy a jelen korunkban meglévő problémák már akkor is fennálltak: „Somogy megyében és a Felvidéken összegyűjtött anyag egy részét adja közre most Várdai Szilárd, a képzőművészeti főiskola igazgató-tanára, ki magyar motívumok összeszedésével, rajzolásával s megmentésével évek óta foglalkozik. A munka tartalmát Somogyból és Felvidékről nyert motívumok képezik: vászonhímzések, szöttes-varrottas munkák, subahímzések feketén és színesen, bőrhímzések, melyek – sajnos – ma már a népnél kiveszőben vannak. E mű célja egyrészt az érdeklődést ébren tartani népművésztünk iránt, másrészt régi magyaros mintákat adni az iskolák kezébe. A mozgalom, mely népünk művészeti kincseinek összegyűjtését célozza, nem nagyon régi keletű, de nagy haszna van, mert sok értékes anyagot mentünk meg vele a jövőnek. Nagyra vagyunk iparművészetünk fejlődésével. A haladás nagy is e téren, de nem hallgathatjuk el, hogy e művészet idegen hatások alatt indult meg, s még most sem eléggé magyaros jellegű. Sok internacionalis ízű portékát gyártott. Igazi értéke csak akkor lesz, ha hazai anyagot, hazai formában dolgoz fel, a magunk köntösében jelenik

meg idegen földön, s nem internacionalis ruhában. Több alkalommal tapasztalhattuk, hogy sikert csak magyaros ízű produktumokkal arattunk, tehát ezen irányban kell haladnunk.“

Később, a harmincas években hasonló célzattal többször is megjelentetett egy negyven lapos kiadványt Gergely János rajztanár *Magyar motívumok gyűjteménye* címmel. A tájegységeket összehasonlító átfogó módszerrel, a formákat és funkciókat is megkülönböztetve rendszerezett, alapos munka született. A füzet iskolai rajzi gyakorló feladatokhoz készült, részletes gyakorlati leírásokkal. Az egyszerű rajzoktól a bonyolultabb motívumokig tartalmaz leírásokat, magyarázatokat, az azokat alkotó részegységek összefüggéseit is ismerteti, a gyakorlati alkalmazással együtt. A füzet lapjait díszítő motívumok lényegében szabadon megformált másolatai, letisztázott változatai a gyűjtésekből származó viseleteken, tárgyakon láthatóknak. A mellékelt kép szerint (Gergely János gyűjteményének egy lapja, 1930) a gyakorlófeladatok az oktatási rendszerben a tanmenet részét képezték. Ma ezek a motívumok a jelenlegi közép- és felsőfokú művészeti képzés tananyagában legjobb esetben is csak fakultatív jelleggel szerepelnek. A kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum gyűjteménye között kutatva a viseleteken található motívumok rajzolása közben született meg bennem az a gondolat, hogy mások számára is elérhetővé tegyem a ritkán publikált, elfeledett, raktárban szunnyadó kincseket.

A díszítőművészet a felsőoktatásban az iparművészet körébe tartozott, és az építészet alá rendelt ágazatot jelentette, így itt foglalkoztak a népművészettel is. Azóta a népművészet a néprajzi szakokra szorult vissza, s nem szerepelhet önálló művészeti ágként a közép- és felsőoktatásban. Gyakorlati oktatása pedig csak szakiskolai szinten, legjobb esetben is szabadiskolákban, magánműhelyekben valósul meg. A hivatalos felsőfokú művészeti intézményekben pedig idejét múltnak tekintik népi kultúránkat, és felhasználható elemeket keresgélnek, csipegetnek ki belőle nosztalgikus ízzel. Vajon miért kezelik mostohagyerekként a népművészet valamennyi ágát a felsőoktatásban és a művészettörténeti elemzésekben?

„A 19. század utolsó harmadában megélénkült az érdeklődés a paraszti-népi tárgykultúra s a vidéki élet megannyi színhelye iránt, az »ornamentika«, a »szép«, az »ízlés«, a »stílus« eszméi és fogalmai mentén” [Fejős Zoltán, szerk. (2006): *Huszka József, a rajzoló gyűjtő*, kiállítási katalógus, Néprajzi Mú-

zeum, Budapest]. Ez a szellemi hullám Huszka Józsefet is magával ragadta, amikor a XIX. század utolsó évtizedeiben fiatal tanítóként Désen, majd Zentán és Sepsiszentgyörgyön kapott állást. Ezeken az elszigetelt településeken találkozott a valódi népművészettel, a hagyomány útján apáról fiúra örökített, élő, gyökerekkel bíró művészettel és értékeivel. Valamilyest kívülállóként, de átgondoltan és módszeresen kezdte gyűjteni a körülötte lévő, gazdagon fellelhető motívumokat. Falusi templomok freskóiról, bútorokat díszítő festésekről, kerámiák díszes mázairól, szöttesekről, hímzésekről és viseletekről készített méretarányos kartonmásokat, rajzokat. „A tudatosan kiválasztott tárgyakat a helyszínen megörökítette vagy megszerezte, később ezek díszítményeit rajzokban dolgozta ki, munkáiban újra és újra felhasználva azokat” (Fejős Zoltán). Foglalkozott a motívumok eredetének kutatásával, a keleti és a magyar kultúrában használatos minták összehasonlításával is, többek között a *Magyar díszítési motívumok a Székelyföldön* (Sepsiszentgyörgy, 1883), *Magyar díszítő stíl* (Budapest, 1885, 45 műlappal), *Teremtsünk igazán magyar műipart* (Sepsiszentgyörgy, 1890), *Székely ház* (Budapest, 1895) és *A magyar turáni ornamentika története* (Budapest, 1930) című munkáiban. „Munkássága komoly hatást gyakorolt a magyar jelleget kereső iparművészetre és építészetre. Noha romantikus szemlélete napjainkig befolyással van a közvéleményre, elméleteit a néprajz elutasította, vele a népművészet eredetéről komoly vitákat folytatott” (Fejős Zoltán).

Munkája jelentőségét és igényes, komoly mivoltát jól mutatja, hogy a korszak nagy nemzeti építkezéseire felkért építészek előszeretettel használták a Huszka József által gyűjtött és kiértékelte motívumokat. Mint például a Vas József és Morbitzer Nándor tervezte kis-kunfélégyházi szecessziós stílusú Városházán (1909–11), a nemzeti magyar stílus megteremtésében élen járó Lechner Ödön tervezte Iparművészeti Múzeumon, a Magyar Állami Földtani Intézetben, a Budapesti Postatakarékpénztár épületén, és még számos XIX. századi, illetve századfordulós épületen is látható. A későbbi követők, kutatók közül Kós Károly, valamint a híressé vált Zsolnay-dinasztia is sokat merített munkásságából.

A nemzeti kultúránktól, hitvilágunktól való elidegenedés, meg hasonlottság az ötvenes években kezdődött pusztítás és az azóta is tartó frusztrációs hatások eredménye. A népszokások, a vallásos hitélet és a hozzájuk kapcsolódó ábrázolási rendszer együtt alkotnak egységet, egyik a másik nélkül nem adja meg azt a lelki, szellemi biztonságot, amely életünket segítheti.

A magyar nép kultúrája igen gazdag szimbólumvilágot teremtett. Valójában értékes és elégséges ismeretanyaggal és tárgyi emlékekkel rendelkezünk ahhoz, hogy a mára feledésbe merült jelentéseket kutatási tevékenységgel dekódolhassuk. Ezt megvalósítva, az oktatásba, a tananyagba tisztességes módon beépítve, a ma élő magyar ember tudatába újra beplántálva, ismét elnyerhetné eredeti funkcióját, hordozhatná, éltethetné a magyar művészetet.



Huszka József

Gergely János
gyűjteményének egy lapja,
1930



KÓKAI JÁNOS

Szegény Jánoska

*Az aszfaltmezőkről származom.
A nyolckerület ablakrácsai neveltek.
Naphosszat körbejártam a gangon,
és lefényképeztem magamnak a repedéseket.*

*A szomszéd Annus néni volt játszótársam,
meg sem kérdeztem, akar-e az lenni.
Rongyok közé rejtettem matchboxomat,
mikor megtalálta, stroke-tól béna kezével
legurította a harmadik emelet magasából.
Úgy tört össze, ahogy ő néhány hét múlva.*

*A lépcsőházban egyedül ültem.
Néztem, a falakról pereg a múlt, mint a vakolat.
Golyónyomokba dugtam ujjam,
miközben patronos pisztolyhoz szoktattam a markom.
Nem tudtam, mit jelent ölni, máig sem tudom.*

*Lányokhoz nem közeledtem.
Vékony csontom könnyedén elfért a két testvér között,
amikor anyám fotózott minket.
Mint fügefalevelet, úgy tettem magam elé kezem,
pedig az édes hús már akkor is megőrzített.*

*A szobacsendben szőnyegbe csavartam a meztelen testem,
elképzelttem, hogy a szerelem kiszolgáltatottá tesz.
Most csak pislogok, hogy nem is tévedtem sokat.*

*Torkom a mandulaműtét sem tette tönkre,
énekeltem, beszéltem, kiáltoztam,
és magnószalagok tekerceire másoltam magam.*

*Mikor elköltöztünk, elbúcsúztam az összes saroktól,
ablaktól, a gurigával festett faltól,
és az ajtókilincstől, hova tejfogamat kötötte apám vörös cérnával,
hogy megszabadítson a fájdalomtól,
de most már tudom, nem lehet.*

„Eposztróf”

*Itt, a furcsa vasbeton vadonban
csontjaim is huzalokból vannak.
Edzett lettem, szomszédom nem köszön.*

*Mikor felkelek, hátam elcsavarodott.
Mintha az éjszakai busz hajtott volna át rajtam.
Ablakom alatt duruzsol,
kíséri álmom,
és meséket mond, amiket nem akarok hallani.*

*Elindulok itthonról, a liftet várom,
nyomógombok sorakoznak előttem,
zavarba jövök tőlük.
Még mindig nem tudom, hogyan kell dönteni.*

*Nézem a korszak sziklarajzait,
ki kivel került a filctoll szívbe,
és arra gondolok, az én nevem vajon majd ki írja fel
egy lifttükörre.*

*Zörög a zacskó a zsebemben, ahogy lépek,
jól idomul májamhoz, vesémhez,
már nem idegenek egymástól,
ahogy a múltból ránk rohadt linóleum sem.*

*Visszafele már a flaskás bor súlya húz,
vág a nylon,
vörösödik a bőr tenyeremen,
arcom, akár egy röntgenfelvétel,
árulkodik rólam.*

*Itt, a furcsa vasbeton vadonban
gondolataim is huzalokból vannak.
Edzett lettem, tévedésem visszaköszön.*

ERŐS KINGA

Magyar narancs, román nyugdíj

- „– Mi ez?
– Narancs.
– Narancs?!
– Narancs. Kicsit sárgább, kicsit savanyúbb, de a mienk.”

Bacsó Péter filmjében hangzik el a fenti párbeszéd, amikor Pelikán elvtárs ünnepélyes keretek között citromot kóstoltat narancs helyett Bástyá elvtárral. Utóbbi fancsali képet vág ugyan, de a magyar narancsra mégiscsak büszkének kell lennie. A helyzet is ezt kívánja.

Mezey Katalin *A kortárs magyar irodalom alkotóinak és intézményeinek helyzetéről* című tanulmányát (Magyar Napló, 2014. október, 18–22.) olvasva ez a filmjelenet jutott eszembe. Mert a szerző alaposan áttekinti jelen problémáinkat, s írását olvasva szembeötlő, hogy milyen sok kezdeményezés valósult meg az elmúlt húsz évben. S ennek örülnünk kell, még ha olykor önkéntelenül fancsali képet is vágunk. Hiszen 1994 óta van NKA, s lássuk be, ha nem lenne, sokkal nagyobb bajban lennének a kortárs irodalom alkotói, szereplői. Létrejött az MMA, amely tagjait kézzelfoghatóan képes segíteni, pályázatai révén már a kis könyvkiadók egy-egy kötetének nyomdaköltségéhez is hozzájárul. Utóbbi inkább gesztusértékű támogatás, hiszen csak egy-egy könyv megjelenését szolgálja, de a nehéz helyzetben levő, minőségi szép-irodalmi műveket megjelentető kis könyvkiadóknak ez is nagy segítség. Lététől azonban nem várhatunk minden bajunkra gyógyírt. Mezey Katalin írását olvasva látjuk azt is, mi mindenünk volt – igen, nekünk, a szakmának: elérhető árfekvésű alkotóházak, egészségbiztosítás, nyugdíj stb. Igen, valamikor. Ma már nincs. Hogy baj van, hogy mindez így nem jó, régóta köztudott. Magam már ebbe a szép új világba nőttem bele, s csupán elbeszélésekből, hallomásból tudom, hogy régebben ez másként volt. Külföldön járva pedig tapasztalom, hogy a kultúrafinanszírozás, az irodalom támogatása másképp működik. Romániában például, ha valaki tagja a Román Írószövetségnek, a nyugdíjösszegének 50%-át onnan is megkapja. Egyszerű példával: ha egy írónak 100 000 forint a nyugdíja (amelyet a Nyugdíjintézetből kap, mert élete során itt-ott dolgozott, tanárként, kubusként vagy bármilyen munkavállalói minőségben), akkor az Írószövetségtől még kap hozzá 50 000 forintot (talán

azért, mert több évtizedes munkájával tett valamit nemzetének kultúrájáért), így havonta 150 000 forintból kell megélnie. A román állam költségvetésébe ez miért fér bele? Talán, mert akkora tétel, amely nem ejt semmilyen sebet rajta? Talán, mert a politika felismerte ennek a hangulatjavító intézkedésnek az előnyeit? Talán, mert jobban megbecsüli íróit? Vagy jobban fél tőlük? Talán, mert a román Írószövetség egyik vezetője kétszer is gazdasági miniszter volt?

A Mezey Katalin által egybegyűjtött problémák közül azért erre az egyre, az időskor alkotók gondjaira fókuszálunk, mert ők a legkiszolgáltatottabbak, főleg, ha betegek, munkaképtelenek. S bevallom, azért is, mert ez a probléma minden alkotót érint. Mi, fiatalabbak is megöregszünk majd, s előbb-utóbb hasonló gondokkal kell szembenéznünk. Az MMA létrehozása pedig csak elenyészően kevesük problémáját oldja meg. Hiszen, mint neve is mutatja: akadémia. De ki gondoskodik az időskor írókról, a kismesterekről?

Munkám során sokszor kezembe kerülnek segélykérő levelek. Általában olyan időskor írószövetségi tagok írják, akik lehetetlen helyzetbe jutottak, s elkeseredésükben, kilátástalanságukban fordulnak hozzánk. Sokáig nem tudtunk rajtuk segíteni. Idén nyílik először arra lehetőség, hogy szerény szociális támogatást nyújthassunk. Ennek is örülnünk kellene! Mégsem tudok örülni, mert nem ebben látom a megoldást. Nem hiszem, hogy az alkalmi segélyek, amelyeket óhatatlanul átitat a „nekem a kérés nagy szegény” attitűdjé, s csak egy pillanatnyi lélegzetvételhez juttatják a rászorulókat, hosszútávon megoldást jelentenek. Kortárs irodalomunk legnagyobb problémája, hogy sokszor annak is örülnünk, ha abba a bizonyos magyar narancsba haraphatunk bele. A jól működő modelleket, kicsit átalakítva, kicsit megcsonkítva, kicsit olcsóbban adaptáljuk, s csodálkozunk, hogy relatív sok pénzből mégsem születnek érezhetően nagy eredmények. Az alkalmi segélyek helyett az időskor írók helyzetének javítására, a fiatalabb írónemzedékek reménytelibb és kiszámíthatóbb jövőképe érdekében is a román modell hazai bevezetése lenne a hosszú távú és bölcs megoldás. Sok mindent elárulna arról is, hogy miként becsüli meg egy nemzet a saját írástudóit. Azokat is, akiket nem fordítottak sok nyelvre, nem lettek akadémikusok, nem kaptak magas rangú állami elismeréseket, de műveik színvonalasak, reflexióik, kísérleteik hatást gyakoroltak alkotótársaikra, s részei és alakítói annak a kinagyított pillanatfelvételnél, amelyet úgy hívunk: kortárs irodalom.

TÓFALVI ZOLTÁN

A romániai magyar írók és a Szekuritáté

Amikor a Noran Könyvkiadó gondozásában 2012-ben megjelent Szőnyei Tamás imponáló, összesen 2248 oldal terjedelmű, kétkötetes *Titkos írás – Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990* című nagyszerű opusza. Úgy tűnt, hogy ezt nemhogy túl szárnyalni, de még mögötte – ökörnyálként – lebegni sem lehet. E sorok írója – aki huszonöt éve tanulmányozza az erdélyi, romániai ötvenhat történeteit, a magyar forradalom leverése ürügyén elindított kegyetlen romániai retorzió koncepciók pereit, a kivégzések jegyzőkönyveit, a politikai okokból bebörtönzött több tízezer személynek a szovjet gulágokon messze túlmutató golgotajárását –, a 2001-től – a lusztrációs törvény megjelenésétől – az államelnöki kegy nyomán a Szekuritáté Irattárát Tanulmányozó Országos Tanácsnak átadott, jobban mondva, „szotyogtatott”, csöpögtetett dossziék, illetve kutatásra váró dossziék ismeretében kijelenti: hasonló terjedelmű, megköszönöm: talán még drámaibb két, akár három kötet lehet és kell összeállítani a romániai állambiztonsági szolgálatok és a romániai magyar irodalmi élet közötti meglehetősen bizarr viszonyról. Mindezt annak ellenére hangsúlyozom, hogy a Tokaji Író-tábor 2013-as tanácskozásán *Szilágyi Domokos és a Szekuritáté* címen elhangzott előadásom nyomán – amelyben a XX. század egyik legjelentősebb magyar költőjének ügynökmúltjával kapcsolatos állításokat próbáltam árnyalni, tisztázni – egyelőre még nem sikerült áttörést elérni. Annak ellenére sem, hogy a Szekuritáté Irattárát tanulmányozó országos tanács, a CNSAS az eltelt egy év során a többször megismételt kérésem ellenére Szilágyi Domokost nem dekonspirálta a hírhedt titkosszolgálat ügynökeként, mert hiányoznak a perdöntő bizonyítékok: a saját kézzel írt szervezési kötelezvény, annak legépelt, aláírt változata, illetve az ügynöki tevékenység időszakos elemzései.

A Szekuritáté és a romániai magyar irodalmi élet közötti viszony teljességre törekvő múltjának feltárása azért is elengedhetetlenül szükséges, mert a ma-

gyarországi írókkal, költőkkel, egyáltalán az anyaországi szellemi, művészeti, színházi élettel, illetve a szomszédos országok irodalmi életével kapcsolatosan is eddig ismeretlen és kivételes jelentőségű információkra, adatokra derül fény. Egyetlen kérdéskörrel szeretném megvilágítani a kutatás felgyorsításának fontosságát: eddig még senki nem kutatta, hogy akadtak írók, képzőművészek, mérnökök, közgazdászok, de kétkezi munkások is – nem is kevesen! –, akik a Szekuritátéval gondosan egyeztetve – pontosan körvonalozott, „lepapírozott” és később szigorúan ellenőrzött megbízatásokkal feltarisznyálva – telepedtek át Magyarországra, vagy a nyugati magyar emigráció jelentősebb diaszpóráiba. Mindez sejtésként egyesekben talán megfogalmazódott, amikor 2010. november 25-én Gáll Tibor, a Berlinben élő, kolozsvári származású képzőművész kiobbantotta a „Hegel-ügy”-et, és a CNSAS dekonspirálása alapján közölte: Heltai Péter, a Magyar Televízió korábbi főszerkesztője, az Inforádió alapítója, közismert televíziós személyiség – mennyire nem kedvelem ezt a megnevezést! – „Hegel” fedőnéven a Szekuritáté ügynöke volt, és többek között azért küldték Magyarországra, hogy adatokat gyűjtsön a román állambiztonsági szerveknek sok „bosszúságot” okozó Erdélyi Magyar Hírügynökségről, a szamizdat *Ellenpontok* Magyarországra vagy még távolabbra áttelepedett egykori munkatársairól, Szócs Gézáról, Ara-Kovács Attiláról, Keszthelyi Andrásról, illetve Tamás Gáspár Miklós-ról, TGM-ről. Sajnos a „leleplezés” úgy történt, ahogyan a szenzációhajhászás forgatókönyvében előreláthatóan meg vagy on írva. Éppen a CNSAS-nál a húsz éven át kérvényezett és végre megtalált több mint hétszáz oldalas szekus-dossziémat tanulmányoztam, jegyzeteltem, amikor megjelent a transindex.ro hírportál nagyon fiatal, csupa jóindulatú munkatársa. Próbáltam segíteni, hogy eligazodjon a csoportfőnökségek, ügyosztályok, az állambiztonsági szolgálatok szakzsargonjának, bükkfanyelvének, az ügynök megnevezésére használt definíciók dzsungelében. A transindex.ro, az index.hu hírportálnak volt pénze, hogy a néhány nap alatt lecsengő szenzációhoz soron kívül levéltári dokumentumokat kapjon, a tudományos igényű, a korszak, a romániai magyar irodalom egészét átfogó, így ominózus „Hegel-ügy”-kutatásra viszont sem akkor, sem később jóformán nem jutott támogatás.

Annak ellenére – ahogy a címben is jeleztem – új irodalmi műfaj van születőben a romániai magyar

Elhangzott a Tokaji Író-tábor *Nagy jövő mögöttünk – Elhallgatva és elfelejtve* című tanácskozásán, 2014. augusztus 14-én

írók körében: az ügynökirodalom. A csíkszeredai Pro-Print Könyvkiadó gondozásában 2008-ban jelent meg Lőrincz György *Besúgó voltál, szívem* című regénye, amelyet az utószót jegyző Pomogáts Béla joggal nevezett a félelem regényének. A regény Somogyi Tóth Sándor *Próféta voltál szívem* című, 1968-ban megjelent regényét és az annak alapján 1969-ben készült, azonos című fekete-fehér magyar filmet juttatja eszünkbe – Darvas Iván játszotta a prófétának induló és végül az elmegyógyintézetben „landoló” Szabados Gábor szerepét. Lőrincz György az első romániai magyar író, aki megkísérli – tegyük hozzá: már-már szociográfiai valóságábrázolással – a Nicolae Ceaușescu nevével fémjelzett, hosszú éveken át az egész pragmatikus Nyugatot megvezető szörnydiktatúrájának az erőszakon, a megfélemlítésen, az egymás iránti teljes bizalmatlanságon alapuló társadalmi rendszerének nagy ívű ábrázolását. Az általam kutatót, lefénymásoltatott, birtokomban lévő hálózati dossziék, beszervezések, megfigyelési és követési dossziék ismeretében tételesen is megfogalmazom: a valóság, az állambiztonsági szolgálatok működésének, a beszervezések, az ügynöki jelentések megírásának, összeállításának belső mechanizmusa sokkal durvább, kegyetlenebb, embertelenebb és tragikusabb volt, orwelli magasságokban járt, mint ahogyan azt a legcsodálatosabb képzelőerővel megáldott író is megkomponálhatná. Az ügynöki, informátori „karrier” nem úgy kezdődött, hogy a potenciális „jelölt” eleinte apró jelentéseket, feljegyzéseket írt a tyúklopáshoz hasonlítható vétségekről, hanem in medias res durr bele a közepébe. Hadd említsek példát: az 1950-es évek közepén az erdélyi unitárius egyház kolozsvári püspökségén az egyházi vezetők sejtik, hogy a beszélgetéseiket lehallgatják. Mivel szinte kivétel nélkül Oxfordban, Cambridge-ben vagy az Amerikai Egyesült Államokban folytattak posztgraduális teológiai tanulmányokat, munkaidőben egymás között is angol nyelven beszéltek. A lehallgatásukkal megbízott szekus tiszt – aki maga is valamikor unitárius volt – tépte a haját, hogy semmit nem ért az elmondottakból. A Szekuritáté Kolozsvár tartományi igazgatóságánál gyorsan kidolgozták a stratégiát: keresse nek egy olyan teológiai professzort, aki zsarolható, és akit megfélemlítéssel, veréssel rá lehet venni a „szolgálatokkal” való együttműködésre. Így esett a választás a falumbéli, azaz korondi származású püspök-hellyettesre, Simén Dánielre. A kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémia elvégzése után az Amerikai

Egyesült Államokban tanult, 1928-tól a kaliforniai Berkeleyben, 1931 és 1933 között a chicagói Meadville Lombard Teológiai Intézetben, anyanyelvi szinten beszél angolul, kiváló szónok. A zsaroláshoz a „municiót” a püspökség egyik alkalmazottja szolgáltatta, aki közölte: 1940 és 1944 között dr. Simén Dániel (Korond, 1903 – Kolozsvár, 1969) Imrédy Béla Magyar Megújulás Pártja Kolozs megyei szervezetének alelnöke volt, az elnöke pedig az időközben Magyarországra áttelepedett dr. Abrudbányai Fikker János (1907–1968), akinek egyik öse, Fikker János bíró és műfordító volt Abrudbányán, ő pedig 1929 és 1931 között a Manchester New College ösztöndíjasa Oxfordban. A feljelentéshez mellékelte Simén Dániel 1940 és 1944 között különböző lapokban publikált, elsősorban a párt kulturális és egyházi rendezvényeivel kapcsolatos beszámolóit. A Szekuritáté egy fiktív bírósági idézőt küldött Simén Dániel címére: 1955. október 31-én reggel nyolc órakor jelenjen meg tanúskodásra a letartóztatott és a román hatóságoknak átadott Abrudbányai Fikker János ügyében. A hiteles pecséttel ellátott – ez már csak „szervezés” kérdése volt a Szekuritáténak! – „idézőt” senki nem kérdőjelezte volna meg. A Szeku eredeti terve az volt, hogy az éjszakai, Nagyváradra tartó vonatról egy különítmény leszállítja, és a hírhedt „fekete autóval” visszaszállítja Kolozsvárra. Elszámították magukat: halottak napja következett, és a vonat zsúfolásig tele volt. Így a sátortetős „fekete autó” végigkísérte a vonatot egészen Nagyváradig. Amikor Simén Dániel leszállt, a különítmény azonnal lekapcsolta, és 1955. október 31-én hajnalban visszahozták Kolozsvárra. Két napon át étlen-szomjan tartották, állandóan valatták. 1955. november 2-án késő délután beadta a derekát, megírta a szervezési kötelezvényt, hogy „Jóska” fedőnéven jelenti mindazt, ami a püspökségen történik, beleértve az angol nyelvű beszélgetéseket. Semmit nem tudott arról, hogy időközben őt már többszörösen ellenőriztették az unitárius püspökség és az erdélyi magyarság egyik grafomán, egyenesen gonosz ügynökével, fedőnevén „Incze Walter”-rel, a későbbi teológiai főtitkárral. Simén Dániel rendszeresen eljárt a konspiratív találkozókra, pontosan megjelent a tartótiszt hívásaira, de nem jelentett semmit. Azzal mentegetőzött: nem történik semmi olyan, amiről jelenthetne. Időközben rájött, hogy 1940 és 1944 közötti múltjával, az Imrédy Pártban betöltött tisztségével, publikációval továbbra is zsarolhatják. Mivel nem jelentett, kizárták a há-

lőzathból, de úgy, hogy minden lépését követték. A magyar forradalom leverése után kiváló ürügyet jelentett a letartóztatására, elítélésére, hogy a pest-szentlőrinci unitárius lelkész Kolozsvárra látogatott, és elkérte Simén Dánieltől a nagysikerű prédikációs füzetet. További kutatást igényel: meggondolatlan-ságból vagy a magyar állambiztonsági szolgálatokkal való pontos egyeztetés alapján, az ominózus sokszorosított prédikációs füzetek kölcsönként példányát a bőröndje legtetejére rakta, Biharpüspökinél a román vámosok – belügyesek – azonnal lecsaptak, Simén Dánielt a helyszínen történt kihallgatás után még azon éjjel 1959-ben letartóztatták, a kolozsvári Katonai Törvényszék 1960. április 6-án a Protestáns Teológiai Intézet unitárius tanárainak perében – elsőrendű vádlottként – egyházi kiadványok engedély nélküli sokszorosításának, terjesztésének vádjával hét év börtönbüntetésre ítélték. 1964-ben szabadult. A CNSAS-nál megtaláltam az ő, valamint az ugyanabban a perben négy év börtönbüntetésre ítélt, 1994 és 1996 között az Unitárius Egyház püspökeként – korábban a Teológiai Intézet rektoraként – szolgáló Erdő János hálózati dossziéját is.

A Szekuritáté már-már korlátlan – állam az államban – hatalmáról nemcsak a nagyközönségnek, hanem a történész szakmának is kevés fogalma van. Azon túlmenően, hogy a birgerli csizmában pózoló, legtöbbször szadista hajlamokkal „megáldott” verőlegények rendelkezésére titkárnők, kiszolgáló személyzet hada állt, a hatalom kéjes mámorát jelentette számukra, amikor diktálhatták a letartóztatási, házkutatási vagy ítéletvégrehajtási parancsot: „Én, B. K., a marosvásárhelyi Szekuritáté őrnagya, elrendelem... megparancsolom...”. Az 1970-es évek elejétől akkora hatalmuk volt, hogy magát a párt főtitkárát, a Kárpátok Génuszát is ellenőrizték. Minderre akkor derült fény, amikor 1973-

ban öngyilkos lett Nicolae Ceaușescu személyi orvosa, a német származású dr. Stef (Ceaușescu hangsúlyos magyarellenessége dacára szívesen vette körül magát magyarokkal – mert megbízott bennük! –, a gyerekei dajkája, a házvezetőnő egy esztelneki székelly asszony volt, a felszolgált ételekért, a mérgezés megakadályozásáért dr. Márialaki Károly felelt, akit később a négy osztályos „akadémikusnő” két lábbal rúgott ki, kárpótlásként a feleségét kinevezte a Maros megyei Köjál vezetőjévé – a Márialakival e sorok írója által készített nagyinterjú döbbenetes bizonyítéka a diktátor-házaspár paranoiájának). Hátrahagyott fel-

jegyzéseiben megindokolta, mi készítette az öngyilkosságra: a Szekuritáté rá akarta venni, hogy a főnöke, kezeltje betegségeiről pontosan számoljon be. Ezt a személyi orvos megtagadta, és amikor nem tudott szabadulni a ránehezedő nyomástól, öngyilkos lett. A diktátor örjöngött, leváltotta a Szekuritáté vezetését, majd kiadta az ukázt: 1973-tól kezdődően párttag csak akkor lehet ügynök, ha azt a megyei pártbizottság jóváhagyja! Az már magától értetődik, hogy a megyei pártbizottság minden esetben áldását adta a párttagok beszerzésére, viszont a Szekuritáté ettől kezdődően hálóját a párton kívüliekre irányította, illetve vetette ki. Így állt elő az a fura

helyzet, hogy egyre több lelkészt, plébánost – akik az 1940-es évek végétől elvben nem lehettek párttagok –, színészt, író, szabadúszó művészelket, képzőművészt szerveztek be ügynöknek. Most ezek a csontvázak hullnak ki a szekrényekből, illetve a CNSAS levéltári dokumentumaiból. Van közöttük egyetemalapító rektor, a magyar állam által többszörösen kitüntetett, nagy pompával eltemetett kutató – aki azért menekült az alkoholizmusba, mert tudta: ügynökmúltjára egyszer fény derül –, országhatárokon innen és túl népszerű író, kritikus, irodalomtörténész,



Szarufésű, Kiskun Múzeum. Molnár István rajza.

egyetemi tanár, orvos, képzőművész. Csak két elretentő példát említek. A tizenhat év börtönbüntetésre ítélt, majd a Dacia Könyvkiadó aligazgatójaként ismert V. J.-nál aljasabb ügynök talán nem is létezik. Áttelepedett Magyarországra, Kecskeméten volt tanár, és ő a Szili Katalin, az Országgyűlés volt elnökének és Kerényi Györgynek a támogatásával megjelent *Erdélyi sorsvallató. Egy erdélyi 56-os utolsó vallomása* című visszaemlékezés-kötet szerzője. Dalolva vállalta az ügynökszerpet, „Vincze János”, majd „Vasilescu”, később „Dézsi János” fedőnéven jelentett, vádiratnak is beillő feljelentése alapján állították le a gyergyószárhegyi Kriterion-találkozókat, magyar irodalmi kollokviumokat. A Szekuritátéval való egyeztetés alapján a Svédországban, Nyugat-Európában élő magyar írókról egy vaskos kötetnyi rágalmozó jelentést állított össze, és a Szekuritáté pontos megbízatással küldte Magyarországra. V. J., azaz „Vasilescu” – magyarországi feljelentéseinek kutatását a közeljövőben kezdem el – az 1980. júniusi gyergyószárhegyi Kriterion-találkozóhoz hasonlította, és Marosvécs szülöttként (!) rendkívül súlyos állításokat fogalmazott meg a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom, színházi élet mecénásáról, az író Kemény Jánosról és a „reakciós arisztokrata” gróf Bánffy Miklósról, az erdélyi magyar arisztokráciáról mindmáig a leghitelesebb „portrét” készítő, világsikert aratott trilógia szerzőjéről. V. odáig merészkedett, hogy teljes körű kivizsgálást kért a Szekuritátétól. Ugyanis Gyergyószárhegyen hangzott el Ágoston Vilmos sokszor idézett, egyértelműen a Ceaușescu-diktatúrára utaló tanulmányában: „A hatalomnak szempontjai vannak. És attól függően, hogy mennyire totalitárius, annyira érvényesíti ezeket a szempontokat a művészet értékelésében. A kultúra történetében a hatalom kisajátíthatta, megvásárolhatta a művészetet, megkérdőjelezhetette a létét, de nem ismerhette fel önálló értékét. Ezért vált szükségessé a manipulatív kritikus, aki mindent megmagyarázott, felértékelte, sőt, ha a pillanatnyi érv úgy diktálta, meg is kérdőjelezte a műalkotás létét és értelmét. Ezáltal a hatalom megőrizte a semlegesség látszatát, tökéletesen manipulálta a művészetet.”

Rábukkantam az Utunk egyébként kitűnő, szervezőkészséggel megáldott rovatvezetőjének, M. P.-nek – alias „Szentpéteri Károly”, „Szabó Tibor”, „Szabó Tiberiu” – három vaskos kötetben őrzött hálózati dossziéjára, amelynél mellbeverőbb abszurd drámát nem olvas sem a filosz, sem az irodalomtudós, szín-

házi kritikus. Mindenről és mindenkiről gátlástalanul jelentett, oly módon, hogy mindenkit eláztatott, tönkretett. Az ő jelentései alapján érti meg igazán az utókor: Cs. Gyimesi Éva kiváló irodalomtudós, egyetemi tanár, kritikus öngyilkossága sorsszerűen elő volt készítve. M. P. nem fukarkodott a „nacionalista, irredenta” minősítésekkel.

Cs. Gyimesi Éva 2009-ben a kolozsvári Komp-Press Kiadónál megjelent *Szem a láncban. Bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába* címen megjelent döbbenetes kötete a szerző tragikus halála nyomán így kap történelmi hátszelet. Nagy kár, hogy nem személyesen fordította magyar nyelvre, hiányoznak a csak általa ismert lábjegyzetek, információk. Elzárkózott attól, hogy a róla jelentő ügynököket dekonspirálják. Ha hozzájárul a dekonspiráláshoz, akkor azonnal kiderül, hogy M. P. mellett V. J. is – „Dezsi Ioan”-ként – olyan információkat közvetített a tartó-tisztjének, amelyeket a román nemzeti önérték elleni sérelemként, támadásként interpretáltak. Mindennek fényében talán nem véletlen, hogy diákjainak az előadásokon a román–magyar kapcsolatok történetében kivételes realitásérzékről tanúskodó Ady Endre és Octavian Goga barátságáról beszélt, nem hallgatva el az utóbbi fasiszta pálfordulását, magyarellenességét, színváltozását – annak ellenére, hogy ő fordította magyar nyelvre Madách Imre *Az ember tragédiáját*, Ady Endre emlékét ápolt, a csucsai kastélyában a látogatónak az az érzése: ő látta vendégül Ady Endrét.

Gálfalvi György, a marosvásárhelyi Látó irodalmi folyóirat nyugdíjas főszerkesztője több folyóiratban, legutóbb a Korunk 2014. januári számában *Kacagásaink* címmel szekusdossziéjának több részletét is közölte. Érdekes összevetni, hogy ugyanarról az esetről – az 1984. évi incidensről, amikor egy állófogadáson a mindenki által megvetett, spiclinek, a hatalom kiszolgálójának tartott Rácz Győzőnek, a Korunk akkori főszerkesztőjének arcába vágta a borospoharat – egészen másként jelentett „Katona Pál”, azaz: Bartis Ferenc.

Gálfalvi dossziéjából az is kiderül, hogy a másik Marosi, Barna is alaposan együttműködött a Szekuritátéval, Domokos Gézáról, Király Károlyról, többek között e sorok írójáról is jelentett. A Svédországban, Göteborgban élő Tóth Károly Antal, az *Ellenpontok* meghatározó jelentőségű szerkesztője, feleségével együtt munkatársa, a CNSAS-tól kapott hivatalos értesítés alapján több folytatásban is megírta: az *Ellenpontokat* a „Bárdac Ioan” fedőnéven jelentő dr. Király Ernő, közismert és nagy tekintélyű nagyváradi jogász, jog-

történész, szakíró kölcsönkérés ürügyével juttatta el a Szekuritáéhoz, illetve buktatta le a szamizdat folyóirat teljes szerkesztőségét, és e sorok íróját is „bemázolta”. A Szekuritáté 1989 szeptemberében azzal vádolt, hogy Nagyváradon kijelentettem: az ország albanizálódik, fegyverrel a kézben ki kell vonulni az utcára. A feljelentések nyomán házkutatást tartottak az 1976 óta deréktól lebénult, ágyhoz kötött, a felesége által magára hagyott, az idős és beteges anyja által gondozott Varga Árpád kiváló mezőtelegi történésznél.

Ágoston Vilmos, Molnár Gusztáv, Tóth Károly Antal is most dolgozza fel a saját szekus-dossziáját. Ágoston Vilmos *Kegyelemkenyéren* című, a kolozsvári Gaál Gábor irodalmi körben 1969-ben felolvasott, az állambiztonsági szolgálatok „érdeklődését” felkeltő novellája az első kísérlet az állandó követés, megfigyelés írói „megkomponálására”. E sorok írója Páll Lajos festő-költő megfigyelési és követési dossziéjának fordítását befejezte, befejezés előtt áll dr. Csiha Kálmán, 1990–2000 között Erdély református püspöke megfigyelési és hálózati dossziéjának fordítása, illetve a bevezető tanulmányának megírása, valamint a saját, hétszáz oldalas dossziém magyar, illetve román nyelvű változatának egyidejű kiadásra való előkészítése.

Kántor Lajos a Korunk 2014. januári számában közölt *Barátok és/vagy ellenségek (Aki és akiről – amit és ahogyan)* című tanulmányában írt arról, hogyan próbálja önmaga számára is feldolgozni azt a furcsa „felfedezést”, hogy három legjobb barátja, a Forrás-nemzedék három meghatározó egyénisége, a Kossuth-díjas Lászlóffy Aladár „Tamas”, Veress Zoltán „Ovidiu”, egyelőre a végleges dekonspirálásra váró Szilágyi Domokos „Balogh Ferenc” néven jelentett róla. A Szekuritáté nemcsak bunkók siserehada volt, pontosan ráéreztek az emberi gyengeségekre. Például arra, hogy Csiha Kálmán, az 1990 utáni erdélyi református püspök imádott utazni. Kihasználták a kultusztörvénynek azt az előírását, hogy minden lelkésznek kötelessége volt a felsőbb egyházi hatóságoknak jelenteni, ha külföldi látogató tűnt fel az egyházközségben vagy a parókián. Csiha Kálmán nem is írt alá beszerzési kötelezvényt, hanem egyszerűen nyilatkozott arról, hogy az érvényben lévő törvények értelmében jelenti a püspökségnek, ha külföldi állampolgárok keresik fel. Mivel beszélt német nyelven, őt és Bustya Dezső lelkész kollégáját – aki anyanyelvi szinten beszél angolul – bízták meg, hogy a

reformátusok brassó-pojánai világkongresszusáról részletes tájékoztatást nyújtson a püspökségnek, ők pedig továbbították a Kultusz Departmentnek, azaz a Szekuritáténak. Csiha Kálmánnak nincs is hálózati, csak követési fedőneve. A Szekuritáté Bustya Endrét, a legjobb Ady-kutatók egyikét szintén a múltjával, meg hasonlásaival zsarolta, „Lăzărescu” a kolozsvári magyar írók teljes bel- és külföldi kapcsolatának hálózata az állambiztonság rendelkezésére bocsátotta. A Szekuritáté Szőcs Istvánt – alias „Rusz Pétert”, „Carol Albertot” – kérte fel, hogy írja meg Szilágyi Domokos *Magyarok*, illetve *Apokrif Vörösmarty-vers* című műveiről az elmarasztaló kritikát. De jelentett – „Ion” fedőnéven – a többször is börtönbe zárt, az önálló Erdély gondolatát zászlajára tűző, a bolyais diákok bálványaként emlegetett, Canossa-járásra kényszerített Jordáky Lajos is, akinek a naplója egyedülálló dokumentuma a korszak iszonyatos megtorlásainak, szellemi terrorjának. E sorok írója elsősorban az operatív és tartótisztekre, a verőlegényekre összpontosítja a kutatást, ugyanis ők irányítják az egész elnyomó gépezetet. Sok esetben a hivatalosan ismert név nem azonos a valódi névvel. Az operatív és tartótisztek dekonspirálása legalább olyan nehéz feladat, mint az ügynököké. A közel ötven évig tartó terrornak olyan hozadékai is vannak, mint Bőjte Csaba ferenc-rendi szerzetessé válása, több ezer erdélyi magyar gyerek gondozása, felnevelése. Az édesapja, Bőjte Sándor börtönbeli tragédiája és súlyos hepatitise nélkül nem biztos, hogy szerzetes lesz, és talán nem hozza létre a maga nemében egyedülálló intézményhálózatot, amely biztos menedéke az árváknak, az elhagyott gyerekeknek. Az édesapja a Gaál Gábor irodalmi kör tagjaként verseket írt, ezért tartóztatták le, majd hét év börtönbüntetéssel sújtották. A börtönben hasnyálmirigy-gyulladást kapott, nem adtak gyógyszert. Olyan iszonyatos és elviselhetetlen fájdalmai voltak, hogy a hüvelykujjával benyomta a hasfalát. A börtönből való szabadulása után ebbe a szenvedésbe halt bele. Megtaláltam a teljes periratot, rövidesen önálló kötetben juttatom el az Olvasó és a történész szakma asztalára. Az a kutatómunka, amelyet végzek, csöppet sem veszélytelen. Ma is ugyanúgy követnek, mint 1989 előtt. Talán éppen ettől válik már-már küldetésé a tervbe vett nagy tanulmányok, az 1956-os, tíz kötetre tervezett sorozat hátralévő öt kötetének megírása. Nem akarok sem tetemrehívást, sem pellengérré állítást, a korszakot szeretném bemutatni hiteles levéltári dokumentumok alapján – hitelesen.

SZÉKI SOÓS JÁNOS

Mezőségi keserves

Üljön már le végre, hamarosan betódul a fél falu, láthatta őket, ott sorakoznak a piactéren, most adják le a reggeli tejet, tejpénzt is ma osztanak nekik, nálunk ez biztosítja az állandó jövedelmet, hamarosan úgy meglepik a csehót, mint maszatos kondérjaikat az átkozott legyek. Egy kicsit szusszannak, felhajtanak néhány monopolt, attól még nem állnak fejre, mostanában keresztelték át R-24-re, mert tényleg huszonnégy százalékos, és ha egy nyalintásnyi likőrrel nyakon öntjük, tróger lesz a becses neve. Ne nézze már annyit azt a rozoga széket, fogja meg bátran, a többi sem különb, ezek még az aranykorszakból hagyományozódtak ránk, itt nem Magyarba vagyunk, ahol kitörlik a vendég ülepét, s a végén jól átverik. Támassza támlájával a falnak, így legalább nem vágódunk hanyatt, csak az ülepünkre huppanunk, amilyen magas vagyok, onnan is elérem a pultot, a fejemet nem kell, hogy lássa Mitru, úgyis tudja, hogy lancut iszom, kérek magának is egy decit, meglátja, ízleni fog. Most nehogy az ital gazember névadóján akadjon fenn, és történelemórát tartson nekem! Lássunk hozzá minél előbb, mert az is előfordulhat, hogy öt perc múlva riadót fújnak, és el kell hagynuk a helyet, ugyanis, ha a kiállított őrszemek kettőt füttyentenek, fináncveszély van, olyankor Mitru gyorsan bezár, és egyenesen az épület alatti kukoricásba csörtet, ott várja ki a következő két éles füttyszót, ami azt jelenti, hogy az éju-s szabályoktól megkerült ellenőrök megunták keresését, a szolgálati Dacia Logan már elporzott velük, és néhány napig újra lélegzethez, azaz italhoz juthatunk. A menekülés közben letört kukoricacsövekért általában nem kérnek pénzt a kerttulajdonosok, inkább leisszák Mitrunál, a kocsmától távolabbra eső kertszomszédokat ezért eszi a sárga irigység... Van úgy, hogy a fekete öltönyösök több napig is megszállják a falut, olyankor otthon maradunk, tudjuk fogni a Mónikát meg a Balázst, őket is az éju-tól kaptuk, úgy lökik a sódert, mint árvízkor a Nagypatak. Kérjünk még egy-egy deci konyakot, nekem az első úgy esett, mintha a hátam mögé dobtam volna!

Egy fél disznó segítségével hirtelen kaptagyári munkássá avanzsáltam. Ez még a revolúció előtt volt, amikor a hentesboltok polcain legtöbbször csak műanyag gyökérkefék virítottak, emlékeztetve a húsáru-

ért ácsingózókat, hogy amikor még rigó füttyentett a kertjükben, ők is ilyeneket használtak a rozsdabarnára pörkölt hízó pucolásánál. Nagy ritkán kiszáradt füstölt köröm is lógott a pókhálós kampókon, amit a nép egyszerűen csak addidasnak hívott. Akkoriban két süldőért talán még valami komolyabb funkciót is betölthettem volna, amit apám sem akart, hiszen akkor nem segíthetek neki kaszálni, kapálni. Az éjszakai műszakból ritkán jutottam hazaig, reggel ott várt a falu elején, megállította a buszt, vastag ujjjaival megkocogtatta a poros ablakot, és várta, hogy le szálljak. Apám szó szerint a hegy alatt abrakolt, csak menet közben! Nyakamba akasztotta a kibontott tarisnyát, hogy amíg kiérünk a hegyoldalba, megreggelizhetem, legalább ezzel is előrébb leszünk, egyből nekiugorhatunk a munkának... A visszafelé induló késő délutáni buszt legtöbbször nekem is a határban kellett megállítanom, ha nem akartam lekésni az esti műszakkezdést. Az erőltetett menetnek a november végi első hó vetett véget, ugyanis a Hábádok-hágón tavaszig csak fogat, olykor egy elszánt gyalogos, no meg az örökösen rajta muzsikáló csípős szél kapaszkodott fel. Mielőtt beköltöztem volna végleg a városba, a csürgerendán lógó kapák közül leakasztottam a sajátomat, s egy nagy lendülettel kertünk alsó felébe hajítottam, ahová apám mindig kukoricát vetett. Erről jut eszembe a tejesarnokos Samu bácsi, aki egyszer azt mondta, hogy a kukoricát a kapa csinálja, ha csak közibe hajítod, fiam, már attól is kövéredik...

Mondja, maga nem fél tőlem? A fecsegő falu szájáról rám folyik a hab, legalább nem kapok lángra a sok konyaktól, azonban csak egy dologban lehetnek bizonyosak felőlem, ott voltak a temetésemen. Rajtam kívül mindenki ott volt! Pityókaültetéskor hantoltak el, talán ezért bújhattam elő a nyár derekán... Most várjon, össze kell szednem minden erőmet, oda kell mennem a „köves” Mártonhoz, sört viszek neki, ő csak azt iszik, azzal öblíti le a garatban megrekedt kőport. Igyekszem örökké a kedvében járni, hátha megesik rajtam a szíve, és levakarja nevemet a sírkőről, bár apám szigorúan megtiltotta neki, hiszen két jó fejőstehén árát adta érte, a többi költségekről nem is beszélve. Már azt se bánnám, ha a nevem, születésem ideje rajta maradna, utóvégre az „Úr közel!” felirat is maradhat, nem igaz? Legalább a MEGHALT: 2007. MÁJ. 3-ÁN-t, és a NYUGODJÉK BÉKÉBEN -t csiszolná le róla, az ovális üveg alá helyezett fényképet tegnap szedtem ki. Néhány napja ott kaszálga-tok egyedül, a kurátor mindig engem hív napszámba,

egyházi teendőiért a temetőkert szénafüvét kapja járandóságul. Tudja, milyen piszok érzés volt halottak napján ott állni? Apám direkte úgy helyezkedett mellettem, hogy jó ideig ne tudjak a sírkő mögé kerülni, nézzed csak jó hosszan, legalább ilyenkor bűnhődj, sziszegte rám, miközben a sírhantok előtt térdeplő, gyertyát szurkáló anyókák fekete kendőjük alól engem bámultak, kíváncsiságukban néhány pillanatra még a saját halottjukról is megfeledkeztek...

Munkatársaim javaslatára, a gyár közelében, egy frissen átadott, nem mondhatnám, hogy festékszagú – a lakóknak kellett rendbe tenni – blokkba költöztem, a Pizsama fölötti első emeletre. Így hívták a földszinti kocsmát, ahová a férfiak néha pizsamában is leugrottak egy pofa sörre, nem bibelődtek az öltözködéssel, nehogy felébresszék a kocsmázásért örökké zsörtölődő asszonyaikat, akik lassan kezdtek megfárosodni, a Magyarból hozott dupla főzőlapos „kígyós” rezsó mellett szorgoskodva, alig tudtak megfordulni az amúgy is szűk konyhában. A kalóriadiétus ellátmány továbbra is érkezett otthonról, csak a vele járó tusakodás szűnt meg számukra. A városban egyre több, jókora pocakot eresztett férfi buk

kant fel vagy fakadt dalra hetivásárok alkalmával a vasút melletti cigánykocsmában, ahová a portékáiktól megszabadult falusiak rendszerint zenészeikkel érkeztek. Itt a valamikori kezesek minden Péter-Pálkor prímásversenyt rendeztek, amelyen „A HEGEDŰ KIRÁLYA” mindig az öreg Pikili cigány lett. Miután feneketlen zsebébe gyömöszölte a vonójába húzott kopottas papírpénzeket, rajongói nagy derendóciával átkísérték a régi Korona vendéglőbe, ahol egy külön asztalnál helyet foglalva, hozzáláthatott a győztesnek kijáró fenséges ebéd elfogyasztásához, ilyenkor családja helyett is jóllakhatott... Egyszer a mi prímásunkat is benevezte valaki. Hiába etettem, itattam, attól csak jobban izzadt, vonója valósággal reszelt a húron, a hegedű nyikorgott, látszott, amolyan kapás-kaszás paraszt zenész ő, a keze sem úgy jár, az ujjai

sem úgy mozognak, mint a Pikiliéi, aki a muzsikán kívül mással nem foglalkozik.

Lassan rájöttem, hogy a városka lakosságának hetven százaléka, közöttük én is, a környező falvak, tanyák, ha kisebb-nagyobb vesződéssel is, de állandó meleg fészket és biztonságot nyújtó tűzhelyeit cserélte blokkra. Hát ezért nem korzózott itt soha senki, csak mindig elrohantak valamilyen irányba, mintha éppen arrafelé akadna sürgős tennivalójuk. Az örmény öslakosok behúzódtak hatalmas házaikba, amelyekhez óriási, kövér hordalékos talajú belső kert is tarto-

zott, flangálás helyett azt művelték, a falusi származásúak meg úgy tartották, hogy oktan bókászásra csak a csordától elkullogott boldogtalan kisborjak fanyalodnak... A Pizsama fölött laktam, de nem ott ittam, az lassan a házasemberek törzshelye lett, engem nemigen érdekelt, hogy hányszor és milyen megy a gyerekeik gyomra, ki milyen trükkel szabadult el asszonya éles karmai közül a kocsmába, aki amúgy rendes, jóra való és igaza van, kell a fék, különben már mindannyian a kárhozat útján tévelygének... Inkább a Katangát

választottam, oda jártak mind a korombéli legények, legtöbbjük ingázó, onnan csak egy ugrásra volt a buszállomás. Hiába érkezett el újra a kapálás, kaszálás ideje, már a vastag port okádó IRTA-busz is naponta kétszer felköhögte magát a Hábádok-hágón, de nélkülüm. Apám megtalálta a kapámat, reggelente azt is vitte magával, remélte, hogy valamelyik délután csak megérkezem, de az autóbust már nem merte megállítani. Anyám mesélte, hogy egy hét hiábavaló várakozás után ő is elhajította az átkozott szerszámomat, csak az övé került este a többi mellé, attól fogva nem is várt rám többé. Lakásomban sem sokat tartózkodtam, estéként rendszeresen elvették az áramot, se fűtés, se meleg víz, rádióm, tévém sem volt, ami nem is hiányzott, csak a tolvaj suszterinasból lett pártfőtitkár hazudozása folyt belőle. Munka után rendszeresen betelepüdtem a Katangába, zárás után néha



*Kékfestő duci minta, Kiskun Múzeum.
Molnár István rajza*

a szeplős Lénánál kötöttem ki, a Kandia cigánysoron. Ivócímboráimmal jutottam oda először, aztán mentem én magamtól is. Léna népes családjával együtt lakta a málló vakolatú picike szobát, ennek ellenére, amire odaértem, mindig kiürült, valahová mindig eltűntek, magunkra hagytak, előzékenységüket étellel, itallal honoráltam. A revolúció után nem sokkal az üzem is megszűnt, zsemben kiadott munkakönyvem, oldalamnál Léna lapult, esős tavasz volt. Szótlanul álltunk a fekete füstöt eregető buszok mögött, és bámultuk a degeszre tömött zsákjaik mellett várakozó gumicsizmás embereket. Utolsó ötven lejemből cigarettát és két jegyet váltottam hazáig, gondoltam, a visszakapott földek mellé ember is kell, koros

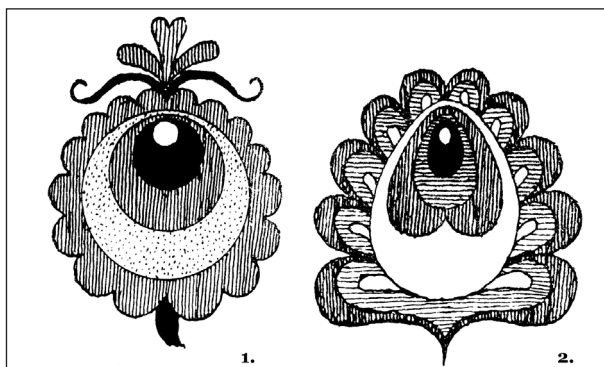
szüleim örülnek majd a segítségnek. Két év távollét után nem is számíthattam felhőtlen, örömteli találkozásra, főleg így, Lénával a jobbomon. Anyámmal nem is találkozhattam, érkezésünkör apám az istálló előtt foglalatoskodott, előbb csak bámult ránk, aztán ajka erős remegésbe kezdett, a kezében tartott vasvillával egyre hevesebben szurkált felénk, egy szót sem ejtett, csak fogai veszett koccanásait hallottuk, miközben mutatta, hogy „merre van Buda...”. Ezt érthettem úgy is, hogy számára megszűntem.

Ha sokallja, szóljon, legurítunk még valamit, aztán mindenki mehet, amerre lát. Budapestről hiába beszélek, maga azt jobban ismeri. Én is a Moszkova téri emberpiacon kezdtem, ahol munkát, pénzt reméltem. Jött is egy fehér ballonkabátos úriemberforma, hogy ő több hetes, jól fizető melót biztosít szállással, kosztal. Mihelyt a fejenként járó ötezer forint közvetítői díjat kezéhez adjuk, indulhatunk, a mikrobusz ott várakozik ránk a parkolóban. Mielőtt beértünk volna Budakeszibe, jótevőnk egy útszéli csárda előtt sűrű bocsánatkérések közepette megállíttatta a finoman ketyegő járgányt, hogy sajnos tarthatatlan nagydolgára kell mennie, de sietni fog. Többet sohasem láttuk, sofőrünk pedig dühbe gurulva ránk zárta a kocsitólajtáját, és a Moszkova téri metrórendőrségig meg sem állt velünk. Azzal vigasztalta magát,

ha már fizetni úgysem tudunk, legalább legyünk jól elverve, a policok majd megmutatják nekünk a magyarok istenét. Összehasonlítva, a románokét már korábban ismertem, bátran állíthatom, hogy egy töről vágottak, akár édestestvérek is lehetnének.

Úgy látom, ma a fináncok is megkímélnék, ha marad még egy órát, Attila barátommal is találkozhat,

nemsokára érkeznek, a máramarosi csobánnál sofőr, hétfőn és pénteken sajtot szállít a városba. Három év anyaországi bolyongás után ő botlott belém, teljesen véletlenül, a Széna téri Kétlyukú borozóban. Jól hátba vágott, s így köszöntött: NYUGODJ BÉKÉBEN, TE ANYASZOMORÍTÓ CÍMERES ÖKÖR! TUDOD, HOGY TÉGED MA TEMETNEK OTTHON?



Huszka József: A magyar turáni ornamentika
1. Vida Sándor kisujjszállási szücsmester műhelyéből,
2. Győr László ceglédi szücsmester műhelyéből

Amíg a pincér kihozta a kétszer három deci felédés badacsonyi szürkebarátot, Attila röviden vázolta a helyzetet. Szüleim, akik három éve semmit sem tudtak felőlem, nyomtalan eltűnésemről értesítették a rendőrséget, akik némi hálapénz ellenében azonnal keresésemre siettek. A beizzított szemfüles nyomozók néhány hét múlva értesítést küldtek, hogy megtaláltak a Bükkben, igaz, hogy holtan, akták nélkül és felismerhetetlenül, de az azonosítható bizonyítékok szerint, az eltűnésem bejelentésekor felvett jegyzőkönyvben foglaltakat teljes egészében kimerítem. Stimmel a szüleim szerint utoljára rajtam látott fehér sportcipő, piros póló és fekete füssnadrag. Szüleim nem akadékoskodtak, nem nehezítették a munkájukat becsülettel és hatékonyan végző derék rendőrök dolgát, megtört szívvel vették tudomásul, hogy tékozló fiuk valóban ezekben a göncökben lehelte ki lelkét a kincses város gyönyörű Bükk erdejében, és holtában az ő visszavonhatatlan megbocsájtásuk anygala örködjön fölőtte.

A múltkoriban a kis tanítónő e helyről hívott, segítsen neki az iskola könyvtárában szekrényeket tologatni, éppen meszelni készültek a gyerekekkel. Ott akadt kezembe egy összetépett könyvborító, csak pár szó volt olvasható rajta, tudom fejből: „az élet a legfontosabb íratlan törvény!”

FELLINGER KÁROLY

Életrajz

*A sorsszerűség ráakódik a
véletlenre, örök élet a por,
az elmúlás pedig centrifuga,
ami a gondolatból nyeri a
kifogyhatatlan energiáját,
a csukott szem így tulajdonképpen
bélyeg, a szavak kibeszélik a
költőt a letisztázott szövegből,
a könyvet nem lapozza fel senki,
beváltható papírzsebkendőnek,
a fák úgyis kívülről fűjják a
leveleikben szunnyadó tüzet.*

Rondó

*A tükör mögött gyerek fésülködik,
a kilakoltatás elől bújt oda,
a penészszagú, ódon bérlakásba,
kikapcsolták, akárcsak a villanyt, ki-
haltak az élet utcái ilyenkor,
hiánytalanul üres sorok között
egyedül rója útját a kis Jézus,
két számmal nagyobb rongyos kabátkában,
majd csak belenő, legyint rá egy csillag
a meglapuló, fényes magasságban,
távoli csillagocska, mire nem hat már
az esendő földi gravitáció.*

Origami

*Rendet rakok fiókomban, elvárom,
hogy kezem ügyébe kerüljön egy el-
felejtett, félbehagyott vers, amit még
középiskolás koromban irtam, csak
az idő képes megállítani a
Földet, a csend ellentmondásba kerül
önmagával, csupán a szívverésem
képes beindítani, aztán nagyot
nézek, szúrós tekintetem átböki
befőttesüvegem poros fedelét,
most aztán hadd levegőzzön, azt a fűz-
fán fütyülő rézangyalát neki, a
régi életrajzom kerül az orrom
elé, minden bizonnyal az első, nem
vagyok képes nem észrevenni, ahogy
észrevesz engem a hálás felejtés,
mint ahogy a fejemre veszem sapkám,
hiába, hisz életrajzom egy olyan
gyerek életrajza, akinek még most
sincs megírva a sorsa, leírhatatlan,
egy a tucatból, az meg már sorsszerű, mert-
hogy kiböki a véletlen kék szemét,
amit úgy odaszúrt a világosság.*

IANCU LAURA

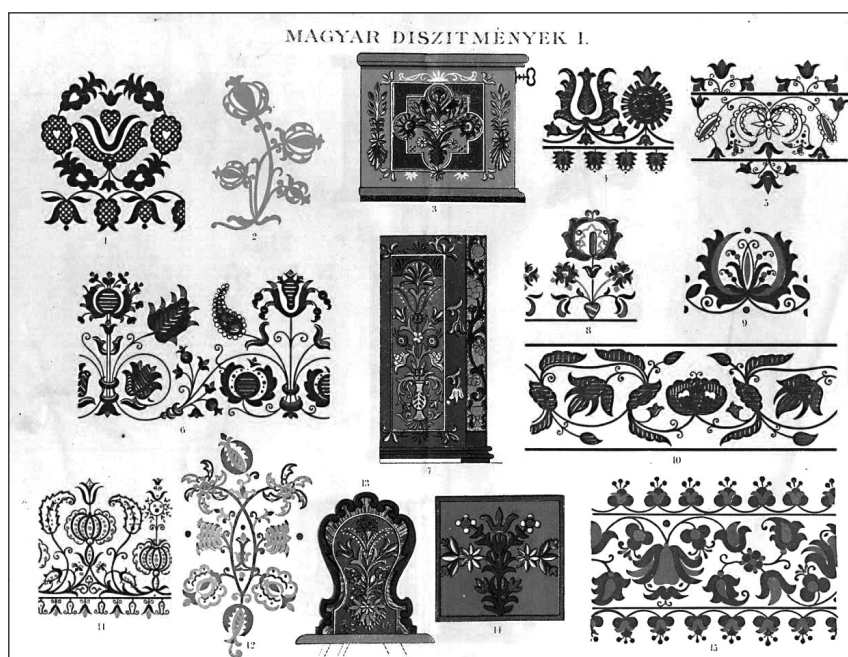
Tél

Ferenczes Istvánnak

Ilyenkor már nem tudom,
 kinek mivel tartozom – s hogy
 adós vagyok-e, vagy csak este van?
 Csikpálfalván is este lehet.
 Egy lépés van még előttem,
 de, jaj, a talentumnak egyetlen párja sincsen.
 Gördíts köveket utamba, Isten!
 Átjárt a szél Madéfalván, az állomáson,
 egyszervolt pár csángó szavam
 utolsó falatnak odaadtam.
 Hitelezőnek? Váltónak? Földbe ástam?
 Ragadozó volt mindahány!
 Pusztaságból ím, szegénységre jutottam.

A vonat ablakán a Hold,
 – neki sincs ágya éjszakára –,
 köddel takarózik, mint a
 somlyói nyereg hajnalba’.

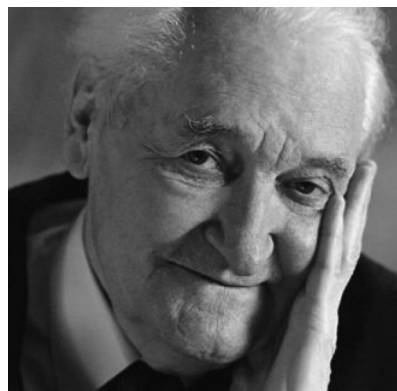
Közel vagyok – lezárt úton, a sorban.
 Elgazosodott lélekkel talán majd holnap,
 holnap a sorompón túljutva,
 fehér ruhámban felismer a tél.
 Leányom, hazajöttél?
 S én azt felelem: haza.



Huszka József rajza a Pallas lexikon Diszítés című cikkéhez

Egyetlen haza a nyelv

Beszélgetés Kányádi Sándorral



Kányádi Sándor Herder- és Kossuth-díjas költő, aki tavaly töltötte be a nyolcvanötöt, s akinek generációk nőttek fel a versein. Kolozsvárról Budapestre kényszerült – ezért budai otthonában kerestük meg. Életművéről, az általa megélt történelmi korszakváltásokról, gyermekverseiről, utazásairól, Elek apó kútjairól beszélgettünk vele.

– *Hogyan befolyásolták költészetét, költői magatartását a történelmi korszakváltások?*

– Általában datálni szoktam az írásaimat: ezeket el kell olvasni, és abból minden kiderül. Babits Mihály azt mondta: a vers három részből áll – úgy, mint a bogártanban: a címéből, a törzséből és az aláírásból. Hozzátenném (nem azért, mert én bölcsőbb volnék, mint Babits Mihály), hogy a dátumából is. Erre példaként egy olasz verset szoktam felhozni, a Nobel-díjas, keveset író és nagyon gazdaságosan fogalmazó költő, Ungaretti versét, amelynek címe: *Katonák*. „Állnak, mint ősszel a levelek a fákon.” Ennyi a vers. Ha nem volna alatta, hogy 1918, nem is értenénk, hogy mi ez. Akkor volt ugyanis vége a háborúnak, és mint ősszel a lombját hullató, lerongyolódott fa, úgy álltak a katonák is. Nyilvánvaló, hogy különböző történelmi fordulók meglátszanak az írásaimon, de egy dolgot mondhatok: én vershitet nem cseréltem soha. Ez az, amit fiatal koromban a magyar költészetben láttam például Petőfi Sándornál: ő sem cserélt... Nem is volt ideje. (Nekem lett volna.) De Arany János sem cserélt. És ezért irányadó az, amit Petőfi mondott: „Az utókor elmondhatja, hogy gyöngé poéta voltam, de azt is el

fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű férfi valék.” Ezek voltak az én iránytűim, nem pedig a nagy politikai beszédek és fordulatok. Én igaz híve voltam – hiszen mi más is lehetett az ember, amikor fiatal volt – a szocializmusnak, mert az emberségesnek ígérte magát. S aztán lassan, már az ötvenes évek legelején kezdtem észrevenni, hogy amit az egyetemen tanulunk, az nincs aszúrban, nem talál azzal, ami otthon történik édesapámmal, a gazdasággal, egyáltalán: a politikai élettel. Amikor 1946-ban kezdték a szlovákiai magyarokat kitelepíteni, a nagyhatalmak belementek volna, hogy miniket is kitelepítsenek. Esetleg még a Partiumból adtak volna egy darabot Magyarországnak, és odahozták volna mondjuk a székeleyeket a több száz éves templomaikkal, temetőikkel. És akkor azt mondta Groza Péter, aki mindmáig az egyik legtisztességesebb politikus, hogy ha a magyarok nem akarnak kitelepedni, akkor a lenini alkotmányt alkalmazzák. Ettől mindenki megijedt. A lenini alkotmányról egy Svájcba emigrált magyartól hallottam, aki 1968-ban, Zürichben ezt mondta: „Fiam, nézze azt a szálodát: abban lakott Lenin. Ott van az a könyvtár, oda járt, és ott másolta le a svájci alkotmányt, ami szó

szerint megegyezik a szovjet alkotmánnyal, azzal a különbséggel, hogy ahol magántulajdon volt, ő közösségi tulajdont írt be, és ahol kanton volt, oda autonómiát.” És ez így is volt. A mi nyelvrokonaink például, a vogulok, ötezen voltak csak, ötszáz kilométeres körzetben laktak Szibériában. Ismertem néhányat személyesen is közülük: iskolájuk volt, az anyanyelvükön tanultak, központokat építettek, ahol tanultak. S bár kétnyelvűek voltak, de az anyanyelvüket használhatták. A II. világháborúban aztán a nemzetiségekből volt a legtöbb veszteség, mert azokat küldték az első vonalba. Ez is hozzátartozik a dologhoz, mert az a rész, ahol a mi nyelvrokonaink laktak, a Gulág legszomorúbb helyei voltak. De voltam például Izsevszkben, ahol a votjákok, az udmurtok laktak, s ott, az izsevszki egyetemen, a finnugor tanszéken magyarul tartottam több mint ötven hallgatónak és diáknak találkozózt. És egy szép udmurt–magyar szakos orosz kislány azt mondta nekem, hogy „Sándor bácsi, tessék még szép magyar verseket mondani.” Ezen mindig összeráncolják a szemöldöküket: elmentünk vacsorázni, diákokkal, tanárokkal meg nemzetiségi képviselőkkel, és mindig egyiküknek ott volt Lenin elvtárs

a hajtókáján. Kérdeztem, hogy miért. „Azért, mert neki köszönhetően matematikát és fizikát is anyanyelven tanultunk.” Kuzebaj Gerdnek (aki az udmurtok Kós Károlya, Kodály Zoltánja és Cseh Tamása volt egy személyben: építész, folk-lórgyűjtő, valamint gitáros és költő) volt egy szerelme: Oki Asalcsi. Oki Asalcsi orvostanhallgató volt Moszkvában, nyilván oroszul tanult. És amikor Kuzebaj Gerdet letartóztatták, akkor Oki Asalcsi, aki addig verseket is írt, összesen harminchatot, letette a tollat, és nem írt többet, hanem gyógyította a népét a traumából, az egyiptomi szembajból. Amikor Oki Asalcsi múzeumában jártam, amelyet a rendelőjéből alakítottak ki (az orvosi hagyatéka nagyobb, mint a költői), arra gondoltam, hogy milyen nagy bátorság kellett egy olyan lánynak, akinek a szerelme le van tartóztatva, ahhoz, hogy elhallgasson. Mert én is, amikor 1952-ben kezdtem rájönni, hogy milyen nagy különbség van aközött, amit tanulunk és ami a gyakorlatban van, abbahagytam az úgynevezett proletár verseket, mert egyszerűen nem tudtam írni. S mindegyre felhívtak a pártbizottsághoz, hogy: „Az elvtárs miért nem ír? Az elvtárs írjon! Az elvtárs tehetséges.” Én azóta úgy számítom, mondhat akárki akármit, hogy tehetséges vagyok. „Írjon – mondták –, mert az ellenség azt hiheti, hogy mi nem engedjük írni.” És én nem nagyon tudtam írni. Én is elhallgattam, de aztán megjött a hangom. És akkor írtam egy ilyen verset is, hogy *Oki Asalcsi balladája*: „vannak vidékek kietlen / messziségekbe veszetten / vidéki az őshitnek / ahová utak nem visznek / de eltalál viszszeréved / behuny szemmel is a lélek / nyomra lel a szó a dallam /

kötése köt oldhatatlan / csángónál is csángóbb éren / oki asalcsi nővérem / véremmel egy vér ki verset / két megyényi népnek szerzett / két megyének két kötelnny / verset s utána letenni / váltani a tollat késre / sztetoszkópra és szikére / megmaradni néma társnak / híven ahhoz kit bezártak / kuzebáj gerd csöndjét önként / vállalni de nem az önkényt / életen át hallgatással / dacolni az elnyomással / köldök-néző európa / honnan is tudhatta volna / nem lett belőle botránykő / mért nem dalol a votják nő / csak ki érte csak ki élte / s két megyényi kicsi népe / csak ők tudják csak mi tudjuk / még álmunkban is motyogjuk / el mert hallgatni s gyógyított / meghódoltat és hódítót / életen át hallgatással / szembeszállt az elnyomással / csángónál is csángóbb áron / oki asalcsi nővérem / két fényképed csokor versed / ennyid maradt rám s a merszed / hogy legalább a családnak / elmondjam a balladádat”. Ebben benne van a változásokhoz való viszonyom.

– *Mi hozta meg aztán újra a hangját?*

– A történelem történt úgy. Lasan eljött 1956, amikor is nagy szerencsém volt. Ekkor több mint ötven barátom és ismerősöm került börtönbe. Én ezt úgy úsztam meg, hogy 1956 nyarán a központi bizottság előtt azt mondtam, hogy nem írhatok addig európai verset – mondtam ilyen nagyképpen –, míg nem jártam Párizsban, és nem álltam a moszkvai metró lépcsőjén. 1956 őszén aztán elküldtek engem egy romániai íródelegációval a Szovjetunióba. Úgyhogy én október 26-án Moszkvában leszálltam a vonatról, s ott voltam egy hónapig. Kimaradtam az otthoni eseményekből, és nem kerülhettem börtönbe.

– *Mi történt az alatt az egy hónap alatt?*

– Rengeteg gyönyörű helyen jártam: Jásznaja Poljanában, Tolsztoj házában; voltam Péterváron, az akkori Majakovszkij Múzeumban; megnéztem Moszkvát, s még Örményországba is eljutottam. Aztán a repülőgépen, amikor mentem Jereván felé, találkoztam a fiatal Guliával, aki írt egy *Tavasszal* című regényt. És ott kiderült, hogy az ő apja, Dmitrij Gulia a legnagyobb abház író. De a fia oroszul írt, mert úgy jobban lehet érvényesülni. Én a kevéske orosz szókincsemmel összeveszttem ott vele. Az történt, hogy a repülőgéppel ott kellett éjszakázni Szuhumiban, és mi már be is rendezkedtünk egy kaszárnnyában éjszakára, amikor jött a hír, hogy az egész társaság – egy négytagú bolgár és egy négytagú romániai delegáció – meg van hívva az öreg Dmitrijhez. És ott állt egy olyan idős férfi, mint én most, az öreg Dmitrij a feleségével, és sírtak. „Drága rokon!” – mondták, ugyanis ők tartják a rokonságot. Mert egyetlen haza a nyelv, egyetlen hazánk ez a magyar nyelv. Több tízezer éven át jöttünk a megtanulhatatlan nyelvünkkel, amit gyarapítottunk, s mindig saját képünkre és hasonlatosságunkra formáltuk azt, amit átvettünk. Tulajdonképpen soha nem voltunk nagyhatalom, még az Árpádok idején sem. István király intelmeiben az áll, hogy az egynyelvű ország erőtlens. Tehát toleráns, minden más nyelvet megtűrő állam volt a Magyar Királyság. Most legyünk egy kicsit antiklerikálisak: nagyon érdekes, hogy a szentkeresztúri és a kolozsmonostori apátság az Árpádok alatt több pápai tizedet fizetett, mint Franciaország. Mert Európa soha nem szeretett



Kányádi Sándor Elek apó kútjánál a Döbrentei téren

minket: mindig kilógtunk Európából. Cserébe elláttak szentekkel – olyan dicsőségesen, hogy egyetlen uralkodói családban a világon nincs annyi szent, mint az Árpádoknál. Nem voltunk nagyhatalom, szolgáltunk szinte minden birodalomnak, de mindig volt annyi képességünk – mert hol vannak ezek a nagy birodalmak? –, hogy a képviselőnk benne legyen a „központi bizottságban”. Egyet-

len hazánk van, és ez a haza van Dél-Amerikában is. Voltam egy amerikai „turnén” is 1981-ben: harmincöt találkozt tartottam Vancouver-től egészen Buenos Airesig, de egyre vagyok büszke: egy cent adósság utánam nem maradt. Amit adakoztak az esteken, abból futotta repülőjegyre. Egy ballonkabátot vettem a három hónapi keresetből a gazdag Amerikában, de annyit láttunk, hogy ha angolul,

spanyolul tudtunk volna, és milliomosok lettünk volna, akkor sem láthattunk volna ennyit. Mikor hazajöttem, az otthoni tévében azt is mondtam, hogy erre a meghívólevélre én akkor is elmentem volna, ha gyalog kelek át az Atlanti-óceánon. Összekötöttem őket a Székelyfölddel. Vancouverben, fönn északon, Kanadában, az indián rezervátumban kétszintes házakban laknak. Sohasem láttam annyi szo-

morú embert, mint abban a rezervátumban. Ők nem is tudják, hogy szomorúak. A rezervátum tisztviselői nem tudtak a nagymamával beszélni, mert a nagymama nem tudott angolul, ők viszont főiskolát végeztek, de angolul. Kérdeztem, hogy a törzs nem nehezményezi, hogy a rezervátum vezetői nem beszélnek az anyanyelvükön? „De igen.” És akkor mit csinálnak? – kérdeztem. Azt mondta, hogy esti tanfolyamon tanulnak. Kértem, hogy számoljon el tízig! Hatig tudott. Amerikában a szerzetesek verték a gyerekeket szünetben, ha törzsi nyelven beszéltek. Ugyanúgy – ezt a volt finnországi nagykövetünkötől, Jávorszky Bélától hallottam – Finnmarkban van a finn Csángóföld. Ott is verték a gyerekeket a tanárok, ha szünetben finnül beszéltek. Meg kell mondanom, hogy Moldovában nagylelkűek voltak: egy lejt kellett fizetni, abból kávéztak a tanárok.

– *Hogyan osztaná szakaszokra a pályáját?*

– Először is: én nem korszakolnám. Ott van a dátum mindegyik versem alatt, kivéve az úgynevezett gyermekverseket. Habár a Napsugárnál nem volt ilyen, hogy gyermekvers meg felnőtt vers: csak vers. És azonkívül az volt a szempont világéletemben, hogy nagyjából az én négy elemít végzett, de nagyon művelt, olvasott édesapám is megértse azt, amit írok. Nem szoktam korszakolni. Egyszer azt kérdezték a kolozsvári diákok, hogy a mai modern magyar költészetből kit tartok a mintaképemnek. Már majdnem azt mondtam, hogy Weöres Sándort, mert ő tényleg nagy költő, és nagyon is lehet példakép – de ilyenkor, amikor nem őszintét mondok, valaki meghúzza a ka-

bátomat (vagy az ördög, vagy az angyal). És azt mondtam, hogy Petőfi Sándor. Mert azt írta tizenkilenc éves korában: „Arany kalással ékes rónaság, / Melynek fölötté lenge délibáb / Enyelgve üz tündér játékokat, / Ismersz-e még? oh ismerd meg fiad! / Rég volt, igaz, midőn e jegenyék / Árnyékain utószor pihenék, / Fejem fölötté míg őszi légen át / Vándor darúid V betűje szállt.” S kicsit később, ugyanebben a versben írja, hogy: „Ezt én tudom – mikép nem tudja más – / Kit örömeivel a tapasztalás / Sötét pohárból annyiszor kínált, / Hogy ittam volna inkább a halált.” Na, ilyet csak a nagy Shakespeare Vilmos szokott írni jobb óráiban! S ezt Petőfi tizenkilenc évesen írta! Jártam úgy is egy piarista kollégiumban, hogy arra kértek engem: szerettessem meg Arany Jánost a gyerekekkel. Azt mondtam, hogy „Ég a napmelegtől a kopár szik sarja, / Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta...” Kiröhögtek. Egy szót sem értettek belőle. És akkor elmagyaráztam, és azt mondták, hogy „tök király, zsír”. Tudomásul kell venni, hogy a nyelv is változik. Az Arany János-i komótosabb, tradicionálisabb; Petőfié ma is modern. El kell olvasni az *Úti jegyzeteit* – sokat tanulhatnának belőle ma is.

– *Mint említette, a Napsugárnál nem tettek különbséget felnőtt- és gyermekvers között. El lehet-e egyáltalán különíteni a kettőt?*

– Nálunk az volt, hogy vers vagy nem vers. Én még soha nem mondtam magamról azt, hogy költő. Ez olyan foglalkozás, hogy csak az illető halála után derül ki teljes biztonsággal, hogy az volt-e, aminek hitték, s aminek hitte olykor ő is magát. Ha majd az utódok, az unokák és a dédunokák is érdemesnek

tartanak valamit kézbe venni. Nem is azt mondom, hogy elolvasni, hanem meghallgatni: mert akkor már nem írnak talán, valószínűleg lesz egy analfabéta magaskultúra, hangos és látványos. És a vers visszahelyeződik homéroszi, Balassi Bálint-i jogaiba, mert a könyvnyomtatással úgymond száműzték a verset a könyvbe. Mert mi lett volna, ha a szerzetesek azt mondják, hogy mi továbbra is kódexeket másolunk? Most ennek is, a gutenbergi korszaknak is vége van. Visszatérve a gyermekversekre, itt van például ez: „Itt van az ős, itt van újra, / S szép, mint mindig, énnem. / Tudja Isten, hogy mi okból / Szeretem? de szeretem. / Kiülök a dombtetőre, / Innen nézek szerteszét, / S hallgatom a fák lehulló / Levelének lágy nesztét.” Döntse el, hogy ez felnőtt vers vagy gyerekvers! Ám egy dolog biztos: hogy ezt mindenütt mondták egész Amerikában, még a harmadik generáció is. Én egyszer azt mondtam a gyermekeknek, hogy tanuljunk meg egy verset. A Napsugárban József Attilára emlékeztünk, és azt ajánlottam, hogy tanuljunk meg az ő emlékezetére négy sort. Ez pedig az volt, hogy „A semmi ágán ül szivem, / kis teste hangtalan vacog, / köréje gyűlnek szeliden / s nézik, nézik a csillagok.” Erre jött egy tudós, és azt kérdezte tőlem, hogy „Sándor bátyám, nem tudod, ki volt az, aki a legnagyobb magyar egzisztencialista verset elbogatellizálta a gyerekeknek?” Hát – mondtam –, ez én voltam. „Téged József Attila két lábbal billentene fenéken” – mondta. Elhiszem, hogy ez a legnagyobb magyar egzisztencialista vers, de ha azt mondod a felnőttnek, hogy rajzolja le a semmit, azt mondja, hogy a semmit nem lehet

lerajzolni. A gyermek viszont azonnal kitalál valamit, és lerajzolja. A jó vers pedig olyan, mint a jó lábbeli. És amikor az édesanya jó anyagból vesz cipőt, akkor egy-két számmal nagyobbat vesz, hogy nőjenek belé a gyermekek. Hát ez egy olyan lábbeli, hogy öregasszony és öregember korukig nőhetnek belé. Ez is gyermekvers, ha akarjuk. Csak bele kell nőni.

– *Elek apó kútját már több helyen is felállították, határon innen és túl. Mesélne erről a kezdeményezéséről?*

– Kinéztem a Döbrentei térre, és arra gondoltam, hogy ennek a magyar nemzetnek két apója volt: Bem apó és Elek apó. Az egyik a szabadság jelképe, a másik az igazságé, mert igazság csak a mesékben van. És a polgármesternek azt mondtam, hogy szeretnék én ide egy kutat: Elek apó kútját. „Ne ijedj meg – mondtam –, nem kerül a magyar adófizetőknek semmibe.” És aztán mentem az iskolákba, óvodákba, ahol találkozó volt, és azt mondtam, hogy aki lemond egy gombóc fagyiról vagy egy üdítőről, és beteszi az árát a tanárnő tányérjába, az részvényese a kútnak. Fél év alatt összeszedtem a kútra valót; négy évbe telt, mire engedélyezték. Tudtam, hogy ebből járvány lesz. Melocco Miklós szobrász barátom vállalta, hogy megadja az arculatát. És az is van a kútra írva, hogy Elek apó kútja; ott van egy plakett, amelyet Gergely István készített, mellette van egy kis gyíkocskas, és ha megnyomják a pedált, akkor a gyík szájából folyik a víz. A vállában pedig van egy klasszikus oszlop, amely a szobrász szerint azt hivatott közölni, hogy a népköltészet is csak a klasszikus költészet segítségével juthat érvényre. Volt még

hely, és oda felírtuk: „Azok emlékére, akik nem lehettek Elek apó olvasói: az 1956-os forradalom gyermekáldozatainak hargitai kőből, óvodások, iskolások ezreinek adakozásából.” Amikor harminchárom éves koromban először jártam Budapesten, a Kerepesi temetőben láttam egy elég nagy parcellát, ahol csupa ilyen név volt, hogy „Kis Jánoska, élt hat évet, meghalt a házáért 1956-ban, október, november...” Mind áldozatai a forradalomnak, akiket vagy a gondatlan, felelőtlen felnőttek küldtek ki, hogy tank elé vessenek egy Molotov-koktélt, vagy egyszerűen rájuk omlott a szétlőtt ház... Akik soha nem járhattak iskolába, és nem lehettek Elek apó olvasói. Az ő emlékükre. Van már Nagykovácsiban, Sopronban, Székelyudvarhelyen és Nyársapáton is. Mindenhová küldtem a plakettet, s azt mondtam: „Gyerekek, ezt a követ a Hargitáról hoztuk.” A soproni is a Hargitáról van, és lesz egy a Nógrád megyei Bercelen. Azt már a kápolnásfalviak és a nógrádberceliek (ezek testvértelepülések) hozzák létre; én csak a plakettet fogom adni. És ha minden jól megy, akkor lesz Déván Csaba testvér gyermekeinek, meg Gyimesfelsőlokon is. S szeretnék még egy kutat Homoródfürdőn. Ez nagyobb vállalkozás; már megbeszéltem az ott-honiakkal. Homoródfürdőn van a régi Mária-forrás: ott ebédelt Petőfi Sándor a halála előtt körülbelül egy héttel. Egressy Gábor színészbarátjával onnan ment Marosvásárhelyre, aztán Marosvásárhelyről Keresztúrra, Keresztúrról meg Fehéregyházára. Tamási Áronnak meg én csorgattam tele itt a poharát 1956 szeptemberében: fel is van írva, hogy ott szállt meg, a hatos villában Tamási Áron. És

Tudor Arghezi is járt itt, a nagy román költő, akit nyolcvankét éves korában volt szerencsém meglátogatni. Jött reszketve felém, s kérdezte, hogy tudok-e románul. Mondtam, hogy tudok. Azt mondta: „Én is tudok kicsit magyarul – emberek vagyunk, megértjük egymást.” És akkor elmondta nekem Ákos-tófalvától fel a Homoród mentén az összes falunévet magyarul, mert ő gyerekkorában három boldog nyarat töltött Szentegyházán. Azt szeretném, ha lenne egy olyan felirat a Mária-forrásnál, hogy Tamási Áron mikor járt ott, egy vers magyarul, németül, románul; meg hogy Arghezi mikor járt ott, egy vers románul, magyarul, németül, mert ez a három nyelv volt Erdélyben. Az Arghezi-vers címe: *Szomjas vagyok*. „Tengődöm lassacskán: / ehetném, ihatnám, / De nem mondhatom mégse meg / akárkinek, / milyen étel, milyen manna / táplálhatna. / Van kenyérem és van borom, / telt kas az udvaron, / gyümölcscsel a kertem / roskadásig telten; / szinte nem fér a fán. / Tehe-nem csorda-szám / és duzzadó tőgyekkel: / fejhatsz, ahány sajtárral csak kell. / És az árva méhes / sem éppen szegényes, / még tavalyi mézem / is van, ha megnézem, / tele kamráimban. / Mindenből elegendem van: / jóból és rosszból kazlak. / Rád vagyok éhes, téged szomjazlak.” Tamásitól pedig ezt: „Az irodalom, a művészet embereinek mindenkor, minden körülmények között, akár a politika hóna alatt is, a népeket egymás felé vezető utakat, ösvényeket kell keresniük és egyengetniük.” S ezt is három nyelven felírni. Ezt szeretném megcsinálni.

**Tankó Anna –
Csósz Enikő – Józsa István**

Ragaszkodás a szülőföldhöz Skultéty Csaba:
Vannak vidékek, féltett kishazák.
Az én Ung megyei Nagykaposom,
 A szerző kiadása, 2014.

„Ahogy fogy-fogy a jövő, egyre többet ér a múlt.” – ezzel, a Babits Mihálytól vett idézettel indítja „emlékező-képeskönyvét” Skultéty Csaba, az örökifjú rádiós szerkesztő és immáron többkötetes szerző.

A valamikori Szabad Európa Rádió Magyar Szerkesztőségének Ambrus Mártonja alig betöltve a 93. életévét, újabb kötetrel örvendeztette meg magát és olvasóit. Megörvendeztette, mert vállalta, hogy olyan mívés kivitelű munkát ad ki a keze alól, amelyre külső és tartalma okán is oda kell figyelni. Vállalása sikerrel járt.

S miért kell odafigyelni a kötetre, illetve annak tartalmára? Azért, mert Skultéty Csaba olyan életutat vázol fel – a sajátját – 1920 és 1989 között, amely – mint cseppben a tenger – visszaadja a trianoni békediktátum utáni Magyarországtól elcsatolt területek magyarságának történetét.

A szerző nem tesz mást, mint emlékei, néhai nővére írásba foglalt emlékezése és családi dokumentumok, korabeli képeslapok, újságkivágatok segítségével bemutatja, hogy miként és hogyan is élt a Csehszlovákia részévé vált Felső-Magyarország – Szlovákiára keresztelt – magyarsága a „cseh megszállás” alatt.

Mert a trianoni békediktátummal elcsatolt – egyszerűen csak Felvidéknek nevezett – területen élő magyarok, az 1920-ban és azt követően, a színmagyar településekre megérkezett cseheket „megszállóknak” nevezték. S részben így vélekedtek a Csehszlovákiává lett terület szlovák – akkor még minden sértő szándék nélkül tótnak nevezett –, valamint ruszin/rutén lakói is.

Skultéty Csaba a csehszlovák államban nőtt fel, de már a területi revízió utáni Magyarországon érettségizett. Közben megjárta a késmárki német gimnáziumot, elsajátította a német, a latin és a szlovák nyelvet, de megismerkedett a franciával és a ruszinnal is. Mert mint könyvéből is megtudhatjuk, az 1939-ben Kárpátjaként visszaszerzett, illetve visszatért területen szinte mindenütt a kétnyelvű – magyar és ruszin/rutén – feliratok váltak kötelezővé. A többségi nemzet – ott egyébként kisebbségben lévő – tagjaitól, különösen a közigazgatásban, közszolgáltatásokban

dolgozók esetében a kisebbség – az adott területen egyébként többség – nyelvének elsajátítását elvárták.

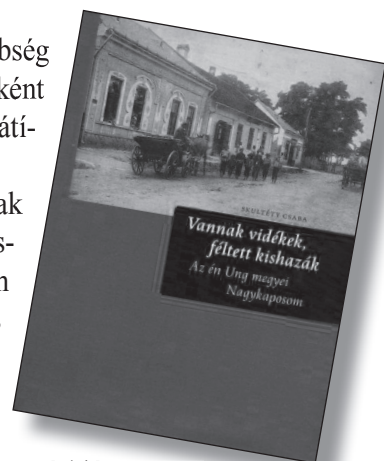
A szerző könyve nemcsak a saját életútjának jó stílusban megírt vázlata, hanem egy olyan színes, díszes kiadvány is, amely visszaépít bennünket a XX. század húszas-harmincas éveinek Nagykaposára, Késmárkjára, Ungvárára... Vendéglőbe, sportpályára, verandára, iskolába, templomokba. Színes képeslapokon, hivatalos kiadványok részleteiben, magánlevelekben, rajzokon elevenedik meg a múlt.

S milyen is volt az a Kiskapos, Nagykapos Ungvár, Késmárk – és még számos más település –, ahol keresztények és zsidók, magyarok, szlovákok, ruszinok és cigányok éltek együtt? Meglepően derűs, kiegyensúlyozott. Toleráns volt az a világ. Skultéty Csaba arról ír, hogy a cseh „megszállók” előbb-utóbb „rákényszerültek” a magyar nyelvre, és a hivatalos ügyekben is mindenhol el lehetett járni magyarul. (Vajon elmondható-e mindez ma, a XXI. században ugyanazokon a helyeken?)

Skultéty Csaba olyan gyermekként meg- és átélt emlékeket idéz könyvében – Mécs Lászlóról, Groschmid Gézáról, Radványi Géza és Márai Sándor édesapjáról és számos ismert és elismert íróról, felvidéki politikusról –, ami a ma generációi számára már történelem, miközben azok a szerzőnek személyes, illetve közvetett emlékek, a „megélt történelem”.

Szerencsére Skultéty Csaba nem az a személy, aki emlékeit, ismereteit ne akarná megosztani másokkal is. Tette és teszi ezt még ma is, teljes szellemi frissességgel, közvetlen, olvasmányos stílusban, közelítve a 95. életéhez. Mert Skultéty Csaba, a trianoni nemzedék tagja, 2015. december 31-én tölti be majd a jelzett életét.

S mit tesz majd azt követően? Szerintem ír, interjúkat ad és előad, s teszi mindezt azért, hogy abból a fantasztikus tudásból és tapasztalatból – amit élete során összegyűjtött – átadhasson az utókornak annyit, amennyit csak lehet. Mindazt, amit „gyűjtögetett” Nagykaposon, Késmárkon, Ungvárott, Budapesten, Párizsban, Münchenben és Leuvenben – talán egy oldal sem lenne elegendő a felsorolásra érdemes helyek számára –, mert a Nagykaposról indult fiatal-



ember életéből végül is a történelem „jóvoltából” a szülőhelyen eltöltött idő alig ölel fel néhány esztendőt, s mégis... Skultéty Csaba ragaszkodása szülőföldjéhez, a múlt emlékek megörökítésének vágya és azok megőrzése példaadó, ahogy példaadó a könyv tartalma és nyelvezete is.

Ha lehet valami kifogásolnivaló a kötet esetében: az a szerény példányszám. A könyv impresszumában a következő olvashatjuk: „Készült: 500 példányban”. Magam úgy vélem, egy ilyen könyvnek legalább néhány ezer példányban kellene megjelennie, és jó lenne, ha minden példányra legalább három-négy olvasó jutna.

Márpedig a szerző – vélem/remélem én –, közvetíteni is akart. Közvetíteni valamit a lassan feledés homályába vesző múltból: hitet, hazaszeretetet, mások iránti megbecsülést, a tudás iránti vágyat, a mindenki számára kijáró tiszteletet, a tisztességet és a tisztas

munka szükségességét, amelyet mindig, mindenhol, mindenki számára biztosítani kellene.

Ő maga birtokában van mindezeknek. Élete a magyarság szolgálatában úgy telt, hogy mindig figyelt másokra, és tiszteletben tartotta más népek, nemzetek fiainak érzelmeit. Soknyelvűsége, a különböző kultúrák ismerete segítette őt abban, hogy hosszú évtizedes emigráció után hazatalálva is megmaradjon magyarnak és egyben európainak. Szülőföldjére, Nagykaposra előbb, mint „turista/vendég” érkezett meg, majd 2005-ben a település díszpolgára lett. Budán pedig új otthonra lelve írja könyveit, cikkeit, készíti kiállításait, és osztja meg emlékeit mindazokkal, akik érdeklődnek a néhai elcsatolt területek – különös tekintettel a Felvidék, Kárpátalja – magyarságának lassan eltűnő, feledés homályába tűnő múltja iránt.

Szakály Sándor

1956 írásban és képen

Salamon Konrád: *Tizenkét nap szabadság – 1956. Az első antikommunista forradalom*, Magyar Napló Kiadó, 2014.

Szakkönyvek százai olvashatók az 1956-os eseményekről. Évtizedekig önálló '56-os kutatóintézet működött. Mégsem készült el a forradalmi felkelésről az idő próbáját is kiálló, megfelelő terjedelmű és az éppen aktuális politikai irányzatoktól magát függetleníteni tudó népszerűsítő összefoglalás. Salamon Konrád munkájának eredményeként végre kezünkbe vehetünk egy olyan könyvet, amely lényegét tekintve megfelel ezeknek a követelményeknek.

A könyv szövegét a jeles történész írta, míg a szokatlanul terjedelmes képsorozatot Réger Ádám állította össze. Salamon Konrád hasznosította korábbi középiskolai és főiskolai tankönyveinek eredményeit. A hazai eseménysor bemutatása mellett elmélyülten foglalkozott a nemzetközi szintér fordulataival. Ami a világban történt, az elválaszthatatlanul összefüggött a magyarországi történésekkel. A desztalinizáció lassan, de elkerülhetetlenül végbemenő folyamata igen erőteljesen hatott nálunk. Talán jobban, mint a többi szovjetek által uralt gyarmati diktatúrában, hiszen nálunk már közvetlenül Sztálin halála után létrejött Nagy Imre vezetésével a kommunista párton belüli

reformellenzék. Azonban a reformfolyamat a szovjet világbirodalomban csak tendenciaszerűen érvényesült. Gyakoriak voltak a hatalomért folytatott szenvedélyes küzdelem miatt a moszkvai vezetésben a megtorpanások. A szovjet diktatúrában mindig különleges szerepe volt titkosszolgálatok vezetőinek, 1953 nyarán azonban sikerült a politikai vezetőknek eltávolítani a színről Lavrentij Beriját, aki reformokat ígért. Eleinte úgy látszott, hogy Malenkov fog Sztálin örökébe lépni, de háttérbe szorult, és a Bulganyin-Hruscsov páros vette át az irányító szerepet. Csak 1957 nyarán tudott Hruscsov megszabadulni társától, legalábbis a vezető poszton. A moszkvai bizonytalanság rányomta a bélyegét a budapesti kamarilla erőviszonyaira. Rákosi Mátyás ügyesen ki tudta használni ezeket a hatalmi ellentéteket, s 1955-ben kiszorította mind a vezetésből, mind a pártból Nagy Imrét.

Az összefoglalás érzékelteti, hogy milyen visszhangot váltott ki a változásokat kívánó magyar pártelitből ez a hatalmi marakodás. Nem eltávolította őket a reformoktól, hanem inkább radikalizálta őket. 1956 elején, a XX. kongresszus határozata nyomán megismerkedhetett a nemzetközi, s nyomában a hazai közvélemény a sztálini évtizedek igazi arcával, s egyre



nyíltabban kezdte követelni Rákosi menesztését. Ő azonban olyan mélyen be volt ágyazódva a hatalomba, s olyan sikeresen intrikált Nagy és hívei ellen Moszkvában, hogy egészen 1956 júliusáig megmaradt a párt első titkári pozíciójában. Késői leváltásához hozzájárult, hogy a szovjetek jól ismerték a magyar lakosság igazi érzelmeit, és világos volt számukra, hogy Nagy Imre népszerű politikus. Látták azt, hogy egyre kevésbé hisznek az idegenből kikényszerített politikai rendszer reformálhatóságában. Az osztrák államszerződés 1955. évi megkötése, Ausztria semlegesítése után a közvélemény többsége már nem a kommunizmus dimenzióiban gondolkodott. A hol engedélyezett, hol betiltott Petőfi Kör rendezvényei egyre inkább valamiféle rendszerváltozásról szóltak, s nem a rendszer megújítását célzó belső reformokról. Ezért találó a könyv alcíme: *Az első antikommunista forradalom*. A hatalmi eliten belül, pontosabban inkább annak holdudvarában, írói, újságírói, művészeti körökben és nem utolsósorban az egyetemi diákság körében, amely alapos megvalogatása révén a rendszer kedvezményezettjének számított, egyre nyíltabban kezdett politizálni az ellenzék.

A nyomdatechnikailag nagyon igényes kiadvány kifejező képek sorával mutatja be ezt a mozgalmat, amely ugyan látens módon már Nagy Imre 1953-as színre lépése óta, de 1956 januárja óta nyíltan jelen volt a közéletben. A munka kevésbé ismert képek segítségével igazolja a fentieket. A 23-ai tüntetésen sem a vörös zászlót, sem a címeres nemzetiszínűt nem lehet látni. A szerencsétlen, szovjet mintájú címert – a Bem-szobor felé menetelve – már a Bajcsy-Zsilinszky úton kivágták a zászlókból, amelyeknek még ugyan csekély a számuk, de jól mutatja azt a szünetet, azt a levegővételt, ami az oktrojált jelkép elutasítása, s az igazi nemzeti trikolor elővétele között kitapintható volt. A nemzetközi összefüggésekre utal a lengyel zászlók jelenléte. Folytatva a kötet képeinek elemzését, kijelenthetjük, hogy ez az első olyan kiadvány, amely képanyagában kiegyensúlyozott. A Kádár-korszak kiadványai csak a népítéleteket ábrázoló fotókat közölték, míg 1989 után, az ellenkező végletbe esve, ezek eltűntek a képek közül, s csak a korábban eltiltott vagy elhallgatott dokumentumok kísérték a szövegeket. A forradalom képi megjelenítésében rejlő nagy lehetőségeket korán felismerték. 1956 őszén több tudósítóhoz hasonlóan Budapesten fényképezett Erich Lessing, John Sadovy és Jean-Pierre Pedrazzini. Utóbbi

bi a Köztársaság téren kapott halálosnak bizonyuló lövést. A szörnyű tragédiát, amely során mindkét oldalról összesen mintegy 50 fő esett áldozatul, végig fotózták az említettek. Ezek a képek bejárták a világsajtót, kompromittálva a forradalmat. A több mint 100-100 áldozatot követelő Kossuth téri, valamint salgótarjáni vérengzésről nem készültek, vagy csak évtizedek múltán kerültek elő rossz minőségű, amatőr felvételek. Lessing és Sadovy világhírnévre tett szert. Felvételeik segítségével több tüntetőt és lincselőt azonosítottak, elítéltek; sokukat kivégezték. Bírósági felhasználásukat igazolja – többek között – Jobbágyi Gábor, aki kutatásai közben, bírósági anyaghoz csatolt terhelő bizonyítékként talált rá egy fényképgyűjteményre (*Szigorúan titkos emlékkönyv*, Szabad Tér Kiadó, 1998). A kötet a megrázó háborús jeleneteket ábrázoló fotókkal együtt közölte a forradalom idején keletkezett népi rigmusokat, az ún. '56-os kuruc verseket. Azt, hogy a békésnek indult tüntetésből háború lett, azzal erősíti meg Jobbágyi, hogy a József körút Baross utca és Üllői út közötti 200 méteres szakaszán kilenc évesen 23 kilőtt tankot és rohamlöveget számolt össze.

A fotóalbumokban rejlő lehetőségekre ébredt rá Bayer Zsolt is, aki minieszéket csatolt a kiválogatott fotókhoz (*1956 „...hogyan legyen jel”* – XX. Századi Intézet és Történeti Hivatal. é. n.)

A kötet képeinek java részét az MTI, Fortepan és Nagy Gyula gyűjteményeiből válogatták nagy gondnal és hozzáértéssel, ügyelve a minőségre. Arról nem a szerkesztők tehetek, hogy kevés fotó készült a vidéki eseményekről, ezért például a miskolci forradalomról csak egy elmosódott felvétel kerülhetett a kötetbe. Több évtized múltán még mindig kerülnek elő '56-os képek. Az események megörökítése a forradalom leverése után főbenjáró bűnnek számított. 1957 tavaszán a rendőrség végigjárta az összes fotószaküzletet, a fényképezők műterméit és lakásait, s elkobozta a fotókat és a filmtekercseket. Mégis sikerült a képek egy részének átvészelnie ezt az időszakot. A fényképezők megfélemlítése oly mértékű volt, hogy még ma is előfordul, hogy nem merik készítőik névvel vállalni munkájukat, ha nyilvánosságra kerülnek.

Az események alatt Magyarországon tartózkodó tudósítók sok felvételt készítettek. Mint említettük, ellentmondásos szerepe lett munkájuknak. A fotóanyagok mindig különösen alkalmasak voltak a tendenciózus válogatásra, a hamisításra. Itt volt az ideje,

hogy kezünkbe vehessünk egy kiegyensúlyozott, koncepciózus képanyagot. A kötetben az utca eseményei mellett a politikusok arcképei is helyet kaptak. Sikerült az események higgadt, kronológikus tárgyalása mellé elhelyezni a szereplők arcképét. Sokszor kulcsfontosságú pillanatokban villant a vaku. Például a körülmények kedvezőtlenége ellenére maradt fenn dokumentum Nagy Imre október 23-i parlamenti beszédéről, az álságosnak bizonyult magyar–szovjet tárgyalásokról. Salamon Konrád arra is ügyelt, hogy a döntéshozók, szereplők közül senki se maradjon ki a gyűjteményből. Még a korszak jó ismerőjének is sikerült meglepetést okozni a Petőfi Párt vajdahunyadvári megalakulásáról közölt felvétellel, ahol B. Farkas Ferenc megnyitó beszédét az első sorból hallgatja Veres Péter, Illyés Gyula és Tamási Áron. Nem maradtak ki a sorból a fegyveres harcok főszereplői sem: Szabó János a Széna térről, vagy Mesz János, aki szovjet tankok tucatjait semmisítette meg, s a második offenzíva alatt fegyverrel a kezében halt meg.

Kovács Béla, a Kiszgazdapárt 1947 telén elhurcolt vezetője kilenc éves szovjetuniói „átnevelése” utáni megtört arcát nézve magyarázatot kapunk arra, miért nem lépett határozottabban a színre, s hagyta a kiszgazda gondolatot Dudás Józsefnek felhasználni. A szerző megfelelő alap kutatások híján nem foglal állást az utóbbi megítélése tárgyában. Nem maradnak ki a kötetből a forradalom teoretikusai sem: Bibó István és Németh László. Írásaik rövid ismertetése és arcképük hozzájárul a kiadvány teljességéhez. Az Írószövetség tevékenységének dokumentálása szintén példászerű. A fényképek mellett számos korabeli felhívás és kiáltvány reprintje szolgál útmutatóul az olvasóknak. Egyetlen képaláírásban találtunk csak hibát. A Tanács körúton (ma Károly körút) felvonuló, tüntetőket szállító szovjet páncélosok nem október 24-én, hanem 25-én vitték a fiatalokat a Kossuth térre, ahol, mint ismert, a forradalom legpusztítóbb sortüze szedte áldozatait.

Visszatérve a kötet tartalmára, megállapíthatjuk: Salamon Konrád nem kényszeríti olvasóit koncepciója elfogadására. Hagyja, hogy a tények, történések, s – végül – a plasztikus, remekül válogatott képek fogalmaztassák meg véleményüket, ami természetesen különbözhet egymástól. Sokakat meg fog ragadni a felvételeken látható tüntetések sodró lendülete, lelkes spontaneitása. Mások ráébredhetnek arra, hogyan eszkalálódtak az események a szerencsétlen szovjet döntés – a páncélosok és a gyalogság mozgósítása –

következtében egyik óráról a másikra nemzeti felkeléssé, háborúvá. A képek híven beszámolnak az emberek tömeges pusztulásáról, magyarokéről, oroszokéről egyaránt. Az 5000 magyar áldozat mellett (Kádár adta meg a számot az érdeklődő kínai vezetőnek, Csou-En-lajnak 1956 decemberében), szovjet források (Kun Miklós interjúja – Beszélő.c3.hu/97/89/12htm. – letöltve: 2014.08.12.) szerint 2000 szovjet katona veszítette életét. A napokig az utcán heverő, mésszel leöntött holttestek elborzasztották az embereket. A magyar áldozatokat gyorsan összeszedték és elszállították, sokszor a legközelebbi téren hantolták el őket. A harcok intenzitását jól mutatja Szentpétery Tibor egykori haditudósítónak a kötetben nem közölt képe, amelyen elesett szovjet tankosok sisakai vannak százzámra feltornyozva az Üllői úton. A szovjet vezetés súlyos döntéséhez, ami a második beavatkozáshoz vezetett, bizonyára hozzájárult, hogy a szovjet marsallok (Konyev, Zsukov, Szerov) vissza kívántak vágni az október 23-a és 29-e közötti súlyos vereségért.

A szerző nem terheli túl olvasóit elméleti fejtegetésekkel. Azt azonban már a kötet bevezetőjében leszögezi, hogy hamis a kommunista ideológia forradalomelmélete. Ugyanis, ha egy hatalomátvételt nem kísér a tömegek mozgalma, amely a társadalmi egyenlőségért és a demokráciáért szerveződik, akkor csak puccsról beszélhetünk, amelynek nyomán sor kerül a totális diktatúra bevezetésére. Ez történt 1917 októberében Oroszországban, nálunk 1919 márciusában, szemben a Nagy Francia Forradalommal és az 1848-as forradalmakkal. A könyv végén a szerző a forradalom történelmi helyének kijelölésekor külföldi és emigráns magyar (Csonka Emil) szerzők írásaival erősíti meg álláspontját. A munka azt sugallja, hogy a forradalom pozitív kifejlettel végződhetett volna, ha a demokráciát, nemzeti önrendelkezést és a szociális változások javát megőrizni kívánó Nagy Imre és Bibó István elképzeléseit nem keresztezik szélsőséges álláspontok. Nagy Imre politikáját magyarországi hívein kívül, sem az emigráció, sem a külföldi elemzők nem értették meg. Valójában csak mártíriumuk ébresztette rá a hazai és a nemzetközi közvéleményt Bibó és Nagy szerepének jelentőségére. Nem kedveztek a nemzetközi fejlemények sem elképzeléseiknek: a keleti és a nyugati hatalmi politika semmibe vette a magyarok általuk közvetített többségének vágyát az osztrák, vagy legalább a finn példa követésére.

Szabó A. Ferenc

Minden nap újra- történik a múlt

Jámborné
Balog Tünde:
Templomkerti látomások,
Széphalom Könyvműhely,
2014.

„Itt minden nap újra történik a múlt.” A templomkert mesélni tud: múltról, jelenről és persze a jövőről. Üzennek a holtak, a történelem, bár csak az érti meg szavukat, akinek van hozzá hallása, s lesz hozzá látomása. Mert a múlt óhatatlanul egybekeveredik a jellel és persze a jövővel is. Ráadásul sajátos logikával, ami a fiatal lelkésznek nem, ám az egykori Prédikátornak (no meg az elbeszélőnek) evidencia: „a templomkertben nem lineárisan követik egymást az évek, körkörösén örvénylik az idő. Elperdült táncokat, régi perpatvarokat vet újra partra, lópatkók csattogását, ágyúörgést, a kivándorolt fiait sirató bogárné jajgatását, és a sarkon lakó meddő fiatalasszony havonta beköszöntő könnyeit”. Ezután is többször megszólal az elbeszélő, s például a történet rögzítésének nehézségeit így tárja fel: „emlékeink is változnak életünk folyamán, különös metamorfózison esnek át, mintha a múlt többször újra játszana önmagát, mindig kicsit másképp...”; „Lehet, hogy nem is a valóság ivódott így belém, hanem az emlék emléke... (...) vagy csupán kikövetkeztetem, hogy így volt, így kellett lennie?” A múlt megértésére nekünk föltétlenül szükségünk van, a jelen üzenetét pedig majd fejtegetik mások, ha egyáltalán lesz még rá készülékük, halló-, látó- vagy más érzékelőszervük.

A templomkert alatt egy régi, kiszáradt folyómeder, földalatti folyó húzódik: „Víz helyett ugyan csupán sár és homok áramlik ágyában, mégis szüntelen szagztatja partját, változtatja árkát”. Az elbeszélésben vissza-visszatér a mélyben örvénylő homokfolyó. Már régen elfeledhettük volna, ám a „homokfolyam” olykor jelt ad, megmozdítja az épületeket. A homokfolyam olyan, mint a levágott végtag, továbbra is érzékeny, továbbra is tud zsibbadni, fájni. Már nincs, de még üzen. A homokfolyam fölhánytorgatja a múltat: a földalatti folyóba foglalt, az elbeszélő-elsuttogott történeteket, a pusztá ésszel föl nem fogható látomásokat eleveníti meg. A templomkert a mindennapjaink egyértelműnek tűnő, egyhangú, unalmas világa: bár ha például megindul a láthatatlan „homokfolyam”, akkor megtelik jelentésekkel, szellemalakokkal – föltölül a múlttal. Amikor egyesek megkérdőjelezik a művé-

szet létjogosultságát, éppen ezekkel a látomásokkal, üzenetekkel, embervoltunk lényegével érvelhetünk. Jámborné Balog Tünde látomáselbeszélései finoman játszanak a realizmus – népi szürrealizmus húrjain, a valós történeteket átfonják a hiedelmek; összefonódik történeti följegyzés, emlék, elbeszélés; egybefolyik a racionális és irracionális világ.

A történeteket a templomkerten és a kisvároson túl az elbeszélő személye, családja és a történelmi mozzanatok fűzik össze, no meg az életünket, kapcsolatainkat annyira jellemző ismételtetés, például szeretteink ilyesféle mondatai: „mert az melepszik át a napsütéstől, magyarázta anyám gyerekkoromban, és tanítása velem maradt, bár ő maga már régen eltávozott”. Magyarázta anyám gyerekkoromban...

Ahol közösség él, ott van templomkert. Ám ez a templomkert (akár Templomkertnek is írhatnánk) egy dél-alföldi, ősi és alig egy évszázada szélre került, határ menti városkában található. „Város a határon.” A Maros folyó mellett, részben annak feltöltött holtágára, egy állítólagos „homokfolyamra” települt. Nevezik „paraszt Velencének”. Jellemzik úgy is: a száraz kutak városa. Valamikor, 250 éve, történetünk kezdetén, a Prédikátor ezzel kezdte a históriát: „A Város formájára nézve hasonlít a szívhez”. A szerző titkolja, hogy valójában mely városról is van szó, de azért egyszer elárulja magát: a régi makóiakra, valamint a kamasz József Attila városára utal. A makói templomkert tehát a varázsgömb, amelyet csiszolgatva elénk tárulnak a múlt és a jövő mozaikjai. Jámborné Balog Tünde varázsfonalra fűzött makói elbeszéléseit (*Templomkerti látomások*) misztikával és nosztalgiával hatja át a régmúlt és a közelmúlt: összefonódik benne város-, család- és hivatástörténet: „forog körülöttem a tér és az idő. Kint és bent, régvolt és most kibogozhatatlanul összemacskásodik: egyszer a múltat nézem a jelenből, másszor a múltból a jelen...” Az elbeszéléskötet három részből áll: 1. *Templomkerti látomások*, 2. *Kötéltáncosok*, 3. *Hádész árnnyai*.

A templomkertből megidézett történelem vezéralakjai, a Prédikátor, a Földmérő és a Képiró képviselik az emberi lét három alappillérét: az egymást keresztező és támogató hitet, tudományt és művészetet. A múltból föltörő történetek a dél-alföldi népi hit-



világot jelenítik meg, amelyek egy furcsa, titokzatos (madárlábnyomokra emlékeztető) betűkből álló, lingua ignota (ismeretlen nyelvű) könyvben összegződnek. A kötetet *Codex Sireninek* nevezték el: benne szép és csúf chimérákkal, hominidákkal: szirénekkal, sellőkkel, soha nem látott hal-, madár- és hullőemberekkel, teljes anatómiájukkal, életmódjuk, szokásaik ábrázolásával – a kötet természetesen (!) elkallódott. Ahogy titokzatosak és kinyomozhatatlanok az események a sellőlányról, a vízi nimfáról is, akibe bele-szeretett a Képiró, ám a halászok, féltve tőle a szerencsésüket, agyonverték. A misztikumot fokozza, hogy az elbeszélő egyes szám első személyben beszél egy sírről, amelyet a templomkertben tártak fel, s benne egy holttestről, amelyet medencéjétől lefelé ezüstpikkelyek borítottak, a gödör mellett pedig bevésített jelekkel rovátkolt fekete kő hevert...

Ki tudja, hogy mi a valóság és mi a fantázia a makói Hany Istók-féle történetben? A furcsa lényekből egyébként több is feltűnik: a halfarkú lány mellett a vízbe fojtó holtember, a malachangon visító Sűvöltő, a kincset jelző lidérc, a halászokat csalogató vízilányok, no meg a Teknyővájó (népi próféta, táltos, garabonciás) egész arzenálját jelentik a helyi folklórnak. Ugyanilyen titokzatos, ám már történetileg is ismert az árnyékhuszárok, ismertebben a „szegénylegények” története. A dédapa elbeszélése szerint Világos után menekült honvédekről van szó, akiket a lakosok elbujtattak. Azután a történelem újabb árnyékhuszárok termelt: „Mögjük sorakoztak a mankóval bicegő első világháborús veteránok, a lefagyott lábú doni katonák és megnyomorított lelkű ötvenhatosok. Az egész Árnyékhadsereg.”

A kötet második része, a *Kötéltáncosok* a város nyári művésztelepét idézi meg. A „nagy változások” után végre itt gyűlhetek össze a határon túli és inneni képzőművészek, művészlelkek, bohémek, csodabogarak. Az emberi arcok-világok színeiben jelennek meg: okker, barnásfekete, mohazöld, violaszín, azúrkék, ultramarin, borvörös, téglaszín, indiai sárga, aranyokker, narancs, rózsaszín, krapplakk fekete, türkiz, rózsaszín, kénsárga, kékesfehér. A „színmánias” Zöld Péter; kompozícióik a hagyományt és modernséget ötvözik: „minden ecsetvonása a hagyományokban gyökerezik, ám minden modern trükköt ismer”. A nyári művésztelep igyekezik pótolni azt a hiányt, amelyet a „fél évszázados vesztégzár” okozott, s bár már településeik ismét „régí nevükön” szerepelnek az időjárás-jelentésben, sokak lelkében nyo-

mot hagyott a fél évszázad: „belülről régi sebek marják őket, mint a rák”.

A kötet harmadik része, a *Hádész árnyai* a korunk előrehaladtával egyre gyakoribb halottakat idézi meg. A „bevezetés” a madáretető s kerti idillbe becsapó karvaly: majd a félelem fokozódik a kórházban, vagy éppen a múlt-jelen egymásba játszását mesterien variáló *Flamingó télen* című elbeszélésben. A megtört, félbetört reményeket, életutakat megrázóan sürítő elbeszélés lírai végkicsengése. „...itt állok a huzatos templomtérén, a huszonegyedik század első évtizedének végén, a globális felmelegedés okozta rendkívüli télben, és a fagy zuhogó ostorcsapásai alatt dideregve nézem a magyalsövényen fennakadt rózsaszín sálát, ahogy a két vége fel-fellebben, de nem tud elszabadulni, a tüskék visszatartják, *na viszlát*, köszön el a rúzsos szájú nő forgószeleként sodorva magával gyerekeit a sarkon parkoló autója és az ismeretlen jövő felé.” A megindító elbeszélések között talán a legszomorúbb a lecsúszó zseni története, a földrajztanáré, aki rajongott az üstökösökért és persze érte is rajongott mindenki, majd valahogy, ahogy az néha lenni szokott, elcsúszott, lecsúszott, családtól családig, egészen a hajléktalanságig, templomkerti kéregetésig (*Az üstökös*).

Az elbeszélések nyelvezetében a visszafogott nyelvjárásiasság bukkan fel efféle archaizmusokban: csolnak, öszvefüggs, helyheztetik, elnyagdult talicska, Teknyőkaparó, bornyúszájú ing. A „légi csolnakban” mintha Tarkovszkij Andrej Rubljovja tűnne elénk. A *Templomkerti látomások* „lineáris” olvasata a múlt-jelen-jövő tengelyén halad, amelyben a múlt mint a közösség-, a városalapítás, a hit, tudomány és a művészet megalapozása szerepel, a jelen a művészek, művészetek közösségének már csak reményekben élő újrateremtése, s a jövő félelmekkel, lecsúszással, halállal, az „irigység és a rosszindulat pestisével” mérgezve jelenik meg. Egyszerűen úgy összegezhetjük: rezignált megértés és elfogadás a múlttal szemben, szomorú látélet a jelenről, bizalmatlanság a jövővel szemben.

Valamennyi idősíkban felbukkan a Teknyőkaparó, az egykori dél-alföldi jóvendőmondó, táltos, tanyai próféta vagy garabonciás. Az elbeszélő így hitelesíti: „Alighanem a fiam volt az utolsó ember, aki látta a Teknyőkaparót. Persze sokan emlegették később is, de csupán régi jóslatokat ismételtettek a nappali rablókról, fekete seregről, löcstelen szekerekről meg a világvégéről, hogy akkor jön el, mikor nem lehet

majd megkülönböztetni a nyarat a téltől, a férfit a nőtől, mikor az emberek a nyílt utcán üzekednek, mint az állatok, és amikor se nem születik, se nem hal”; „a legöregebbek is csak gyerekkorukból emlékeztek rá, negyvennyolcból, amikor megjósolta a vereséget, meg a gyászos gyümölcsöt termő tizenhárom bitófát. Akkor mondta azt is, hogy löcstelen szekerek száguldanak majd az utakon, és postakocsi helyett vasszekérre ülnek az utazók, meg hogy füstlyukak helyett kőkémének lesznek a házakon, és ez mind be is következett.” A Teknyőkaparó látomása szárnyra kelt, évtizedeken át ismételtgették: „nemsokára löcstelen, ló nélküli szekerek száguldoznak majd az utakon, nem húzza ló, mégis szalad. Lősznek

vasparipák, a nagy fehér ló szügyig jár a vérbe, össze lősz fűzve dróttal a világ. A gyerökeink mög majd látják a vasmadarakat röpülni”. A jövőlátó Teknyőkaparónál racionálisabb a Prédikátor, aki földhözragadtabb módon így üzen a jövőnek: „az ismeretek és a technika fejlődése gyorsabb, mint az emberek tudásának és erkölcsének gyarapodása, és míg a tudomány gőzmasinán száguld, sőt repül a végtelen lehetőségeket mutató jövőbe, a nép iskolázatlan fiainak észjárása parasztszekéren dőcög (...) Elszakadóban vagyunk a természettől, s hiába vágyunk vissza eredeti állapotunkba, utunk egy irányba megy, nem fordulhatunk vissza”.

Balázs Géza

**Facsaros csiki
kecmec avagy
olyan, amilyennek
lennie kell** Molnár Vilmos:
Az ördög megint Csíkban,
Bookart Kiadó,
Csíkszereda, 2013.

Az ördög régóta visszajár bajt keverni Csíkba. Tamási Áronnál csalásra csábítja a madarasi székelyt, vénasszonyokkal incselkedik Plugor Sándor rajzain, és Molnár Vilmos új kötetének címadó novellájában elhagyja Háromszéket, hogy a csikiaknak benyújtsa „hajdani figurázásokért a számlát”. Ezúttal egy „mármángós agyú”, pocakos fotográfusba köt bele, és húzza a rövidebbet.

Az ördög megint Csíkban tucatnyi remek írása képet ad az író világának lényeges elemeiről, és bejelöli helyét a magyar irodalom térképén valahol Tamási Áron, Lázár Ervin és Bodor Ádám között. Mutat világirodalmi párhuzamokat is, például Eric Knight Sam Smalljának történeteivel (amelyek csak azért kevésbé fanyarak, mert az élet *lajtosabb* Yorkshire-ben, mint a Kárpát-medence huzatos tájain), és arról ad hírt, hogy Molnár Vilmos rátalált a gyökereire: vállalja az ábeli örökséget. Újabb novellái mélyen a hazai földben gyökereznek. Babonákból, hiedelmekből, mítoszokból, gyerekkori emlékekből, családi mendemondákból, abszurd történelmi helyzetekből és napjaink *zelegorkodásaiból, tündérkedéseiből* (helytelenkedés, szemfényvesztés) vannak összegyúrva. Bármiről ír, egyedivé teszi sajátos látásmódja, melynek spektruma a jóízűen csipkelődő székely humortól a keserű ironián át a közép-európai groteszkig terjed. Jellem-

zője és egyben kifejező eszköze a bizarr, ám nála természetesnek ható meseszöveg, és az újmódi városi szlenget hagyományos népi fordulatokkal ötvöző érzéketlen és játékos, maga teremtette nyelv, amely önmagában is kifejezi a körülötte zajló változásokat.

„Nálamnál nincs macsőbb senki”, henceg az ördög, aki ismeri a modern technika vívmányait, és tudja, hogy „hány meg hány ember adta oda a lelkét is egy-egy csicsás kinézetelű kutyüért”, mégse lát át a fotográfus szándékán. Huncutságot gyanít benne, azt hiszi, „valami csavaros csiki kecmec” miatt kell felemelnie a fenyőágot, és a fotográfus ezért utasítgatja: „álljsza oda”, „fogdsza meg, komám”, „ágaskodhatsz is kicsidég!”, holott nem róla, hanem „a csikkarcfalvi kocsmá teraszán happencúgot ivó legényekről” készít fényképet.

A feszesen szimmetrikus szerkesztésű kötet első négy írása a jelen képtelenségeiről szól. Egy kacagtató, ám apokaliptiszbe torkolló sci-fi-paródia (*Bereczki Paula esete a marslakókkal*) adja meg az alaphangot; a mulatságos álca mögött maró ironiájú, nyelvi játékokkal megspékelt krimi, a *Béla kézre kerítése* és a *Félig titkos történet* kocsmái jelenete a kibontakozást, míg a címadó novella mintha az események hátterét világítaná meg: az ördög az, aki packázik a csikiakkal, s ha nem is bír velük, „...amikor csak teheti, beleköp a levesükbe.”

A középső rész novellafüzére miniatűr családregény és korrajz a háború utáni évekről, évtizedek-



ről. Kacagtató és mégis szíven ütő epizódjai úgy épülnek egymásra, mint a hagyma húsos pikkelyei. Előbb a héját kell lebontani, „majd miután darabig legeltettük szemeinket lágyan ívelő vonalain, öklünkkel odasújtunk a közepére. Ha ügyesek voltunk, ép és szép rétegekre esik szét, s körkörösén kibomolva feltárul a múlt.”

Az elbeszélő itt maga a szerző. Három-, majd hét-éves *pályakezdő fiatalembereként* szereplője is – bár csak szemlélődő mellékalakként – egyik-másik történetnek, akár a nagyapja, kinek élete múlását az *Öregapám csütörtökje* beszéli el eszköztelen egyszerűséggel. Az idő előbb el-elakad, majd elpilled, elalél, megöregszik benne. „A figurázás valamenynyire segít... Csipkedi az idő hátsóját, hogy haladjon.” A csütörtök azonban mégis odalesz. Persze „nem gond, hogy hiányzik egy nap a hétből”. Csak arra kell ügyelni, hogy „figurázzon mindenki, ha teheti. Így aztán valahogy eltelik... Végül lassan valahogy lejár.”

Mellékalak Bolond Lina is, akiben „erős volt a fling”. Az ő kontyában cserreg a felszabadítók elől eldugott vekker, a vidám katarzis kiváltója, ami a főszereplő nagyanya közreműködésével egy fél órára összebékíti az ellenfeleket; „...ha a háború után nagyanyám is ott lett volna a béketárgyalásokon, Észak-Erdély sorsa is másképpen alakul” (*Történet Bolond Lináról és a Vörös Hadseregéről, a töltelkes kontyról meg nagyanyámról*).

Jurcsák „a rajontól” is csak statiszta a vajákosság-hoz értő, démoni képességekkel bíró főszereplő nagyanya mellett, aki „a legkritikusabb helyzetekben is tudta, mi a teendő”. Ő talált rejtekhelyet Ignác bá órájának, és ő fogta hagymakúrára az új hatalom

gyomorbajos képviselőjét, aminek eredménye több szinten is megmutatkozott. Nemcsak Jurcsák gyógyult meg; Czenczer bácsi, bár fizetett alkalmazottként, visszaállhatott államosított üzlete pultja mögé, és a téészesítésnek ellenálló bagospatakiak is hozzájutottak a büntetésből megvont petróleumhoz. „Nagyanyám tudta: ha tényleg csodát akar, neki magának kell megcsinálnia” (*Hagyma, avagy amikor nagyanyám varázslásra vetemedett*).

A hagymával minden testi-lelki nyavalyát gyógyító, nehéz helyzetből kiutat találó, tárgyakat-embereket magához szelídítő nagyanya alakja szemünk látára válik mulatságos falusi asszonyságból igazi népi hőssé: bölcsességgel, furfanggal, a férfiakat megsze- gyenítő bátorsággal – és nem kevés figurázással – teszi, amit kell, mint ősanái viharos évszázadokon át, hogy biztosítsa a közösség megmaradását.

A kötetet záró négy abszurd történetben ismert mesetípusok és hősök tartanak görbe tükröt a társadalom elé. Emberismeret, életbölcsesség és ironia jellemzi a varas békáról, a szerencséről, az alvóbajnokról és a nyájról meg a farkasról szóló írásokat, melyek végén a gondolatolvasó koalamackó – nem várva meg a semmi jóval sem kecsegtető végkifejletet –, elhagyja leshelyét, a körisfát, és facsaros csíki logikával levonja a tanulságot: „Fára mászni jó.”

Amihez hozzátehetjük, hogy olvasni is jó.

Kivált Molnár Vilmos könyvét, mert pontosan olyan, mint a nagyanya főzte vacsora: „amilyennek lennie kell”, és beszélyeiben az élet gyakorta csúf és vaskos valóságából úgy nő ki figurázás és költészet – „már bocsánattal legyen mondva” –, mint trágádombból a virágzó bodzabokor.

Jámborné Balog Tünde

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába,
ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára • Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok
Szociográfia • Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák ► www.magyarnaplo.hu

**Lassított
nézéssel –
két esszékötetről**

Falusi Márton: *Virágvasárnapi zsákbanfutás*,
Hitel Könyvek, 2012.

Géczi János: *Sétáló árnyék*,
Gondolat, 2012.

A szív köré varrt réteken

Falusi Márton *Virágvasárnapi zsákbanfutás* címmel ellátott vaskos, keményfedelű kötetét olvasgatva az ember jócskán szemezgethet kultúrpolitikai tárgyú vizsgálódások, költészetfilozófia-líraelmélet, politikai filozófia vagy szociokulturális elemzések között. Ami mindegyik szöveget élvezhetővé teszi, az az átfogó műveltség és a fennálló kultúrdiplómáciai viszonyok ismerete, valamint az éppen most zajló kortárs irodalmi folyamatokra való rálátás mellett az a tény, hogy Falusi maga is költő. Nem tud, és nem is akar ebbéli adottságától megszabadulni akkor sem, amikor nem verset ír, és milyen jól teszi ezt. Tudományos alapossággal megírt tanulmányai a mélyreható elemzések ellenére sem válnak szárazzá, idegenné. A költői látásmód és olykor nyelvezet közelivé, szinte tapinthatóvá teszi azokat az összefüggéseket, amelyek valahol nagyon lent a kollektív tudatban vagy tudattalanban gyökereznek, és észrevétlenül alakítják kultúránkat, művészetünket, társadalmunkat.

Eszttétikáján érződik, hogy saját bőrén érlelte, emiatt annak elfogadásától függetlenül hiteles: „Minek ír, aki nem hisz semmiben? ... De a dogmatizmus éppolyan idegen a művészettől, mint a transzcendencia tagadása. Az »elvek gúnyája« rám melegszi, a jelentéstagadás lenge kelméje diderget. A művészet valószínűleg abba nem hagyható öltözködés-vetkőzés.” A kötet első darabjaként egy szórakoztatóan olvasmányos vietnami útinaplóba csomagolt, teljesen friss kultúrpolitikai elemzést kapunk, amitől nem lesz ugyan jobb kedvünk, ám ha eddig nem ismertük volna, ezután bizonyosan érdeklődve fordulunk Falusi költészete felé. A jóízűen magyaros, szatirikus, helyenként tragikomikus szöveg a vietnami fűszerezés mellett egy emberes adag Heidegger-mártással van nyakon öntve, és mégsem érződik benne semmi stílusidegenség, ellenkezőleg: harmonikus, tápláló, fogyasztása melegen ajánlott.

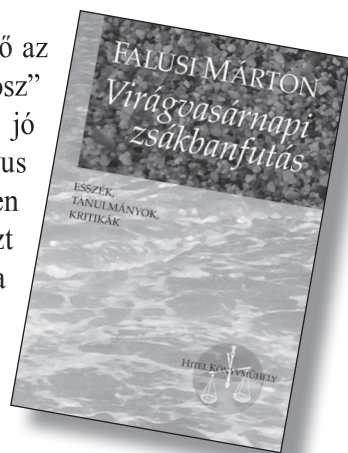
Számomra legélvezetesebb szöveg azonban a *Mennyi filozófiát bír el a költészet?* című esszé, amely – bár teljes mértékben nem tudok vele egyetérteni – kifejezett újdonságokat és átgondolandó kérdéseket tarto-

gatott. Az elemzésben a szerző az ellen a „velejég romlott toposz” ellen szól, amely szerint „a jó költészet a mélyen filozofikus költészet”. Ebben tökéletesen egyetérték vele, én pusztán azt nem látom, hogy ez annyira hangsúlyosan benne lenne a kortárs irodalmi közbeszédben, mint ahogy Falusi esszéjéből olvasom. Mindenesetre Platón, Rorty és Roubaud is jól megkapja a magáét (jogosan), ám a költészet tudományos leírhatatlanságának kifejtése közben gyönyörű közelítéseket kapunk a vershez, ami éppen Falusi mondanivalójának egyik lényegi szempontjából adódóan nem is lehet több közelítésnél, és éppen ebben áll szépsége.

Szintén a költői attitűd miatt emelhetem ki *A dolgok egyetemes arca* című kritikát, amely Szentmártoni János *Ulysses helikopteréről* íródott. Az a mód, ahogyan arról ír, hogy milyen közel került hozzá a kötet versanyaga, azzal óhatatlanul is közel hozza Szentmártonit az olvasóhoz anélkül, hogy magát a könyvet olvasná. Egyértelműen költőként, és nem szerkesztőként vagy kritikusként szólal meg. Máris mintha Szentmártoni verssorokat olvasnánk Falusi tollából. Ha egy *Ulysses helikoptere* címet viselő verseskötetről olvasok olyan sorokat, mint „Szüntelen itt dűnnyög fejünk körül a gondolat...”, vagy „...a szív köré varrt réteken át...”, nemde már látom is a képeket egy mező felett köröző helikopterről, és időnként olyan érzésem támad, mintha már nem is a kritikát, hanem magát a kötetet forgatnám. Ahogy ugyanitt írja a szerző, hogy a versek nem a lírai ént, hanem magát Szentmártoni Jánost állítják elénk, úgy állítja elénk a *Virágvasárnapi zsákbanfutás* az esszéista, a tanulmányíró, a kritikus helyett Falusi Mártont.

Láthatatlan kertek

Géczi János *Sétáló árnyék* című kötetében öt esszé kapott helyet, amiből az első inkább az előszó szerepét tölti be. A további négy egy-egy földrajzi helyszín szellemi térképén keresztül láttatja azt a képet, amely a szerző életeseményeinek és a világgal való kölcsönhatásainak lenyomata. Kréta, Kína, Jeruzsálem és Monostorpályi egy szála felfűzött „története” felszámolja a helyszínek közti távolságot, történelmük időbeli különbségeit, és egyetlen monumentális képpé festi.



Az *Örökzöld platán* első lapjain mintha rögtön megadná saját kritikusaként kötetének esztétikai elemzését egy krétai freskó leírásában. Mint a fraktálgeometriában: elrejtve az egész kicsinyített mását annak egy elemében. „A kép képzelt kertet ábrázol... A négy növény ugyanis nem azonos élőhelyen fordul elő, még csak nem is ugyanazon időszakban virágzanak. Az ember számára mégis van bennük közös, valami, ami indokolja együttesüket.” Ez a kép azonban csupán részleteiben ismerhető meg, ahogy egy Kínában található immár valóságos kert kapcsán írja: „a természetet utánzó kínai kertnek nincs egyetlen nézete, nincs olyan néző által megkeresendő pontja, ahonnan a tekintet a teljest be tudja fogadni. Olyan kompozíció, amely egyidejűleg megtapasztalhatatlan.”

Mind az elemi természet, mind az emberi alkotóerő által elrendezett növényzet-együttes, azaz a kert igen hangsúlyos elemként jelenik meg a kötet szövegvilágában. Szinte nyelvi eszközt jelent Géczinél a növényvilág reprezentálása. Esszéiben előkelő helyet kapnak a fák, a virágok, a bokrok, a füvek és számos egyéb növényfajta, kezdve az agrárium legkülönbözőbb zöldségeitől a távol-keleti fűszernövényekig. Sajátos atmoszférát kap ettől a *Sétáló árnyék*, valamint egy különleges gondolati töltetet, ahogy az élet a miénktől ilyen távol eső formáját hívja segítségül az emberi öntudatról és az emberiség történelméről, kollektív múltjáról való elmélkedéshez. Különösen alkalmas ez arra a bizonyos „lassú nézésre”, amely szintén sajátja a kötetnek, és amely tökéletesen harmonizál a növényvilág életritmusával. „Mára tudom azt is, adódik dolog és ügy, amit és amelyet kizárólag lassított nézéssel szabad nézni, s akadnak látványok, amelyek egyes-egyedül a lassúan nézők számára lé-

teznek.” Talán kissé túlzás azonban, hogy a kötetben előforduló fajta mennyisége, illetve néhány esetben részletes leírása egy növényhatározónak is dicséretére válhatna. Ritkán, de előfordul, hogy egy-egy „magvas” gondolatot csupán a tormatermesztés szakértői leírásából nyerhetünk.

Ettől azonban nyugodt szívvel eltekinthetünk, és olvashatjuk bátran a kötetet, mert tudja azt, amit a jó esszének tudnia kell. Témájában szerteágazó, hiszen követi az emberi gondolkodás, asszociáció szabad mozgásait, ám hangjában mindvégig egységes marad, így kiválóan bele tudunk helyezkedni a szövegbe, és engedhetjük, hogy vigyen magával. Amit szó szerint is érthetünk, hiszen felépítésében mégiscsak egy útinaplóról van szó. Egzotikumában akár Marco Polóhoz is köthető, a távoli kultúrák, illetve helyszínek absztrakt megrajzolása által azonban Italo Calvino *Láthatatlan városok* című művét is eszünkbe juttatja. Szabatos helytörténeti leírást és a Hajdú-Bihar térség évszázadokat átfogó korrajzait éppúgy tartalmazza, mint a faluból jött értelmiség élethosszig tartó identitáskeresését, vagy a kisebbségi lét többféle értelmezéseit. Tovább gazdagítják a szöveget az olyan költői sorok, amelyek akár egy versből is élénk kerülhetnének, mint például ez: „...kamaszkoromba bele-nőttem, miként komlóhajtás a bakterház tetőjének cserepei alá...” Mindezekkel hitelessé téve a fülszövegben olvasottakat, miszerint Géczi esszéi a Lénárd Sándor, Cs. Szabó László és Nemes Nagy Ágnes által kijelölt nyomvonalon haladnak. **Türjei Zoltán**



FELHÍVÁS

ISKOLÁK, PEDAGÓGUSOK RÉSZÉRE

Az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY, a Magyar Írószövetség lapjának, a MAGYAR NAPLÓnak és számos (főként kortárs szépirodalmi) könyvnek a kiadója szeretne lehetőséget biztosítani a ferencvárosi iskolák számára. Kérhető programok:

1. Látogatás a Magyar Napló szerkesztőségében (beszélgetés a lap és a kiadó szerkesztőivel)
 2. Rendhagyó irodalomóra – kiadónknál publikáló kortárs szerző vagy szerkesztőségi munkatárs részvételével az iskolában
 3. Nyomdai látogatás – betekintés a nyomdai munkálatokba
- Az Alapítvány munkatársai várják a pedagógusok jelentkezését!
Kapcsolattartó: Szalai Judit – szalaijudit@magyarnaplo.hu
Jelen felhívás visszavonásig érvényes.



MAGYAR NAPLÓ

Írott Szó
ALAPÍTVÁNY



Balázs Géza (1959, Budapest) nyelvész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár. Kutatási területe: a mai magyar nyelv és folklór, szöveg-antropológiai nyelvészet, nyelvpolitika, nyelvstratégia, nyelvművelés, médianyelv. Budapesten él. Több mint ötven önálló kötete jelent meg. Legutóbbiak: *Hungaropesszimizmus–hungarooptimizmus* (2007), *Bevezetés az antropológiai nyelvészetbe* (Takács Szilviával, 2009), *Smsnyelv és folklór* (2011). Legutóbbi kötete: *A pesti nyelv. Városnyelvi kalauz* (2013).



Erős Kinga (1977, Brassó) kritikus, irodalomszervező, a Magyar Írószövetség titkára, az Orpheusz Kiadó vezetője. Budapesten él. A Kritikai Füzetek könyvsorozat szerkesztője. Móricz Zsigmond (2007) és NKA alkotói ösztöndíjas (2009). Kötetei: *Könyvbölcsőm* (tanulmányok, 2007), *Pályatükrök* (Húsz portré fiatal alkotókról, Ekler Andreával közösen szerk. 2009) *A belső szobához* (2013), „*Fellapozzuk egymást a szótárban*” (Ekler Andreával közösen, 2014).



Fellingner Károly (1963, Pozsony) költő, agrónomus. Írói, költői munkássága az Iródia mozgalommal indult. Műveit németre, angolra és szerbre is lefordították. Tagja a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának. Legutóbbi kötete: *Csigalépcső* (válogatott gyermekversek, 2014).



Filip Tamás (1960, Budapest) költő, közjegyző. A Kortárs, majd a Magyar Napló versrovatát szerkesztette. Megjelent verseskötetei: *Fékezett habzás* (1986), *Függőhíd* (1998), *Amin most utazol* (2001), *A harmadik szem* (2003), *Mentés másképpen* (naplójegyzetek, versek, 2005), *Rejtett ikonok* (2006), *Saját erőd* (2008), *Kő, papír, olló* (2012).



Iancu Laura (1978, Magyarfalu) költő, a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője. Bárka- (2010), Bella István- (2010) és József Attila-díjas (2012). Legutóbbi kötetei: *Karmaiból kihullajt* (versek, 2007), *névtelen nap* (versek, 2009), *Szeretföld* (regény, 2011), *Kinek a semmi a mindene* (versek, 2012).



Irsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító, az ELTE magyar–német–orosz szakán végzett. Irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Veszprémben él. Magyar Napló-nagydíjas (2000), Szabó Zoltán-díjas (2005), a Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nívódíjában (2003, 2004, 2009), különdíjában (2005) és összevont díjában (2007, 2011) részesült. Legutóbbi kötete: *Kertek és kerítések* (2014).

Jámborné Balog Tünde (1938, Hódmezővásárhely) író, pedagógus, művészeti iskolában tanít Makón. A kilencvenes évek elején kezdett el novellákat írni. A Magyar Írószövetség nívódíjasa (2003). Legutóbbi kötetei: *Utazások a labirintusban* (novellák, 2009), *Odette vendégei* (novellafüzér, 2011) *Templomkerti látomások* (elbeszélések, 2014).



Kemény István (1961, Budapest) költő, író. Az ELTE magyar–történelem szakán végzett 1990-ben. Többek között Graves- (1995), Déry Tibor- (1997), József Attila- (1997), Székely Bicska- (2006), Babérkoszorú (2007) és Márai Sándor-díjas (2010). Legutóbbi kötete: *A királynál* (2012).



Kókai János (1972, Budapest) Jelenleg alternatív színházakban dolgozik: dramaturg, drámaíró, rendező, színész. Legutóbbi kötete: *A pusztulás anatómiája* (2011).



Kürti László (1976, Vásárosnamény) költő. Filozófusként végzett Debrecenben, Testnevelő és Gyógytestnevelőként a budapesti Semmelweis Egyetemen, illetve Egerben, az Esterházy Főiskolán. Jelenleg esztétikából a Debreceni Egyetem PhD hallgatója. A Partium folyóirat korábbi versrovatának szerkesztője, jelenleg főmunkatársa, A Vörös Postakocsi állandó munkatársa. Legutóbbi verseskötete: *Testi misék* (2012).



Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtárgya. 2012-től az MMA Irodalmi Tagozatának vezetője. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009) és Partiumi Író tábor díjas (2013). Legutóbbi kötete: *Ismernek téged* (2014).

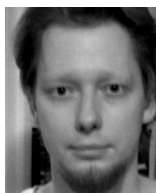


Molnár István (1978, Kiskunfélegyháza) festőművész a Kiskunfélegyházi Képző- és Iparművészek Kh. Egyesület alapítója és elnöke. A Holló László Képzőművész Kör művészeti vezetője. A Pécsi Tudományegyetemen végzett 2003-ban rajz–vizuális nevelés szakon. Mesterei Valkó László, Tolvaly Ernő voltak. Grafikusként, festőként dolgozik. Lokálpatriótaként a kiskunfélegyházi művészeti közélet aktív szereplője.





Nagy Gábor (1972, Kőrmend) költő, irodalomtörténész. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–német szakán végzett 1996-ban, majd 2000-ben doktorált. Jelenleg a szombathelyi Savaria Egyetemi Központ Kommunikáció és Média tudományi Tanszékének docense. Bella István-díjas (2009). Legutóbbi kötete: *Héthatár* (versek, 2013). Legújabb, válogatott verseit tartalmazó kötete, a *Kijátszott holnap* kiadónk gondozásában hamarosan megjelenik.



Pollágh Péter (1979, Tatabánya) József Attila-díjas költő, író, esszéista. Szociális munkás, magyar szakos és népművelő diplomája van. Dolgozott teremőrként, közmunkásként, tanárként, korrektorként. A JAK-füzetek szerkesztője, a Zipp.hu alapító szerkesztője, jelenleg a Prae szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A Cigaretta* (versek, 2010).



Szabó A. Ferenc (1943) Az ELTE BTK-n szerzett történész, politológus és demográfus diplomát. A történelemtudomány kandidátusa. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem professzora. A XX. századi magyar népesedéstörténet és Kovács Imre munkássága foglalkoztatja. Legutóbbi kötete: *Tízmilliónál kevesebben. Válogatott írások a magyar népesedésről* (2014).



Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, egyetemi tanár, az MTA doktora. Volt a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója (1999–2000), a Duna Televízió alelnöke (2001–2004), a Semmelweis Egyetem (2007–2009), a veszprémi Pannon Egyetem (2009–2010) egyetemi tanára.

Jelenleg a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatója és a Károli Gáspár Református Egyetem intézetvezető professzora. Kutatási területe az 1868 és 1945 közötti magyar hadtörténelem, társadalom-, illetve sporttörténet. Legutóbbi kötetei: *Múltunkról – kritikusan?* (kritikák, 2005); *Katonák, csendőrök, ellenállók* (Tanulmányok, 2007); *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették* (2013, 2014), *A 2. vkf. osztály* (2015).



Széki Soós János (1960, Szék) író, költő, szerkesztő, népzeneész 1990 óta Budapesten él családjával. A folkMAGazin szerkesztője. Megjelent kötetei: *Zárójeles idő* (1995), *Valaki fogja a kezem* (2005), *Holttengeri idők* (2008).

Tari István (1953, Zenta) Arany János-díjas, Balassi Bálint-émlékkardos költő, író, műfordító, képzőművész. Tanulmányait Zentán és Újvidéken végezte. Az óbecsei Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör alapító elnöke, 2000–2005 között Óbecse alpolgármestere, 2003–2012 között a Magyarokarszai Írókör vezetője. Legutóbbi kötete: *Lopata záru – Egy lapát parázs* (versek lengyelül és magyarul, 2012).



Temesi Ferenc (1949, Szeged) író, műfordító. József Attila- (1988), Kossuth-díjas (2014), és a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje kitüntetettje (1994). Legutóbbi kötetei: *Kölcsön Idő I–II.* (regény, 2005–2006), *Amszterdam stb.* (regény, 2008), *Bartók* (regény, 2012), *Apám* (regény, 2013).



Tófalvi Zoltán (1944, Korond) erdélyi magyar újságíró, történész az 1956-os forradalom utáni időszak romániai eseményeinek, erdélyi elítélteinek történetét kutatja. Forrásfeltáró munkájának kiemelkedő teljesítménye az a sorozat, amelyekben közzétette az 1956 utáni legnagyobb erdélyi politikai koncepciók peres iratait: *1956 erdélyi mártírjai*. Ennek legutóbbi, ötödik kötete: *Az erdélyi kérdés, ahogy azt a túlélők látták* (2013). 2014-ben az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány EMIA-díját, valamint a Tökés-díjat is átvehette.



Türjei Zoltán (1976, Balatonlelle), költő, tanár. Az ELTE-n szerzett filozófiatanári diplomát. 2003 óta publikál verseket, recenziókat irodalmi folyóiratokban és antológiákban. A Fialat Írók Szövetségének tagja, Accordia-Nívó díjas. Budapesten nevelőtanár, valamint filozófiát tanít. Legutóbbi kötete: *Térkép helyett* (versek, 2014).



Vári Fábián László (1951, Tiszaújlak) költő, műfordító, folklorista. Kárpátalján, Mezőváriban él, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának és az Együtt című folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke. Többek között Bethlen Gábor- (2001), József Attila- (2003), Balassi Bálint-émlékkard- (2004), Ratkó József- (2007), Arany János- (2011), Kölcsey-díjas (2014), Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2011) kitüntetettje. Legutóbbi kötetei: *Jég és korbács* (versek 2002–2010), *Tábori posta* (regény, 2011).

